

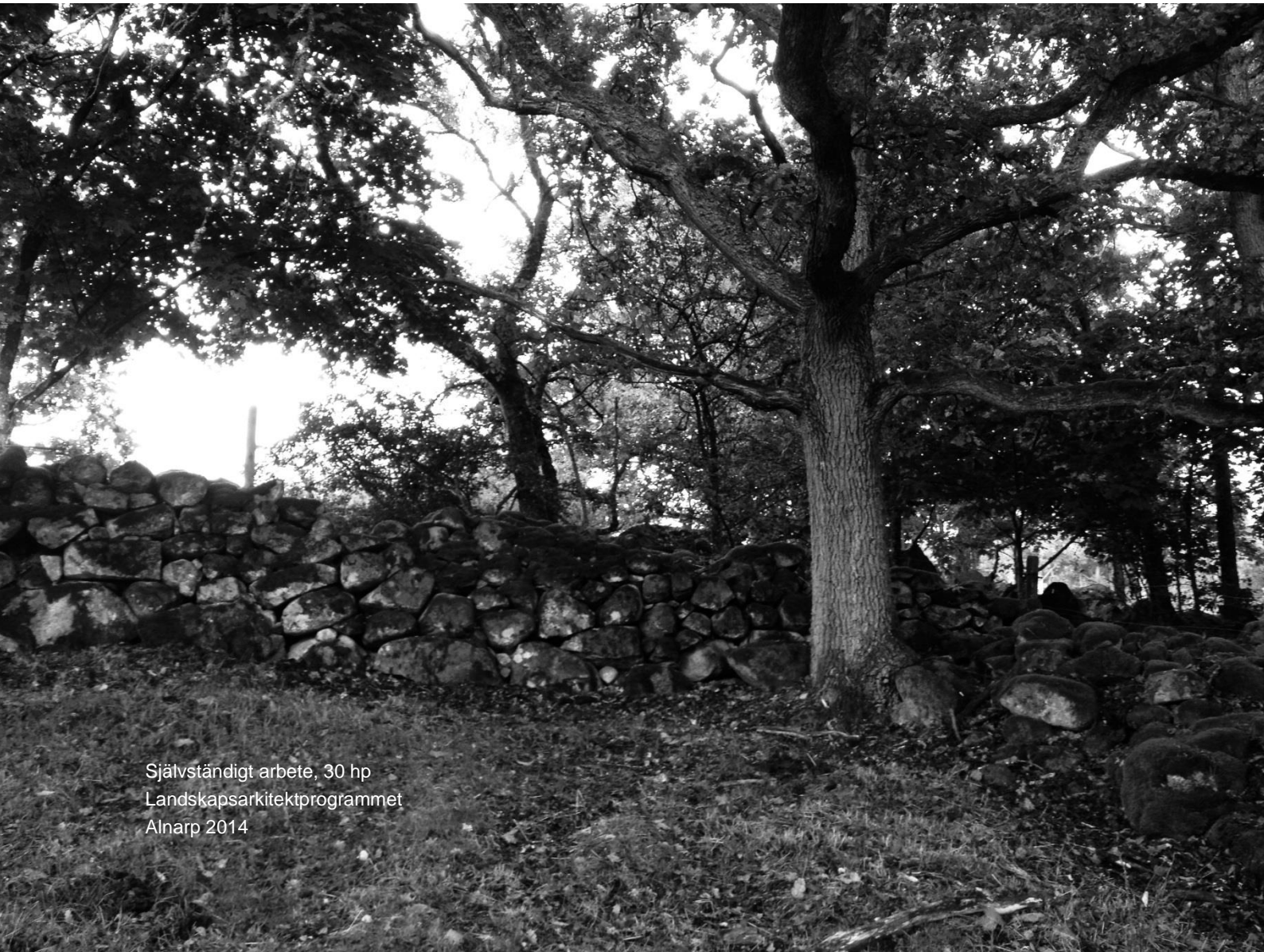
Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, träd-
gårds- och växtproduktionsvetenskap

Emmeryd 5:11 - Gestaltning av ett landskap i Blekinge med hänsyn till natur-, kultur- och upplevelsevärden

Emmeryd 5:11 - Design of a landscape in Blekinge with consideration to
natural, cultural and experiential values

Nina Lindberg

Självständigt arbete, 30 hp
Landskapsarkitekturprogrammet
Alnarp 2014

Emmeryd 5:11 - Gestaltning av ett landskap i Blekinge med hänsyn till natur-, kultur- och upplevelsevärden

Emmeryd 5:11 - Design of a landscape in Blekinge with consideration to natural, cultural and experiential values

Nina Lindberg

Handledare: Anna Jakobsson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Anna Peterson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

**Biträdande
examinator:** Christine Haaland, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: A2E
Kurstitel: Examensarbete i landskapsarkitektur/ Master Project in Landscape Architecture
Kurskod: EX0775
Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2014
Omslagsbild: Stenmur och äldre ek inom Emmeryd 5:11. Foto: Nina Lindberg, oktober 2013
Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Kulturhistoria, historisk kartanalys, värdeanalys, naturvärden, kulturvärden, upplevelsevärden, Blekinge, Emmeryd, betesmark, gestaltning

Keywords: Cultural history, analysis of historical maps, value analysis, natural values, cultural values, experiential values, Blekinge, Emmeryd, pastureland, design

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

Blekinge är ett landskap som bjuder på stor variation och mångfald. Många kanske i första hand tänker på det klippiga kustlandskapet, med sina gömda sandstränder, men det finns också ett rikt odlings- och skogslandskap i form av mellanbygden, där åkrar, lövskogar, barrskogar och betesmarker möts i ett spännande kulturlandskap. I detta skogs- och odlingslandskap ligger Emmeryd, en by med flera jordbruksfastigheter, villor och fritidsboenden. Där återfinns den fastighet som behandlas i detta examensarbete, Emmeryd 5:11, som är en del av Kvistagården.

En hänsynsfull markanvändning, som kan gynna den biologiska mångfalden, är något som ligger mig varmt om hjärtat och att samtidigt bibehålla och utveckla det historiska kulturlandskapet känns både spännande och viktigt. Landskapet har så många olika funktioner, det tjänar oss som livsmiljö för en biologisk mångfald, det utgör ett kulturarv, det är en plattform för friluftsliv och rekreation samt en arena för mat- och energiproduktion.

Landskapet revideras och tillägg görs lager på lager. Människans påverkan i landskapet är väsentlig för den biologiska mångfalden och hur vi behandlar underliggande och äldre lager har stor betydelse för hur landskapet uppfattas och för hur tydliga de historiska spåren blir för nuvarande och efterkommande generationer.

Ett stort tack vill jag rikta till min handledare, Anna Jakobsson, som både inspirerat och kommit med många goda råd och litteraturtips längs vägen. Tack också till alla nära och kära som varit ett stöd under arbetets gång.

Ronneby 17 januari, 2014
Nina Lindberg

Sammandrag

Detta arbete handlar om en gestaltning av området Emmeryd 5:11, med hänsyn till natur-, kultur- och upplevelsevärden. Syftet är att främja biologisk mångfald, den historiska läsbarheten samt rekreationsvärdet i området.

Arbetsområdet utgör större delen av fastigheten Emmeryd 5:11, vilken är belägen i en mindre by, Emmeryd, i Karlskorna kommun. Området är en del av Kvistagården, som i sin tur utgör en del av ett varierat och starkt kulturpåverkat landskap. Emmeryd 5:11 är karakteristiskt för den Blekingska mellanbygden. Området både ramas in och genomskärs av stenvägar och marken utgörs numera av igenvuxen gödslad och ogödslad åkermark, naturbetesmark och tidigare ängsmark samt skogsmark. Till stor del utgörs vegetationen av blandlövskog, snåriga buskiga områden och mindre partier av barrskog. Det finns en stor artrikedom i området samt en del öppna gräsytor och berg i dagen.

I det historiska kartmaterialet, som analyseras i arbetet, går det att följa markanvändningen för Emmeryd 5:11 tillbaka till 1700-talet. På kartmaterial från 1768 är Emmeryd 5:11, som då ännu inte har fått sina nuvarande avgränsningar, ett mycket annorlunda landskap. Vid denna tid var marken trädfattig ängsmark, som till vis del betades. Under 1800- och 1900-talet har stora delar av området sedan brukats som åker och numera har de tidigare brukade åkrarna och betade markerna tillåtits att växa igen. I och med ett ägarskifte för Kvistagården, i december 2012, finns önskemål om en utvecklingsplan för området.

I arbetet genomförs en analys av befintliga värden i området, med utgångspunkt i Axel Unnerbäcks kulturhistoriska värderingsmetod (2002). Litteraturstudier som genomförs i arbetet berör gestaltningsteori, vilken tar upp hanteringen av natur-, kultur- och upplevelsevärden och hur dessa kan förstärkas eller omformas för olika syften.

Övriga analysmetoder som använts för att förstå området är en mental kartanalys utformad av Kevin Lynch, Gordon Cullens serial vision samt vegetationsanalyser för krontakets öppen-/slutenhet och vegetationens skiktning. Gestaltungsförslaget, som presenteras i slutet av arbetet, är ett resultat av de identifierade värdena, de olika plats- och rumsanalyserna och litteraturstudierna.

Utifrån inventeringar och analyser fokuserar gestaltungsförslaget på småskaligheten och det mosaikartade landskapet med de många olika småbiotoperna. Förslaget innebär en reduktion i mängden vegetation för att förstärka upplevelsen av ett varierat kulturhistoriskt odlingslandskap, synliggöra kulturvärden samt utveckla naturvärdena på platsen. En grundläggande tanke i gestaltningen blev att utveckla olika delområdets egna karaktärer och att arbeta med en variation i öppen- och slutenhet.

Gestaltungsförslaget har inte något att göra med ett modernt jordbruk på 2000-talet. Utgångspunkten är istället att ta hänsyn till befintliga natur-, kultur- och upplevelsevärden. Därmed innebär det ett brott i kontinuiteten. Även om gestaltningen tar avstamp i den historiska kontinuiteten på platsen så innebär den ändå ett avslut, eftersom funktionen i form av lantbruk för ekonomisk bärkraftighet helt har upphört och landskapet istället fyller en funktion som bas för rekreation och fritid, även om det sker med intresse, hänsyn och vård av natur- och kulturaspekter.

Abstract

This master project is about designing the landscape Emmeryd 5:11 with consideration to natural, cultural and experiential values. The purpose is to encourage biodiversity, the historic coherence as well as recreational values in the area.

The landscape in question, Emmeryd 5:11, is a part of the farm Kvistagården which is situated in the small village Emmeryd, in the municipality of Karlskrona. The area is strongly influenced by cultural history, in the shape of small scale farming and grazing. Emmeryd 5:11 has the characteristics for the type of landscape in Blekinge where the forests and the fields meet.

Emmeryd 5:11 is both framed and crosscut by stone walls and the landscape is nowadays overgrown by varying vegetation. There are both fertilized and non-fertilized historic arable land, pastureland, historic meadowland and forest. The vegetation is mostly deciduous forest, shrubberies and a smaller area of spruce forest. There are also some open grassland and stony, rocky areas. Emmeryd 5:11 contains a broad variation of plant species.

According to the historic maps, which are analyzed during the project, the land use of the different parts of Emmeryd 5:11 is traceable back to the 18th century. In the map from the year 1768, Emmeryd 5:11, which still yet has not acquired its modern boundary lines, contains a very different landscape from today. At this time most of the area is meadowland with few trees. During the 19th and 20th century major parts of the area was turned into arable land, but nowadays the former fields and pastureland has been allowed to be overgrown by brushwood. Since there was a shift in ownership for the estate in December 2012, there is a desire for a new development for the area.

As part of the project, to identify existing values, an analysis, with the evaluation method of Axel Unnerbäck as starting point, is prosecuted. The literature studies during the project mostly consider design theory concerning the experience of landscape and natural and cultural values.

Other methods for analysis that has been used in the working process, to understand the area and its landscape, is the method of a visual map by Kevin Lynch, serial vision by Gordon Culen and analysis for the vertical structure of the vegetation and the openness of the canopy. The proposed design for Emmeryd 5:11, in the fifth chapter, is a result of the identified values, the different analysis of space and place, and vegetation, and the literature studies.

Pursuant to the inventories and analysis the design proposal focuses on the small scale and the mosaic shaped landscape with the many smaller different biotopes. The plan for the area implicates a reduction of the vegetation to enhance the impression of a diversified historic agricultural landscape, to make cultural values visible and to develop natural values. A fundamental thought in the design became to develop a variation in characters for different sections and to work with a variety in closeness and openness.

The design has nothing to do with modern farming in the 21st century. The purpose instead is to consider existing natural, cultural and experiential values, which means a break in the continuity. Even if the proposal starts in the history of the area it still means an ending, because the function as an economical sustainable farm has ceased. The landscape is a place for recreation and leisure, even if it is with consideration and care for natural, cultural and experiential aspects.

Innehållsförteckning

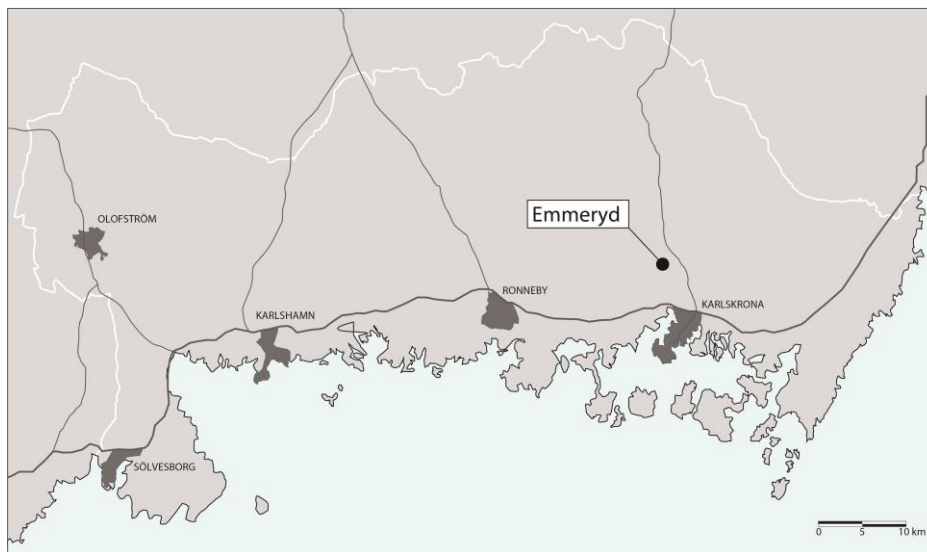
Sammandrag	5
Abstract	6
1. Inledning	9
Bakgrund	9
Motiv	10
Mål och syfte	11
Material och metod	12
Avgränsningar	16
2. Övergripande beskrivning och analyser av Emmeryd 5:11, Kvistagården	17
Historia	17
Kartöversikt 1600 – 2000-tal	17-19
Det skoglösa Emmeryd på 1600-talet	19
Kvistagården och storskiftet på 1700-talet	21
Förändringarnas århundrade, 1800-talet	23
Jordbrukets tillbakagång under 1900-talet	29
Förändring av markanvändningen 1768-2013	32
Övergripande inventering och nulägesbeskrivning	35
Omgivande landskap	36
Historiska spår från olika tidsepoker	36
Geologi, jordmån och markförhållanden	38
Topografi	39
Vegetationszon och klimat	39
Vegetationstyper	39
Plats- och rumsanalyser	42
Mental karta – Kevin Lynch	42
Serial vision – Gordon Cullen	45
Krontaketets slutenhet	50
Vertikal skiktning	51
Övergripande värdeanalys för Emmeryd 5:11	53
Naturvärden	53
Kulturvärden	55
Historiska och kulturhistoriska värden	55
Kontinuitetsvärde	56
Upplevelsevärden	57
Arkitektoniskt värde	57
Patina och autenticitet	58
Miljöskapande värde	58
Immateriellt värde och identitetsvärde	58
Rekreativa värden	59
Pedagogiskt värde, tydlighet	59
3. Delområden inom Emmeryd 5:11	60
Bakgrund till områdesindelningen	61

Delområde 1	61
Beskrivning	61
Historia och markanvändning	62
Historiska spår	63
Vegetationstyper inom Delområde 1	64
Värden inom Delområde 1	65
Delområde 2	65
Beskrivning	66
Historia och markanvändning	66
Historiska spår	67
Vegetationstyper inom Delområde 2	68
Värden inom Delområde 2	68
Delområde 3	69
Beskrivning	69
Historia och markanvändning	70
Historiska spår	71
Vegetationstyper inom Delområde 3	71
Värden inom Delområde 3	72
Delområde 4	73
Beskrivning	73
Historia och markanvändning	73
Historiska spår	75
Vegetationstyper inom Delområde 4	75
Värden inom Delområde 4	76
Delområde 5	77
Beskrivning	77
Historia och markanvändning	77
Historiska spår	78
Vegetationstyper inom Delområde 5	78
Värden inom Delområde 5	79
Delområde 6	80
Beskrivning	80
Historia och markanvändning	80
Historiska spår	82
Vegetationstyper inom Delområde 6	82
Värden inom Delområde 6	83
4. Hantering och utveckling av befintliga natur-, kultur- och upplevelsevärden	84
5. Målsättning och gestaltungsförslag för Emmeryd 5:11	98
Övergripande målsättningar	98
Måltutseende för Emmeryd 5:11	99
Delområde 1 – Båtsmansbacken	100
Delområde 2 – F.d. crossbanan	101
Delområde 3 – Betesmarken	103
Delområde 4 – Skogsmarken	104
Delområde 5 – Björkbacken	106
Delområde 6 – Apelmårken	107
6. Avslutande reflektion	109
7. Referenser	117

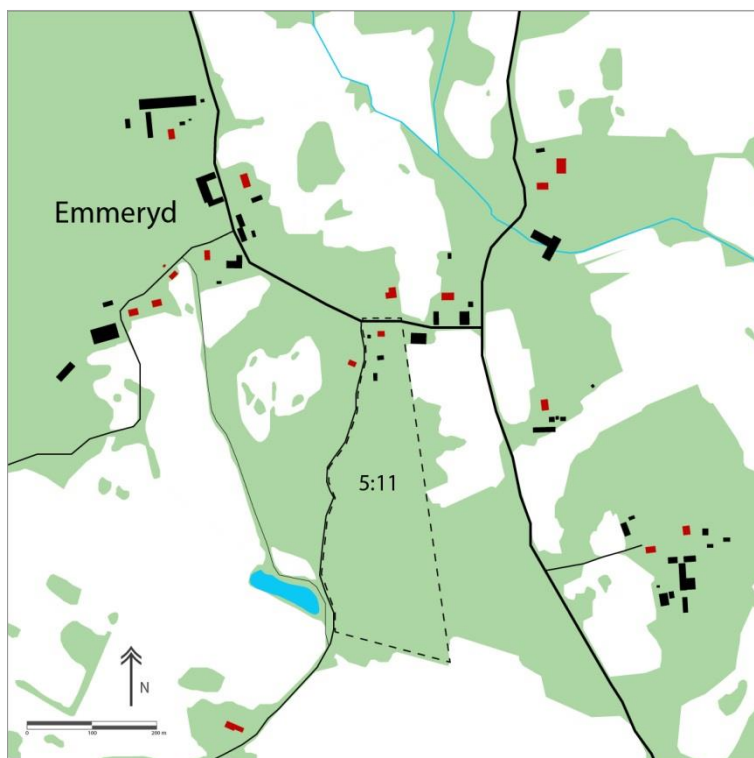
1. Inledning

Bakgrund

Detta arbete handlar om en gestaltning av området Emmeryd 5:11, med hänsyn till natur-, kultur- och upplevelsevärden. Syftet är att främja biologisk mångfald och den historiska läsbarheten i området. Emmeryd är namnet på en mindre by i Karlskrona kommun (se figur 1) och Emmeryd 5:11, utgör en del av Kvistagården (se figur 2). Området ligger i är ett varierat och starkt kulturpåverkat landskap, karakteristiskt för den Blekingiska mellanbygden (Willman, muntligen, 2013-11-05). Kvistagården fick i december 2012 en ny ägare, som har önskemål om en utvecklingsplan för marken.

Figur 1. Karta över Blekinge med Emmeryd markerat strax norr om Karlskrona (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013d).

Figur 2. Karta över Emmeryd som visar gårdens läge och området Emmeryd 5:11. Röda byggnader är bostadshus och de svarta illustrerar ekonomibyggnader (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013a).

Landskapet i Emmeryd är till stor del format av mänsklig hand och mularnas betande. I det historiska kartmaterialet går det att följa markanvändningen tillbaka till 1700-talet. Området inramas och genomskärs av stenvmurar och marken utgörs av igenvuxen gödslad och ogödslad åkermark, naturbetesmark och tidigare ängsmark samt skogsmark. Det finns andra kulturspår i området, förutom stenvmurar, bland annat i form av odlingsrösen, diken, hävdberoende vegetation och äldre lövträd. I nuläget är dessa till viss del dolda på grund av igenväxning. De tidigare brukade åkrarna och betade markerna har tillåtits att växa igen. Till stor del utgörs vegetationen av blandlövskog/slyuppslag, snåriga buskiga områden och partier av barrskog, men det finns även en del öppna ytor och berg i dagen. Emmeryd 5:11 är ett historiskt odlings- och beteslandskap, men idag mycket eftersatt ur ett skötselperspektiv och tenderar att växa igen av framför allt blandlöv. I nuläget är vegetationen redan på stora ytor till viss del ogenomtränglig.

Figur 3. Där det tidigare var åker- och betesmark finns nu en blandad lövskog. Stenvmuren på bilden utgjorde gränsen mellan de olika typerna av markanvändning (foto: Nina Lindberg, 2013-10-08).

En varierad vegetation skapar flera olika livsmiljöer och möjligheter för olika djur- och växtarter att leva och spridas. Om inget görs för området Emmeryd 5:11 kommer dock troligen många natur-, kultur- och upplevelsevärden att gå förlorade.

Motiv

Att tidigare hävdade, genom åkerbruk, slåtter och bete, kulturmiljöer tillåts växa igen innebär omfattande påverkan på det varierade landskapets utseende till att bli uttraderat eller mer ensartat. Skogsplanteringar på gammal åker- och betesmark påskyndar uttraderingen (Olsson, 1992, sid. 207) och innebär stora förändringar för flora och fauna eftersom många arter försvinner när en viss vegetationstyp tar över (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 49). I Emmeryd finns denna problematik och granplanteringarna samt självvetablerat blandlöv, ökar i markandel (egna observationer, okt 2013). När det gäller området Emmeryd 5:11 finns dock fortfarande många natur-, kultur- och upplevelsevärden och en potential att återskapa/förstärka dessa värden, att synliggöra kulturspår och att åstadkomma ett varierat rekreativt landskap.

Dagens landskap förändras, ibland går det fort och ibland sker radikala förändringar. Om landskapet och kunskapen om det ska kunna bevaras blir det viktigt med en historisk dokumentation. Det finns också ett intresse för landskapet i och med de stora förändringar som har

skett och sker inom den svenska agrara näringen (Tollin, 1991, sid. 9). Själv är jag uppvuxen i Blekinge och har därmed en relation till platsen. Som landskapsarkitektstudent med ett stort intresse för kulturhistoria är det spännande att arbeta med ett gestaltungsförslag och en dokumentation av ett kulturpräglad odlingslandskap i sin hembygd.

Kulturvärden visar på platsens historia och människans påverkan. Att synliggöra dessa ökar möjligheten att förstå landskapet och dess utveckling. Kulturlandskapet kan ses som en levande historiebok (Unnerbäck, 2002, sid. 13). Att ta hänsyn till kulturvärden i ett gestaltungsarbete skulle innebära att det blir lättare att relatera till och förstå platsens historia.

Den Europeiska Landskapskonventionen ratificerades av Sverige 2011 och har som mål att skapa en rikare livsmiljö, bland annat genom planering och förvaltning. Konventionen framhäver de många tillgångar som finns och möts i landskapet, både kulturella, estetiska, ekonomiska, sociala och ekologiska (RAÄ, 2013). I Sverige finns även 16 nationella miljömål där det bland annat ingår att främja biologisk mångfald, vårt kulturarv, samt bibehålla en produktion av ekosystemtjänster (Naturvårdsverket, 2013). Detta är ytterligare ett motiv till att arbeta för att ta hänsyn till landskapets natur-, kultur- och upplevelsevärden.

Landskapet har blivit en produkt med betydelse för människors välbefinnande och den biologiska mångfalden, och det finns en ökad medvetenhet om hot mot viktiga värden i det agrara kulturlandskapet (Peterson, 2006, sid. 7). Det finns miljöersättningar att söka från Jordbruksverket för lantbrukare som genomför miljö tjänster och vårdar odlingslandskapet, vilket kan vara en möjlighet för ekonomiskt stöd i genomförandet av en utvecklingsplan för området Emmeryd 5:11. Det finns dock en risk att de generella riktlinjerna, som är gemensamma för hela EU, inte tar hänsyn till viktiga lokala och historiska aspekter (Peterson, 2006, sid. 11). Bevarandet har blivit en del av produktionen (Peterson, 2006, sid. 15). Detta arbete kan ses som ett sätt att bryta trenden att bevarandet blir en produkt och istället ett sätt att aktivt arbeta med förvaltningen av marken med utgångspunkt i anledningen till att åtgärderna genomförs.

Möjligheten till ökad rekreation är också ett motiv till att arbeta med denna typ av landskap då många viktiga biotoper och varierade landskap förvandlats till monokulturer i form granplanteringar, som kan vara både visuellt och fysiskt ogenomträngliga och begränsar möjligheterna till rörelse.

Mål och Syfte

Huvudmålet är att presentera ett gestaltungsförslag för fastigheten Emmeryd 5:11, med hänsyn till de natur-, kultur- och upplevelsevärden som finns i området idag. Befintliga natur-, kultur- och upplevelsevärden kommer att lyftas fram genom en värdeanalys. Ett delmål är att undersöka hur man kan gestalta en varierad landskapsupplevelse samt att resonera kring olika gestaltningselement och rumsligheter i ett varierat kulturlandskap, avseende natur-, kultur- och upplevelsevärden. Frågeställningar som kommer att behandlas är vilka kultur-, natur- och upplevelsevärden som finns på platsen idag, hur det befintliga landskapet ser ut, hur upplevelsen av landskapet kan beskrivas idag och hur man kan utveckla landskapet för varierade upplevelser på en begränsad yta.

Syftet med gestaltungsförslaget är att underlätta tillgängligheten och den historiska läsbarheten för just Emmeryd 5:11 samt att främja den biologiska mångfalden i området. Infallsvink-

larna i projektet är många och ett syfte är också att öka den egna förståelsen för denna typ av landskap och dess komplexitet.

Material och Metod

För att få en bred bild och förståelse av det aktuella området har arbetet inletts med kart-, fält- och litteraturstudier rörande Emmeryd. Arkiv- och kartstudier har genomförts för att få en historisk överblick av området och dess utveckling. Vikten av studier av äldre kartmaterial framhålls av Clas Tollin, som menar att det fyller en viktig funktion för att förstå tidigare rumslig organisation och hävd (Tollin, 1991, sid. 9). Under arbetet har Lantmäteriets digitala kartarkiv, Lantmäteriets historiska kartdatabas, Riksarkivet samt Blekinge museums arkiv använts. Ytterligare material i form av kartor, flygfoton och övriga relevanta dokument har sökts i Karlskronas kommunarkiv, hos Geocentrum i Lund (flygbilder), i Lantmäteristyrelsens arkiv (Geometriska jordeböcker för Blekinge) och i Jordbruksverkets databas TUVÅ, där ängs- och betsmarksinventeringen (2002-04) finns tillgänglig (2013), utan resultat. Kontakt har även tagits med ett forskningsprojekt, som leds av Clas Tollin, där yngre geometriska kartor tolkas och registreras för att sedan tillgängliggöras i databaser. Det finns dock inga yngre geometriska kartor alls för Fridlevstad socken, där Emmeryd ingår. Blekinge är endast fragmentariskt dokumenterat i kartor (Jupiter, muntligen, 2013-10-23). Jag har heller inte funnit några geometriska kartor äldre än 1700-talet.

Det historiska kartmaterialet har varit väsentligt för att förstå områdets utseende idag och jag har sammanställt mina iakttagelser i överskådliga kartor som gör det enklare att följa områdets historiska utveckling.

För att få en djupare förståelse för befintliga förutsättningar har fyra olika analysmetoder använts och en kulturhistorisk värdeanalys genomförts. De analysmetoder som ligger till grund för gestaltungsarbetet, förutom litteraturstudierna, presenteras kort nedan. Plats- och rumsanalyserna skiljs från nulägesbeskrivningen och får ett eget kapitel på grund av det kvalitativa, respektive naturvetenskapliga, resonemanget där inget är exakt. Jag har valt analysmetoder som jag tidigare har arbetat med under utbildningen och de är utvalda för att belysa området på olika sätt. De olika analyserna visar på områdets läsbarhet, vegetationens struktur samt på hur rörelse genom området kan upplevas. Vid alla analyser har fältstudier kombinerats med studier av kartmaterial och ortofoton.

Mental karta – Kevin Lynch

Analysmetoden går ut på att göra en mental karta utifrån upplevelsen av ett landskap och utgår från fem olika upplevda element; stråk (Path), kanter (Edge), noder (Node), områden (District) och landmärken (Landmark) (Lynch, 1986 [1960], sid. 47). Metoden visar på områdets läsbarhet och kan peka på eventuella brister i orienterbarheten.

Serial Vision – Gordon Cullen

I arbetet undersöks hur landskapet upplevs när man rör sig. Metoden går ut på att, genom eget skissarbete, analysera rörelser genom ett landskap utifrån en serie bilder. Analysen innebär skissande i sekvenser och visar på upplevelsen av landskapets drama, relationer och kontraster (Cullen, 1971, sid. 9). Metoden publicerades på 1960-

talet och finns redovisad i *The Concise Townscape* (1971). Analysen kan användas för befintliga förutsättningar eller för att visualisera resultatet efter en gestaltning. Jag har använt metoden, med utgångspunkt i eget skissarbete, för att analysera befintliga förutsättningar och upplevelsen av att röra sig i landskapet idag.

Krontakets slutenhet

För att kartlägga landskapets öppenhet har studier av vegetationen i området genomförts, då dess öppen-/slutenhet har kartlagts. Med kronslutenhet menas den projicerade ytan av trädens kronor (Gustavsson, 1986, sid. 17). Krontakets slutenhet omfattar trädskiktet på en höjd över 2 m (Gustavsson, 1986, sid. 18). Analysen har genomförts genom studier i fält i kombination med flygfoton.

Vegetationens vertikala skiktning

Vegetationens vertikala skiktning berättar om vegetationens uppbyggnad och fördelning mellan olika skikt; trädskikt, mellanskikt, och buskskikt (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 211). Den vertikala skiktningen hos vegetationen redovisas i två steg; en del där området delas in i strukturtyper och en del där vegetationen redovisas i vertikala snitt, så kallade profildiagram.

Analysen visar på det horisontella mönstret och olika individers lägen i beståndet (Gustavsson, 1986, sid. 20). Den vertikala skiktningen har förutom betydelsen för upplevelsen av landskapet och ekologiska aspekter även betydelse för hur genomförandet av gestaltningen kan planeras och eventuellt behov av etappindelning.

För att kunna förstå och gestalta ett landskap krävs, enligt den amerikanska landskapsarkitekten och framstående forskaren Anne Whiston Spirn, ett stort arbete i att utforska, se, reflektera och undersöka landskapet för att förstå dess arrangemang, uttryck och förutsättningar (1998, sid. 3, 2005, sid. 396,397). Det andra avsnittet i mitt arbete, med den historiska genomgången, övergripande inventering och nulägesbeskrivning, plats- och rumsanalyser samt den övergripande värdeanalysen, har därför fått utgöra en stor del eftersom det har behövts för förståelsen för platsen. Arbetet med detta avsnitt har varit en stor del i arbetet och mitt sätt att lära känna marken och området.

För att kartlägga natur-, kultur- och upplevelsevärden har Riksantikvarieämbetets och Axel Unnerbäcks metod (Unnerbäck, 2002) för kulturhistoriskvärdering använts. Jag har valt den eftersom den tidigare är prövad på kulturhistoriska landskapssituationer och jag själv har arbetat med metoden i en tidigare kurs under utbildningen, *Bevarande, vård och restaurering av historiska trädgårdsanläggningar*, VT 2013, och för att den verkar lämpa sig väl för detta varierade, mindre område med många olika kategorier av värden. Jag har dock till viss del anpassat metoden och delat in värdekriterierna utifrån de aspekter som är utgångspunkt i detta arbete; natur-, kultur- och upplevelsevärden. De kriterier som enligt min indelning faller inom ramen för upplevelsevärden har till stor del även ett kulturvärde. För att ytterligare anpassa metoden till det aktuella arbetsområdet har jag lagt till kategorierna naturvärden, rekreationsvärden och pedagogiskt värde för att bättre täcka landskapets olika värdeaspekter. De kriterier som endast riktat sig mot byggnader eller av andra skäl inte varit aktuella i detta arbete har lämnats utanför.

Litteraturstudierna har, förutom det material som berör Emmeryd och generell geografi, agrar- och landskapshistoria, utgått från fyra publikationer som behandlar rums- och platsupplevelse, samt gestaltningsteori och hantering av värden i landskapet. Utformningen relaterar till teorier om rumsgestaltning, liksom hur man kan ta tillvara på de natur- och kulturvärden som finns i området idag. Landskapet bjuder redan idag på en variation av karaktärer och är under ständig förändring.

Fyra huvudtexter har valts ut på grund av författarnas bakgrund och perspektiv som kompletterar varandra. De huvudsakliga författarna har utgångspunkter och bakgrunder som landskapsarkitekter och biologer samt inom vegetationsdesign med ekologisk inriktning. Författarna är verksamma i Sverige eller Storbritannien och urvalet är baserat på texternas relevans för mitt arbete då de täcker in upplevelseaspekter samt hantering av natur- och kulturvärden. Nedan följer en kort presentation av dessa fyra publikationer:

The Dynamic Landscape

Några av författarna till *The Dynamic Landscape* (2004) är bland annat professorer inom vegetationsdesign och ekologi vid universitetet i Sheffield. Texterna i boken avhandlar olika metoder och resonemang med utgångspunkt i naturlika planteringar samt olika ekologiska och sociala aspekter. Till mitt arbete har boken bidragit med resonemang kring bland annat växtval och stigdragning samt tankar kring bevarande av natur- och kulturvärden.

Form and Fabric in Landscape Architecture

Författaren Catherine Dee är landskapsarkitekt med en bakgrund inom konst och design. I *Form and Fabric in Landscape Architecture* (2001) utgår hon ifrån sju viktiga beståndsdelar i landskapet, vilka enligt henne har stor betydelse för gestaltningen och upplevelsen av ett landskap. Hela denna publikation har gestaltning och design i fokus och de olika delarna som är viktiga i en gestaltningsprocess är, enligt Dee; landskapets kontext och helhet (Landscape fabric), mellanrum (Spaces), stråk (Paths), kanter (Edges), fokuspunkter (Foci), gränser/trösklar (Thresholds) och detaljer (Details). Dees olika faktorer och resonemang har varit en viktig del vid gestaltningen av Emmeryd 5:11 och hanteringen av olika upplevelsevärden.

Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvärden

Författarna till de olika kapitlen i denna handbok från 1998, bland annat Astrid Eriksson, Kristina Höök-Patriksson, Peter Nolbrant, Inger Pehrson, Ingrid Sarlöv-Herlin och Bo G Svensson, har bakgrunder som kulturgeograf, biolog, biolog, husdjursagronom, landskapsarkitekt respektive antikvarie. De olika avsnitten i boken går igenom olika natur- och kulturvärden med en beskrivning av olika markslag, biotoper och kulturspår, samt ger en historisk tillbakablick och detaljerade skötselråd på ett konkret sätt. Författarna till de olika kapitlen har olika kompetenser och utgörs i huvudsak av biologer och landskapsarkitekter. Publikationen har tillfört kunskap och gestaltningsteori utifrån de olika värdena och har varit en utgångspunkt i gestaltningen av Emmeryd 5:11. Författarna utgår i huvudsak ifrån natur- och kulturvärden, men berör även upplevelsevärden.

Det nya landskapet

Författarna, Roland Gustavsson (landskapsarkitekt och forskare) och Torleif Ingelög (biolog och forskare), går igenom landskapets historia, dess natur- och kulturvärden, gestaltungsprinciper och skötsel på ett mycket handfast sätt. I fyra olika exempel lyfts även förslag på tillämpningar. Författarna har med sina olika kompetenser gett mig en bra grund i arbetet med förståelsen för gestaltning med utgångspunkt i natur-, kultur- och upplevelsevärden.

I det fjärde avsnittet diskuteras gestaltningsteori och hantering av natur-, kultur- och upplevelsevärden samt de olika författarna och deras teorier förhåller sig till det aktuella arbetsområdet och mitt gestaltungsarbete. I slutet av arbetet finns ett avsnitt med avslutande reflektioner.

Avgränsningar

Geografiskt avgränsas det område förslaget gäller av fastighetsgränsen för Emmeryd 5:11, med en uteslutning av gårds- och bostadsbebyggelsen (se figur 4). Studier av fältskiktet har ej genomförts eftersom årstiden för studien inte lämpat sig för det.

Figur 4. Geografisk avgränsning av gestaltungsförslaget i vit streckad linje, där trädgård och ekonomibyggnader, i den norra delen, utelämnas (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013c).

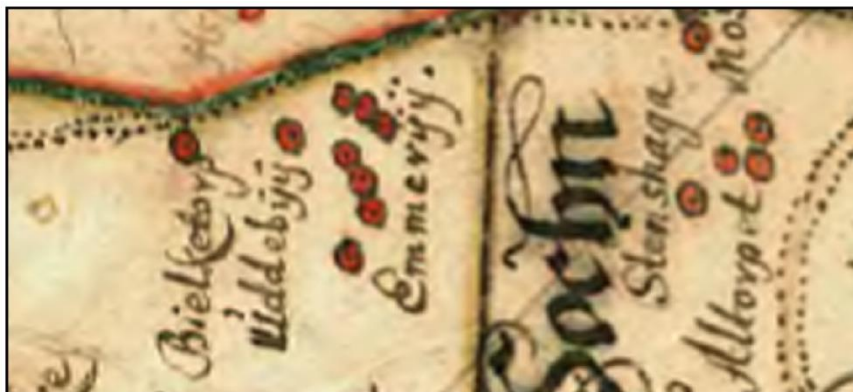
2. Övergripande beskrivning och analyser av Emmeryd 5:11, Kvistagården

Historia

Olika ingrepp i landskapet påverkar möjligheten att läsa de historiska spår som ofta finns kvar och berättar om gångna tiders markanvändning och historia. Nedan följer en redovisning av det historiska kartmaterial som visar på den historiska utvecklingen och den förändrade markanvändningen för Emmeryd 5:11, Kvistagården.

Landskapet i Sverige har påverkats av jordbruk i olika omfattning sedan bondestenåldern. Sett till en kartläggning av områden präglade av agrarverksamhet omkring år 0, så bedrevs ett extensivt jordbruk i större delarna av Blekinge vid denna tid (Tollin, 2004, sid. 21). Det historiska kartmaterialet som avhandlar Emmeryd tar dock sin början med de militära generalkartorna från 1600-talet, fortsätter sedan med Storskifteskartan från 1768 och följer sedan utvecklingen i sekvenser fram till idag. Blekinge var danskt fram till 1658 och präglades därför av krig mellan svenska och danska kungamakten, vid denna tid (Svensson, 1982, sid. 34). Det kan enligt Clas Tollin vara en anledning till bristande kartmaterial för denna period (1991, sid. 15).

Kartöversikt 1600 – 2000-tal

Generalkarta, 0400:18A:001, från 1684 (Krigsarkivet, 2013).

Emmeryd är en by med sju hemman, jordbruksfastigheter.

Storskifteskarta, 10-FRI-6, från 1768 (Lantmäteriet, 2013b), med pålagda strukturer från 1849 (illustration: Nina Lindberg, nov 2013).

Emmeryd 5:11 utgörs till största delen av ängsmark med få åkertegar och skogsdungar.

← NORR

Laga skifteskarta, 10-FRI-104, från 1849 (illustration: Nina Lindberg, underlag: Lantmäteriet, 2013b).

Vid det laga skiftet fick Emmeryd 5:11 sin nuvarande ägo gräns, bortsett från det samfällda sandtaget i den södra delen.

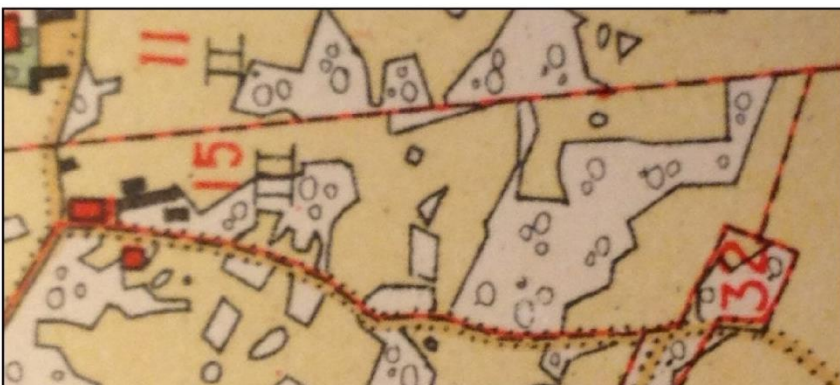
Laga skifteskarta, 10-FRI-104, från 1849 (Lantmäteriet, 2013b).

På grund av oklarheter gällande rågångar, ägo gränser, skiftas Emmeryd 5:11 först år 1882 och lämnas därför blankt på kartan från 1849.

Hemmansklyvning, 10-FRI-146, år 1882 (Lantmäteriet, 2013b).

I slutet på 1800-talet har mycket av ängsmark, som syns på kartan från 1768, blivit åker och inhägnad betesmark.

Häradsekonomiska kartan, 1915-18 (Blekinge museums arkiv, foto: Nina Lindberg, 2013-10-16).

I början av 1900-talet når andelen åkermark sin topp och mellan åkrarna syns lövskog på kartan, vilken troligen nyttjades som betesmark.

← NORR

Ekonomiska kartan, Rödeby J133-3F7h72, från 1969 (Lantmäteriet, 2013b).

1969 har andelen åkermark minskat och anpassats efter moderna redskap och traktorn.

Ortofot med avgränsningen för projektet (Lantmäteriet, 2013c).

På flygfotot syns den numera igenvuxna marken, där det endast finns några få öppna ytor.

Det skoglösa Emmeryd på 1600-talet

Blekinge är karterat genom ett flertal generalkartor under 1600-talet. Från 1684 finns en karta upprättad av Petter Gedda, vilken visar på antalet bondehemman i Emmeryd (se figur 5). Kartbilderna ger också en uppfattning om byns struktur på 1600-talet innan de olika skiftesreformerna genomfördes. Generalkartorna beskrivs av Tollin som småskaliga kartor, som ofta beskriver ett stort landskapsavsnitt och därför är de oftast mindre detaljrika (1991, sid. 11).

Figur 5. Generalkarta av Petter Gedda år 1684 (Krigsarkivet, 0400:18A:001, 2013). De röda cirkelarna på kartan, sju stycken i Emmeryd, visar på bondehemman enligt kartans legend. De ger en uppfattning om storleken på byn och dess struktur (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Generellt var åkrarna små och inklämda mellan obrukbar mark och stenrösen under 1600-talet. På åkrarna växte förutom säden även oftast mycket ogräs, som gjorde åkrarna färgglada när de blomnade (Myrdal, 1999, sid. 36). Åkrarna och ängarna hägnades in och djuren gick på bete utanför stängslen. Det ofta intensiva betet gav utmarken, med spridda träd, en parklik karaktär (Myrdal, 1999, sid. 37). Utmarken var byns alla bönders gemensamma betesmark (Myrdal, 1999, sid. 81). Även inägomarken betades när skörden och slåttern var avklarade (Myrdal, 1999, sid. 82).

I Blekinge vid den här tiden fanns nästan ingen skog. Utbyggnaden av städerna Karlskrona och Karlshamn under slutet av 1600-talet gjorde att det gick åt stora mängder virke för husbyggen och ekvirke specifikt till varvet. Dessutom eldades stora mängder ved för uppvärmning (Svensson, 1982, sid. 36). Denna uppgift förstärks av generalkartan nedan, från 1690, av Nils Ström. Kartan redovisar enligt karthuvudet både ”skog och marck”. På kartan börjar skogen först norr om Emmeryd och träden redovisas gles.

Figur 6. Generalkarta år 1690 av Nils Ström (Krigsarkivet, 0400:18A:003b, 2013). (Illustration: Nina Lindberg, 2013)

Även på denna generalkarta finns byn Emmeryd representerad genom sju hemman och med samma struktur som på Petter Geddas karta från 1684. Den inritade, färglagda gränsen strax öster om Emmeryd representerar Häradsgränsen och Emmeryd tillhör Medelstads härad.

Från 1600-talet finns ytterligare en generalkarta från år 1670, vilken dock innehåller mindre information. Byarna och de större vägarna är inritade. Om kartan stämmer överens med verkligheten så fanns det fortfarande skog söder om Emmeryd före 1670, vilken sedan förbrukats mot slutet av 1600-talet.

Figur 7. Detaljkarta från 1670 som redovisar ett skogsområde sydöst om Emmeryd (Krigsarkivet, 0400:18B:001, 2013). (Illustration: Nina Lindberg, 2013)

Kvistagården och storskiftet på 1700-talet

I början av 1700-talet bodde större delen av den svenska befolkningen på landet och minst 80 procent tillhörde jordbrukarbefolkningen. En åker gav på den här tiden ungefär en sjättedel i avkastning i jämförelse med en modern åker (Myrdal & Gadd, 2000, sid. 11). Redan under 1700-talet påbörjades den agrara revolutionen i form av skiften i bystrukturerna (Myrdal & Gadd, 2000, sid. 11), för att effektivisera jordbrukandet.

I *Det svenska jordbrukets historia* presenteras en typisk svensk by i början av 1700-talet som en sammanslutning av fem till sex gårdar, var och en med boningshus och diverse ekonomibyggnader, alla i grå ton med halm, vass eller torvtak (Myrdal & Gadd, 2000, sid. 22). Denna beskrivning stämmer väl överens med Emmeryd, som på generalkartorna från 1600-talet redovisas med sju bondehemman. Generellt fanns det på 1700-talet i byns närmaste omgivning åkrar och ängar. Bortom dessa fanns utmarken som användes som betesmark och där kunde det även växa skog (Myrdal & Gadd, 2000, sid. 22), vilken i Emmeryd vid denna tid var mycket begränsad enligt Skifteskartan från 1768.

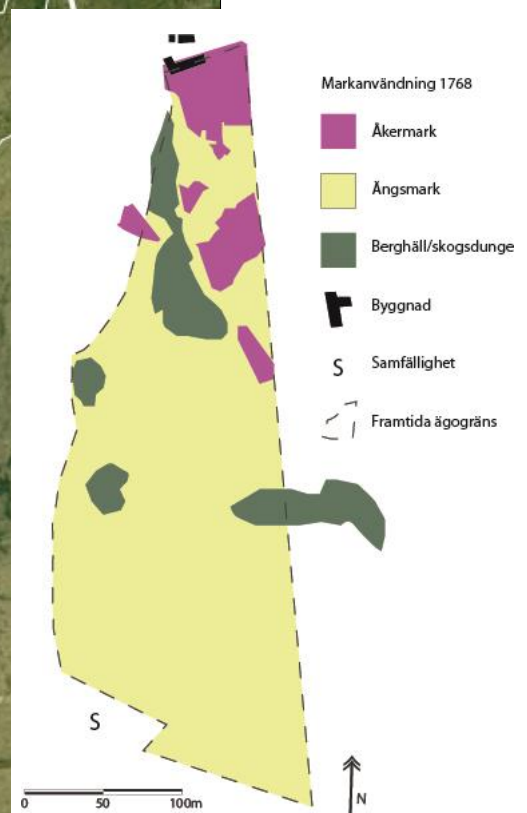
År 1768 upprättades den första detaljrika, storskaliga kartan för Emmeryd i och med storskiftet. Skiftesreformerna var initierade från staten och syftet var att rationalisera och förenkla ägostrukturerna i landskapet. En lantmätare sändes ut för att genomföra skiftet, vilket endast genomfördes efter ansökan från jordägande bonde (Myrdal & Gadd, 2000, sid. 275). Storskiftet är det skifte som blev minst radikalt och det berörde i vissa fall endast en åker. Flera bönder kunde fortfarande, efter storskiftet, ha flera lotter i samma gårde, som stängslades gemensamt (Myrdal & Gadd, 2000, sid. 277).

Skifteskartan över Emmeryd 1768 är innehållsrik och visar gårdsbebyggelsen, ängs- och åkermark samt berg och skogsdungar (se figur 8). Generellt vid denna tid utnyttjades all mark för odling, slåtter och bete (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 17). På sensommaren förekom även till viss del efterbete av inägomarken, efter att ängen blivit slagen (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 16).

För att bättre förstå och kunna tolka Storskifteskartan från 1768 har ett överlägg gjorts med vissa urskiljbara strukturer från Laga skifteskartan från 1849, där vissa former gällande åkermark tydligt går att urskilja på båda skifteskartorna, från 1768 respektive 1849. Skifteskartan visas i figur 8.

Figur 8. Utsnitt ur Storskifteskartan från 1768 (Lantmäteriet, 2013b), med pålagda strukturer från laga skifteskartan 1849. Kvistagården benämns i det tillhörande protokollet som Qvistagården F 76. Den streckade linjen visar, till största delen, på ägo gränsen för nuvarande Emmeryd 5:11, vilken kom till vid det laga skiftet 1849.

Figur 9. Markanvändningen 1768. (Illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013b)

På Storskifteskartan kan urskiljas mörkare gulgröna partier i den norra delen av nuvarande området Emmeryd 5:11, vilka representerar åkermark, gråa och mörkgröna partier visar berg-hällar och skogsdungar och den ljusa ytan, som utgör den absolut största delen, utgörs av ängs- och betesmark. Inga av de nuvarande byggnaderna, tillhörande Kvistagården, finns med på kartan. Som tidigare beskrivet så var Blekinge vid denna tidpunkt fattigt på skog, på grund av utbyggnaden och uppvärmningen av staden Karlskrona, samt dess varvsproduktion

(Svensson, 1982, sid. 36). Detta gällde även för Emmeryd vid mitten av 1700-talet, eftersom endast mindre skogsdungar finns redovisade på skifteskartan.

Vid denna tid var åkerarealen ofta i mindre skala, bland annat på grund av bristen på näring, och bönderna nyttjade marken på ett mångsidigt sätt genom slätter i ängsmarker och genom svedjeåkrar i utmarken (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 16). De mindre ytorna av åkermark blir tydliga när man jämför andelen åkermark 1768 med andelen åkermark på kartan från 1882 då nya kunskaper, redskap och tekniker gjort intåg, se jämförelse på sidan 31.

Nedan syns Emmeryds närhet till Karlskrona, dit mycket virke transporterats (Svensson, 1982, sid. 36). Generalkartan är upprättad år 1788. Emmeryds by är inte utmärkt på själva kartan, endast Fridlevstad (Frillesta), i vars socken Emmeryd ingår.

Figur 10. Utsnitt ur general-karta över Blekinge från 1788 (Krigsarkivet, 0400:18A:002, 2013). Den vita pilen visar Emmeryds placering (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Förändringarnas århundrade, 1800-talet

År 1823 är första gången byn Emmeryd presenteras med sin moderna stavning på karta. Nedan visas en militär generalkarta som enligt karthuvudet är upprättad "Efter nyaste Trigonometriska och Geodätiska Mätningar samt Astronomiska Observationer".

Figur 11. Generalkarta år 1823, författad av P E Aspegren (Krigsarkivet, 0400:18A:004b, 2013). (Illustration: Nina Lindberg, 2013)

I övrigt kännetecknas 1800-talets jordbruk framförallt av nydanande metoder. Nu skedde den agrara revolutionen och genom stenröjning, nya kunskaper och nya redskap utökades åkermarken. Den nya järnplogen togs nu i bruk av allmänheten vilket skapade helt nya förutsättningar och åkerarealerna kunde utökas (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 17), vilket syns på kommande karteringar för Emmeryd 5:11 där åkerarealen har ökat.

Som en del i det effektiviserade jordbruket genomfördes ytterligare skiftesreformer under 1800-talet. Det laga skiftet genomfördes i Emmeryd 1849. Det var först i och med det laga skiftet byarna splittrades eftersom varje brukningsgård till största delen skulle ha sin mark samlad på ett ställe (Myrdal & Gadd, 2000, sid. 283). I och med det laga skiftet fick vissa bönder tvångsutflytta (Myrdal & Gadd, 2000, sid. 294), medan andra tilldelades kvarboenderätt, vilket kan noteras i protokollet tillhörande kartan för hemmansklyvningen, gällande Emmeryd 5:11, från 1882. I protokollet kan läsas "...N^o76 Emmeryd äges af Carl Andreasson som med kvarboenderätt erhållit följande egor..."

The image shows a handwritten document snippet with the following text:

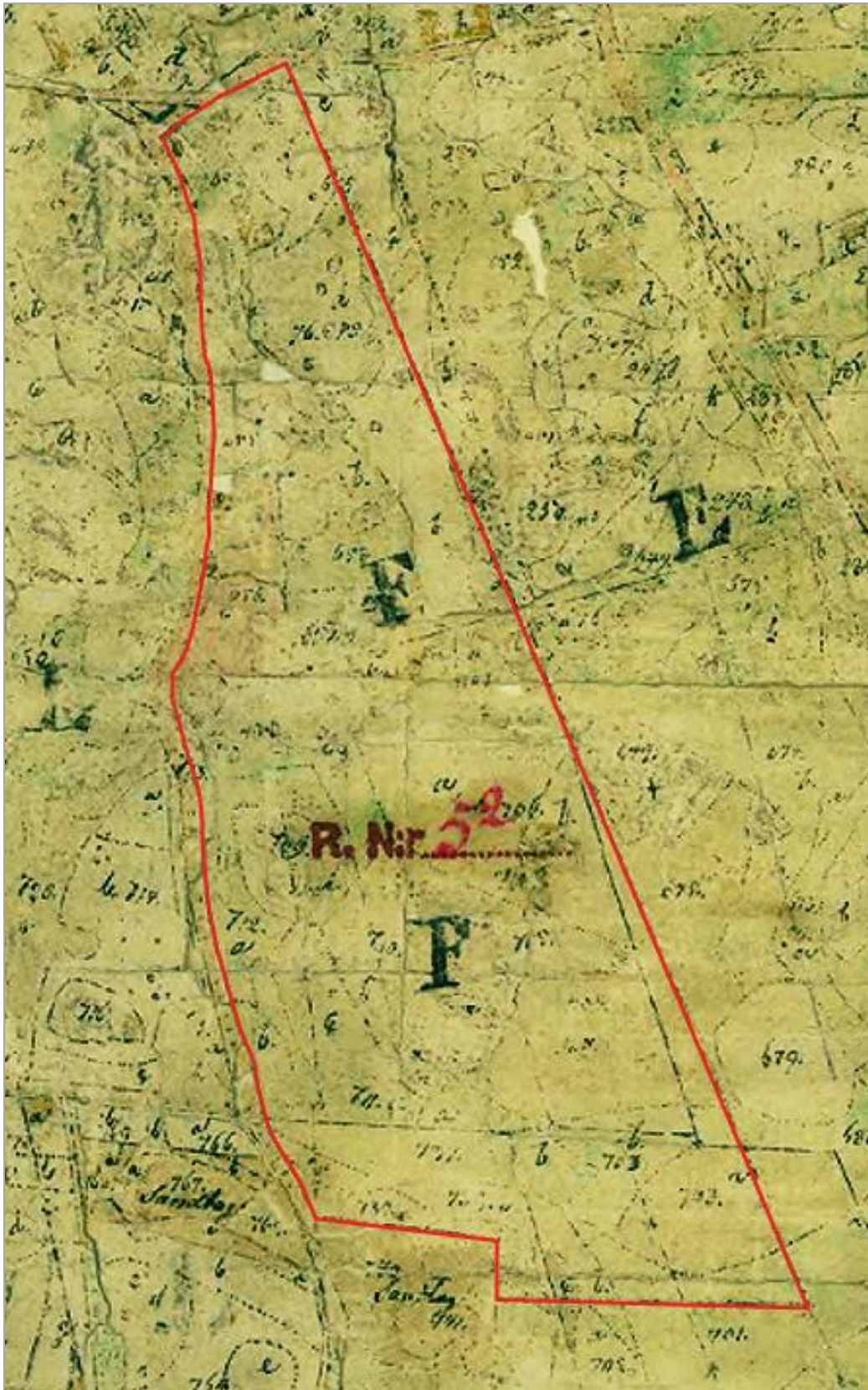
R.N:r 5¹¹
 E 1/2 del mantal N° 76 Emmeryd
 byd ägs af Carl Andreasson
 som med kvarboenderätt
 samträttit följande egor
 uti 2^{ne} skiften
 Första skiftet
 Åker

215	Åker	hansgård	1/8	03 6
216	Å.	Å.	1/3	15 10

Figur 12. Utsnitt ur förteckning till kartan över hemmansklyvning Emmeryd 1882, där det framgår att markägaren till Emmeryd No 76 har "kvarboenderätt" (10-FRI-146), en försenad del av det laga skiftet (Lantmäteriet, 2013b).

Flera enskiften genomfördes i Fridlevstad socken, enligt historiskt kartmaterial i lantmäteriets arkiv, men något enskifte för Emmeryd genomfördes dock aldrig, vilket inte var helt ovanligt i skogs- och övergångsbygder enligt Myrdal & Gadd (2000, sid. 291).

Vid skiftesreformerna förändrades ägostrukturerna i landskapet, samtidigt som järnplogen togs i bruk, vilket krävde åkrar med mindre sten (Myrdal & Gadd, 2000, sid. 310). I samband med stenröjandet och de nya gränserna började stenmurar byggas längs de nya strukturerna (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 17). Mindre stenar hade dock redan tidigare kastats upp i rösen i stenrika åkermarker, men i mindre omfattning. Stengärdesgårdarna fick nu funktionen både som odlingsröse och hägnad, samt även som ägostrukturmärkning (Myrdal & Gadd, 2000, sid. 310). En stor förändring i landskapet var att betesdjuren, från att ha strövat fritt, nu hägnades in i hagar (Myrdal & Gadd, 2000, sid. 353).

Figur 13. Laga skifteskarta år 1849 (10-FRI-104) med Emmeryd 5:11 inramat i rött. Markeringen följer ägo gränsen, vilket kan upplevas som något ottydligt på grund av de många olika linjerna i kartan (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013b).

För Emmeryds by finns två upprättade kartor i samband med det laga skiftet (se figur 13 och 14) i samma dokument och med samma beteckning (10-FRI-104) hos Lantmäteriet. Vid skiftet samlades den nuvarande marken, med modern beteckning Emmeryd 5:11, ihop till en enhet med beteckningen F och numret 5², till skillnad från tidigare numrering som Kvistagården nr. 76 vid storskiftet 1768. På den första kartan går det att utläsa två stycken F. Vid denna tid fanns det även ytterligare områden med denna beteckning som då också hörde till Kvistagården och markägarna Hans och Anders Mattisson. Dagens fastighet Emmeryd 5:11 får i och med det laga skiftet sin nuvarande struktur gällande ägo gränser, förutom två samfällda arealer där det ena utgörs av sandtaget i det sydvästra hörnet och det andra av ett båtsmanstorp.

I protokollet till de laga skifteskartorna finns även ett båtsmanstorp angivet. Båtsmanstörpen är en del av ett äldre system då gårdarna delades in i grupper, rotar, vilka var skyldiga att hålla båtsmän, soldater till flottan. Båtsmännen inkvarterades ofta på samfällad mark (Unnerbäck, 2002, sid. 59), vilket även gällde för torpet inom Emmeryd 5:11, vilket framgår av protokollet till kartorna.

Vid studier av kartmaterialet blir det tydligt hur åkerarealerna ökade under 1800-talet och på ytor som inte lämpade sig för åkerbruk började troligen en lövskog att ta form. I anslutning till den dåvarande åkermarken finns idag ett antal flerstammiga lindar, vilka troligen visar på att lövfoder togs till djuren. I *Det nya landskapet* berättas hur det var vanligt att träd, som till exempel bar frukt eller lövfoder, sparades på utvalda platser (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 17).

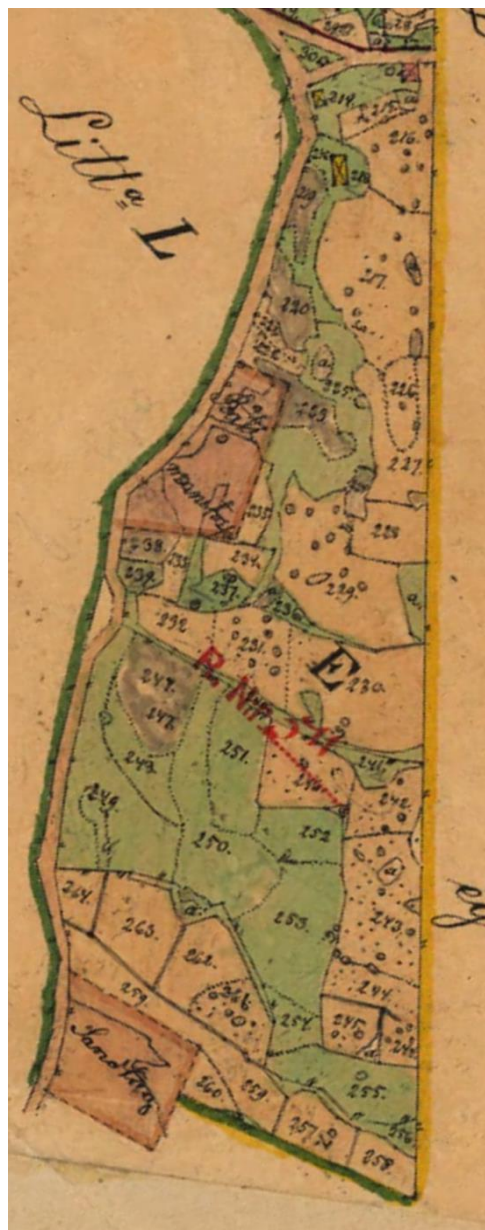
Inom området Emmeryd 5:11 finns det flera ytor där ekar, vilka var regale från 1500- till 1800-talet och tillhörde kronan (Nolbrant, 1998, sid. 122), har sparats och fått växa sig stora. De största ekarna växer oftast i direkt anslutning till berg i dagen eller blockrik terräng och på vissa ställen, i markerna idag, finns ekar, som troligen härstammar från 1700-talet att döma av kartmaterialet och de befintliga trädens storlek.

På kartmaterialet från 1849 är sandtaget i det sydvästra hörnet av Emmeryd 5:11, markerat som F på kartan, tydligt utritat. Denna resurs och markyta är vid denna tid en samfällighet, enligt tillhörande protokoll. I protokollet kan även uttydas att det år 1849, vid det Laga skiftet för Emmeryds by, fanns vissa oklarheter gällande rågångar mellan Kvistagårdens mark och grannbyn Harstorps ägor och skiftet genomfördes därför först 1882 för Emmeryd 5:11. Av denna anledning har Kvistagårdens arealer lämnats vita på den laga skifteskartan från 1849 (se figur 14). Som incitament för genomförandet av det laga skiftet utgick statsbidrag om skiftet genomfördes utan kontroverser (Morell, Myrdal & Larsson, 1997, sid. 267). Troligen gick Emmeryds by miste om detta eftersom Kvistagårdens mark inte skiftades förrän senare. Generellt i Sverige var det vanligt med protester från bönderna trots incitamenten från statsmakten (Morell, Myrdal & Larsson, 1997, sid. 267).

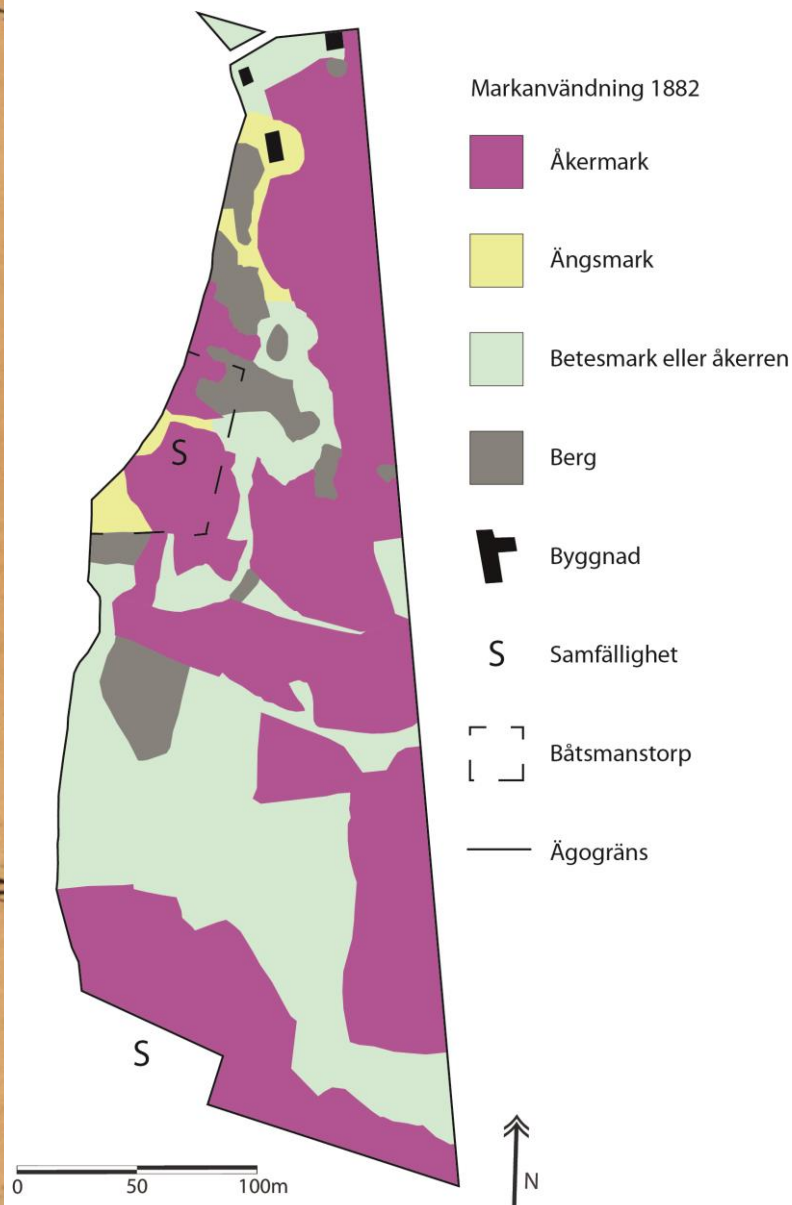

Figur 14. Laga skifte 1849 (Lantmäteriet, 2013b).

Från 1882 finns en tydlig dokumentation över området, som nu har beteckningen E och för första gången omnämns som 5¹¹. Marken och gården, med kvarboenderätt, ägs nu av Carl Andreasson (Lantmäteriet, 2013).

Figur 15. Utsnitt ur kartan över hemmansklyvning Emmeryd 1882 (Lantmäteriet, 2013b).

Figur 16. Analys av markanvändningen 1882. (Illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013b)

På kartan visas åkerarealerna i beige färg, medan äng, åkerren, betesmark och odlingsmark återges i grönt. Berghällar är gråa. Åkerarealen verkar ha ökat avsevärt jämfört med 1768 och även betesmarken utgör en stor del, till skillnad från ängsmarken som i jämförelse med 1700-talet endast utgör ett litet område, med nummer 218, i den norra delen. Båtsmanstorpets är inriktat, trots att tjänsten blev vakant 1876 enligt båtsmansrullorna på Blekinge museums arkiv (Fridlevstads församling, 1880-1890). Många strukturer i området fick sin nuvarande form under 1800-talet och dagens stenmurar följer till exempel det som utgör åkerkanterna i den nya kartan. Det fanns i slutet av 1800-talet ännu ingen markyta inom Emmeryd 5:11 klassad

som skog, utan större delen av de grönfärgade områdena utgjordes av betesmark. Det är dock troligt att det fanns enstaka träd i betesmarken, vilket var vanligt (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 17).

Både nya odlingsmarker och gamla åkrar dikades i ökad omfattning under 1800-talet (Myrdal & Gadd, 2000, sid. 312). Inom området Emmeryd 5:11 syns utritade diken på flera ställen på kartan från 1882. Bland annat på åkermarken i den södra delen där ett dike i öst-västlig riktning fortfarande skär igenom marken år 2013. Nedan följer en förteckning över samtliga ytor på kartan från 1882. De flesta ytorna utgjordes av åker med sandjord.

Nr:	Typ av mark:				
30	Betesmark (Trehörningen)	231	Åker, sandjord	248	Betesmark, stenb.
215	Åker, sandjord	232	Åker, sandjord	249	Betesmark, stenb.
215a	Berg	233	Åker, sandjord	250	Betesmark, stenb.
216	Åker, sandjord	234	Åker, sandjord	251	Betesmark, stenb.
217	Åker, sandjord	235	Åker, sandjord	252	Betesmark, stenb.
218	Ängsmark	236	Åkerren	252a	Åkerren
219	Berg	236a	Berg	253	Betesmark, stenb.
220	Berg	237	Odlingsmark	254	Betesmark, stenb.
220a	Berg	238	Bergbunden mark	255	Betesmark, stenb.
221	Åker, stenb., sandjord	239	Åkerren	256	Betesmark, stenb.
222	Åker, sandjord	240	Åkerren	257	Åker, sandjord
223	Berg	241	Betesmark	258	Åker, sandjord
224	Berg	242	Åker, stenb., sandjord	259	Åker, sandjord
225	Betesmark	243	Åker, sandjord	260	Åker, sandjord
226	Åker, sandjord	243a	Rör	260a	Åkerren
227	Åker, sandjord	244	Åker, stenb., sandjord	261	Åker, sandjord
228	Åker, sandjord	245	Åker, sandjord	262	Åker, sandjord
229	Åker, sandjord	245a	Åkerren	263	Åker, sandjord
229a	Betesmark	246	Åker, sandjord	263a	Betesmark
230	Åker, sandjord	247	Bergbunden mark	264	Åker, sandjord

Figur 17. Utdrag ur protokoll tillhörande kartan över hemmansklyvningen Emmeryd 1882 (10-FRI-146) (Lantmäteriet, 2013b). Förteckningen visar de olika marktyperna för de olika numrerade ytorna i kartan. (Texttolkningen är gjord av Nina Lindberg, 2013)

I protokollet till kartan över hemmansklyvningen från 1882 finns en tydlig uppgrävning av markanvändningen. Enligt Clas Tollin kallades delar av tidigare utmark som bedömdes lämplig för nyodling för ”odlingsmark” (Tollin, 1991, sid. 27), vilket kan underlätta tolkningen av kartan där benämningen ”odlingsmark” dyker upp för en mindre grönfärgad yta med nummer 237. Hackerör är en äldre benämning för odlingsröse (Nolbrant, 1998, sid. 33) och benämningen ”rör” finns för nummer 243, där det även i dagsläget finns ett större odlingsröse på platsen (egna observationer, okt 2013).

Ängens minskade yta under 1800-talet hade stor betydelse för den biologiska mångfalden eftersom många konkurrenskänsliga arter hade kunnat hävda sig i ängsmarkerna, där ett ständigt näringsuttag i form av djurfoder hade skapat gynnsamma förhållanden för en rik flora (Myrdal & Morell, 2001, sid.193). I området Emmeryd 5:11 fanns i slutet av 1800-talet flera arealer med betesmark, som kan kallas betesäng i relation till Myrdal & Morells klassning av ängsbegreppet (2001, sid.194), vilka tillsammans med åkerrenarna och den lilla ängsmarken inom Emmeryd 5:11 kunde fungera som fristäder för arter som hotas när ängsmarkerna minskade till förmån för åker i slutet av 1800-talet, se sammanställningen av utvecklingen för markanvändningen i figur 23-27 med början på sidan 31.

Under 1800-talet gjordes en kartering av hela Sverige, av den militära topografiska kåren, vilken kom att kallas Generalstabskartan. Denna karta redovisar höjdskillnader, våtmarker

och vägar, och gör skillnad mellan löv- och barrskog (Tollin, 1991, sid.42). För Emmeryd finns två olika Generalstabskartor, från år 1870, vilka skiljer sig åt något. Den ena kartan återfinns digitalt i lantmäteriets historiska kartarkiv (Lantmäteriet, 2013b) och den andra kartan (se figur 18) finns i bokform i Blekinge museums arkiv (BM) (Kart- och ritningssamlingen).

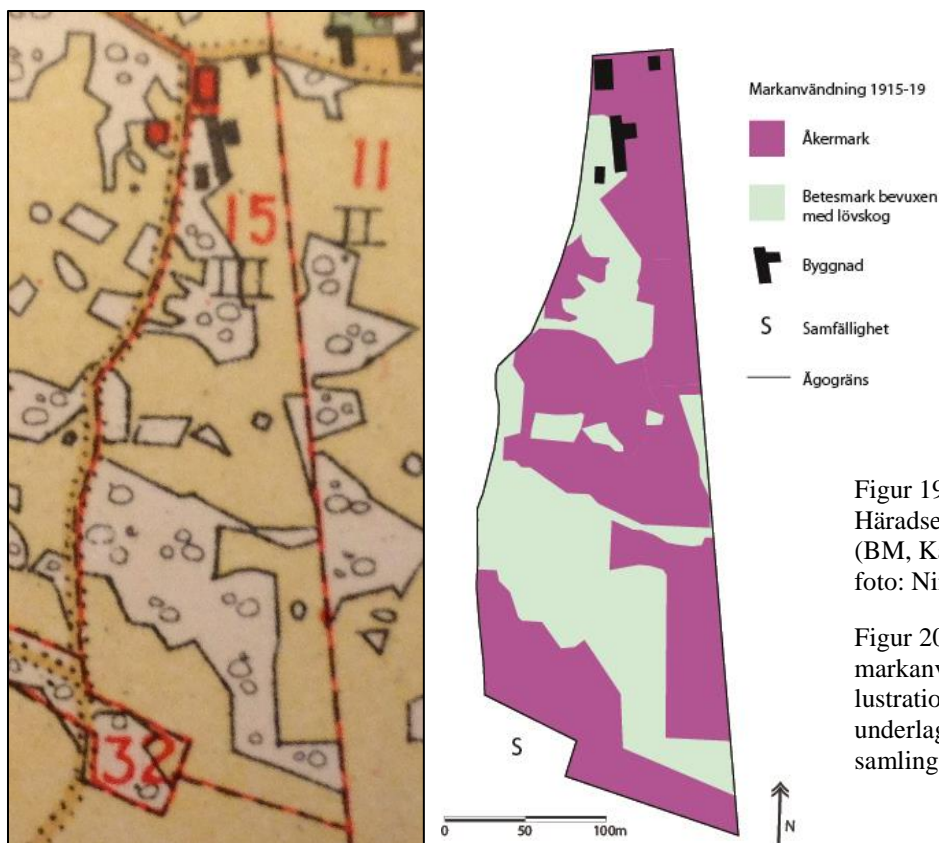

Figur 18. Utsnitt ur Generalstabskartan 1870 Blekinge museums arkiv med Emmeryd 5:11 ungefärligt inramat med rött (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: BM, Kart- och ritningssamlingen).

På Generalstabskartan saknas detaljer i form av vägen längs områdets västra sida, som finns med på den laga skifteskartan från 1849, och inte heller båtsmanstorpet är inritat. I jämförelse med de detaljerade kartorna och protokollet från 1849 är det troligtvis Generalstabskartan som brister i redovisningen, antagligen på grund av den stora skalan. Det som kan utläsas är dock höjdskillnaden, att området sluttar söderut och att det finns lövträd i betesmarken.

Jordbrukets tillbakagång under 1900-talet

De förbättrade teknikerna för att bruka jorden, vilka introducerades under den agrara revolutionen på 1800-talet (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 17), är synliga för Kvistagården och Emmeryd 5:11 där andelen åkermark har ökat om man jämför kartorna från 1768 och 1882. På den häradsekonomska kartan från 1915-19 har andelen åkermark ökat ytterligare något. Generellt för Blekinge så kulminerade åkermarkens utbredning på 1930-talet (Myrdal & Mo-rell, 2001, sid.194).

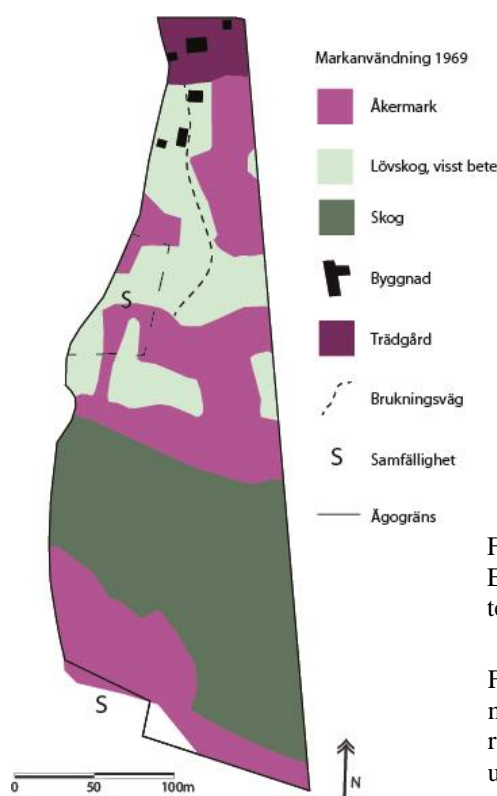

Figur 19 (till vänster). Utsnitt ur Häradsekonomska kartan 1915-19 (BM, Kart- och ritnings-samlingen, foto: Nina Lindberg, 2013-10-16).

Figur 20 (till höger). Analys av markanvändningen 1915-19 (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: BM, Kart- och ritnings-samlingen).

På den häradsekonomska kartan, figur 19, är betesmarken mellan åkrarna markerad som lövskog, till skillnad från 1882 då marken istället benämns som betesmark. Flera odlingsrösen är markerade på kartan, vilka återfinns på samma platser i markerna även idag (egna observationer, okt 2013).

Under 1900-talet förändrades hävden vid flera lantbruk (Sarlöv-Herlin, 2012, sid. 12). I början av 1900-talet var det endast hälften av Sveriges befolkning som försörjde sig på jordbruk och andelen bönder har sedan stadigt sjunkit (Sarlöv-Herlin, 2012, sid. 21). Under 1900-talet började jordbruket att gå mot stordrift och det effektiviserades ytterligare. Det ledde till att det framförallt var större, bördiga och sammanhängande områden åkermark som brukades och mindre tegar övergavs (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 17). För Kvistagården stämmer denna beskrivning av 1900-talet väl in och Kvistagården både minskade i markareal, vilket dock inte berör området Emmeryd 5:11, och övergick till hobbyjordbruk (Petersson, muntligen, 2013-11-10). Övriga förändringar för gården var att andelen åkermark minskade till förmån för blandad lövskog och en mindre yta planterad granskog (Petersson, muntligen, 2013-11-10). Bostadshuset, i nordvästra hörnet av fastigheten, samt flera ekonomibyggnader revs och ersattes av ett nytt bostadshus 1942 med ny placering och nya ekonomibyggnader (Petersson, muntligen, 2013-11-10).

Figur 21 (till vänster). Utsnitt ur Ekonomiska kartan 1969 (Lantmäteriet, 2013b).

Figur 22 (till höger). Analys av markanvändningen 1969 (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013b).

Under 1900-talet gjorde traktorn sitt intåg i jordbruket och så även på Kvistagården, där man tidigare, under det tidiga 1900-talet bedrev skogsbruk med häst (Pettersson, muntligen, 2013-11-10). På den ekonomiska kartan från 1969 kan man se att formerna för åkrarna har förenklats, förmodligen för att passa de moderna redskapen. Generellt i Sverige var det först efter andra världskriget som traktorn ersatte hästen på allvar och då började även kemikalier användas i jordbruket (Myrdal & Morell, 2001, sid. 11). Gårdarna, som tidigare utgjort en helhet av djurhållning, foder- och livsmedelsproduktion, kunde nu med hjälp av konstgödsel specialisera sig och inrikta sig på antingen växtodling eller mer storskalig kreaturskötsel (Myrdal & Morell, 2001, sid. 11). Allmänt i Sverige under mellankrigstiden koncentrerades markutnyttjandet och mark som ej betades togs ur drift och lämnades för andra ändamål (Myrdal & Morell, 2001, sid. 192).

Det som 1915-19 är inritat som åkermark och som sträcker sig in på husknuten vid bostadshuset hade 1969 blivit en trädgård (se figur 21). Åkermarken minskade, även om den gamla åkern, i den sydöstra delen, fortfarande går att urskilja om man studerar vegetationen på kartan. Båtsmanstorpet och sandtaget är fortfarande samfälligheter och en ny brukningsväg finns inritad och sträcker sig söderut i området.

Kvistagården var i slutet av 1800-talet, och en bit in på 1900-talet, en mjölkgård med kor, vilken sedan övergick i en nötdjursbesättning för köttproduktion (Pettersson, muntligen, 2013-11-10). Myrdal & Morell beskriver hur jordbruket i Sverige började påverkas av ekonomiska och internationella krafter på 1900-talet och hur den konkurrensen ledde till att bönder lade om sin produktion (2001, sid. 12). Under andra hälften av 1900-talet minskade verksamheten på Kvistagården och jordbruksverksamheten övergick till ett deltids- och hobbyjordbruk. På gården fanns då en del nötdjur, grisar och ridhästar (Pettersson, muntligen, 2013-11-10). Kvistagårdens utveckling stämmer väl överrens med det svenska jordbrukets allmänna utveckling då Myrdal & Morell beskriver hur det på 1940-talet fanns en växande grupp av små-

brukare, som ofta hade ett annat lönearbete vid sidan om (Myrdal & Morell, 2001, sid. 31). I Blekinge fanns det högsta antalet jordbruk cirka 1910. Därefter minskade det när andra försörjningsmöjligheter blev tillgängliga. Efter andra världskriget lades många mindre gårdar ner (Myrdal & Morell, 2001, sid. 36). Mellan 1904 och 1944 var andelen småjordbruk i Blekinge konstant och utgjorde cirka 75-80 procent av alla jordbruk (Myrdal & Morell, 2001, sid. 37).

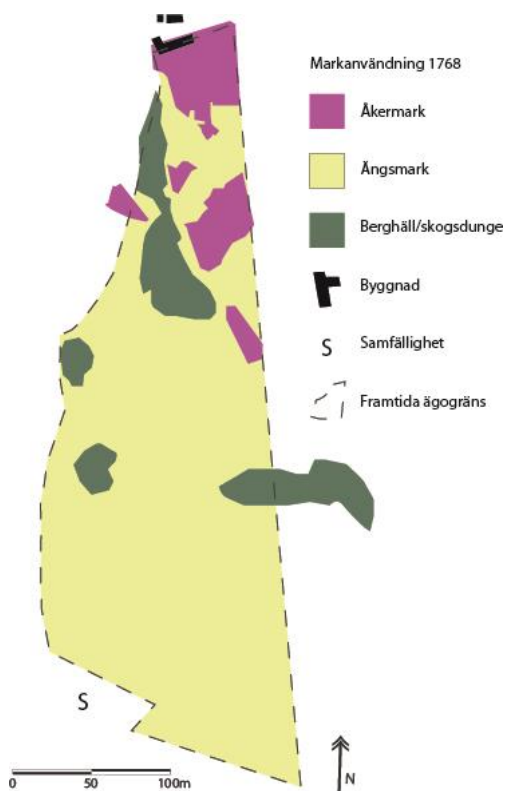
Generellt i landet ledde rationalisering och koncentration i brukandet av odlingslandskapet till att hävden av vissa, ofta mindre lönsamma, markarealer upphörde, med igenväxning som resultat (Isacson & Flygare, 2003, sid. 323). Kvistagården tillhörde antagligen den grupp av jordbruk där beteslandskapet började växa igen under slutet av 1900-talet.

Under 2000-talet fick vissa ytor inom Emmeryd 5:11 en helt ny funktion när delar av fjärde och femte generationens boende på gården under några års tid nyttjade delar av marken som crossbana, för motorsport. Dessa aktiviteter har satt en prägel på den norra delen där kullar uppbyggda av sand och djupa körspår fortfarande syns tydligt. I början på 2000-talet upphör all jordbruksverksamhet på gården, men togs till viss del upp igen då ett syskon ur samma generation tog över och under en kort period, mellan 2008 och 2012, höll får på gården (Kedjevåg, muntligen, juni 2013).

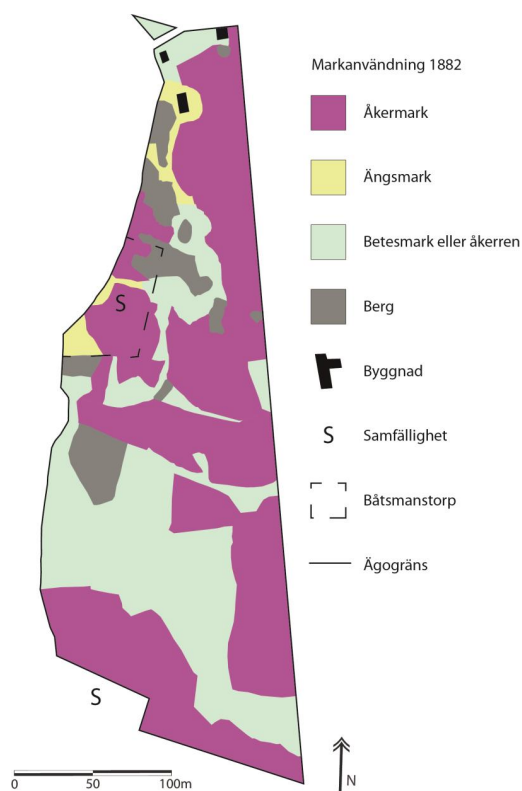
Nedan följer en sammanfattning i text och bild av den förändrade markanvändningen från 1768 till idag.

Förändring av markanvändningen 1768-2013

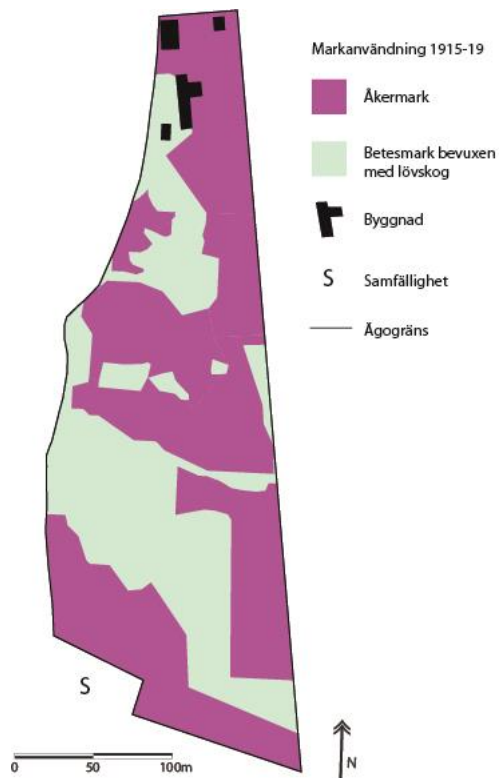
1768 (figur 23):

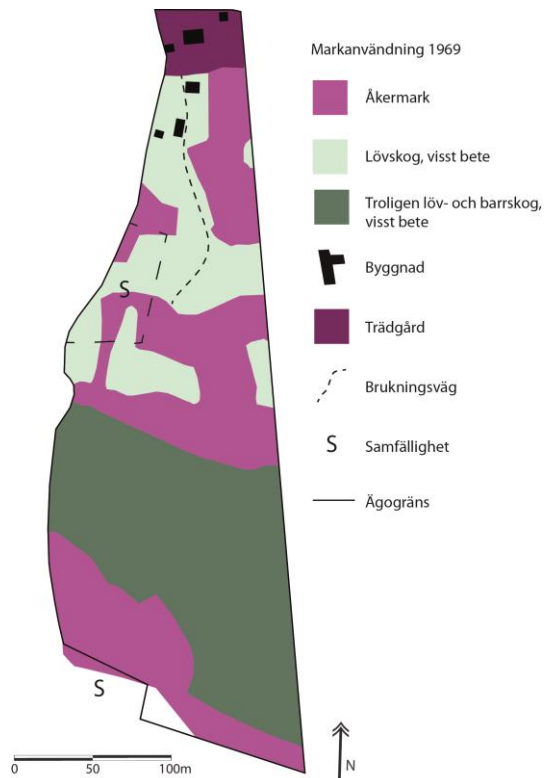
1882 (figur 24):

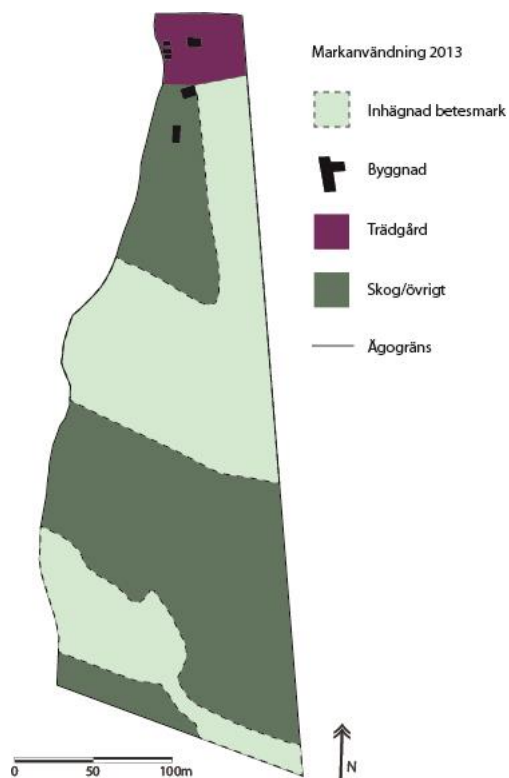
1915-19 (figur 25):

1969 (figur 26):

2013 (figur 27):

Stenmurar i området, 2013 (figur 28):

Figur 23 till 27. Markanvändningen inom Emmeryd 5:11 från 1768 till idag (illustration: Nina Lindberg, 2013).
 Figur 28. Historiska spår i form av stenmurar i dagens Emmeryd 5:11. (Illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013c)

Markanvändningen 1768:

På 1700-talet var Emmeryd 5:11 fattigt på skog och större delen av marken utgjordes av ängs- och betesmark (se figur 23). Åkertegarna var få och återfanns i den norra delen av marken, nära gårdsbebyggelsen. Utritad på kartan från 1768 finns även berghällar och några få skogsdungar. Vid den här tiden strövade betesdjuren fritt och bönderna stängslade in åker- och ängsmark där djuren endast fick efterbeta sedan ängen slagits (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 16).

Markanvändningen 1882:

Cirka hundra år senare, år 1882 (se figur 24), hade det skett förändringar gällande markanvändningen inom Emmeryd 5.11. Ängen hade nästan helt försvunnit och andelen åkermark hade ökat väsentligt, vilket är ett resultat av den agrara revolutionen. Nu har många av de strukturer och gränser, som fortfarande kan observeras i markerna tillkommit. Det har också skett förändringar gällande bebyggelsen och gården har fått ett nytt utseende.

Markanvändningen 1915-19:

Efter ytterligare drygt 30 år (se figur 25) hade åkerarealen ökat ytterligare något och det hade tillkommit nya ekonomibyggnader. Båtsmanstorpet fanns inte kvar, vilket dock inte påverkade markanvändningen.

Markanvändningen 1969:

1969 hade traktorn troligen kommit till Kvistagården. Formerna för åkrarna har förenklades och gjordes mer rätvinkliga (se figur 26) förmodligen för att passa de moderna redskapen och hela andelen åkermark minskade. Enligt Petersson betades de partier, där det i mitten av 1900-talet började växa lövskog, till viss del till slutet av 1900-talet (Petersson, muntligen 2013-11-10).

Markanvändningen 2013:

På 2000-talet har allt åkerbruk upphört och delar av fastigheten utgörs av betesmark (se figur 27). Delar av tidigare åkrar och öppen mark har övergått i blandad lövskog. Placeringen av dagens stenmurar i landskapet får en tydlig innebörd i jämförelse med den historiska utvecklingen av markutnyttjandet. Stenmurarna i området har troligtvis tillkommit i samband med laga skiftet, då de till stor del följer ägo- och avgränsningarna för åkrarna som tillkom då (se figur som visar markanvändningen 1882, sid. 32). Vissa stenmurar har därmed fungerat både som ägo- och inhägnad, medan andra murar endast har haft funktionen att hägna in betesdjur.

Övergripande inventering och nulägesbeskrivning

Emmeryd har en lång historia som jordbruksbygd och Emmeryd 5:11 har en lång hävdkontinuitet. Numera är det dock inte någon av Kvistagårdens marker som brukas som åker. Inom Emmeryd 5:11 finns det fortfarande öppna ytor med gräsvegetation och vissa delar är inhägnade. Stora delar har dock förvandlats till en blandad, oftast, tätvuxen lövblandad vegetation (se figur 29), och på vissa ställen är det omöjligt att ta sig fram på grund av den täta, och ibland taggiga, vegetationen.

Figur 29. Nuvarande förhållanden inom Emmeryd 5:11 (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013c).

Omgivande landskap

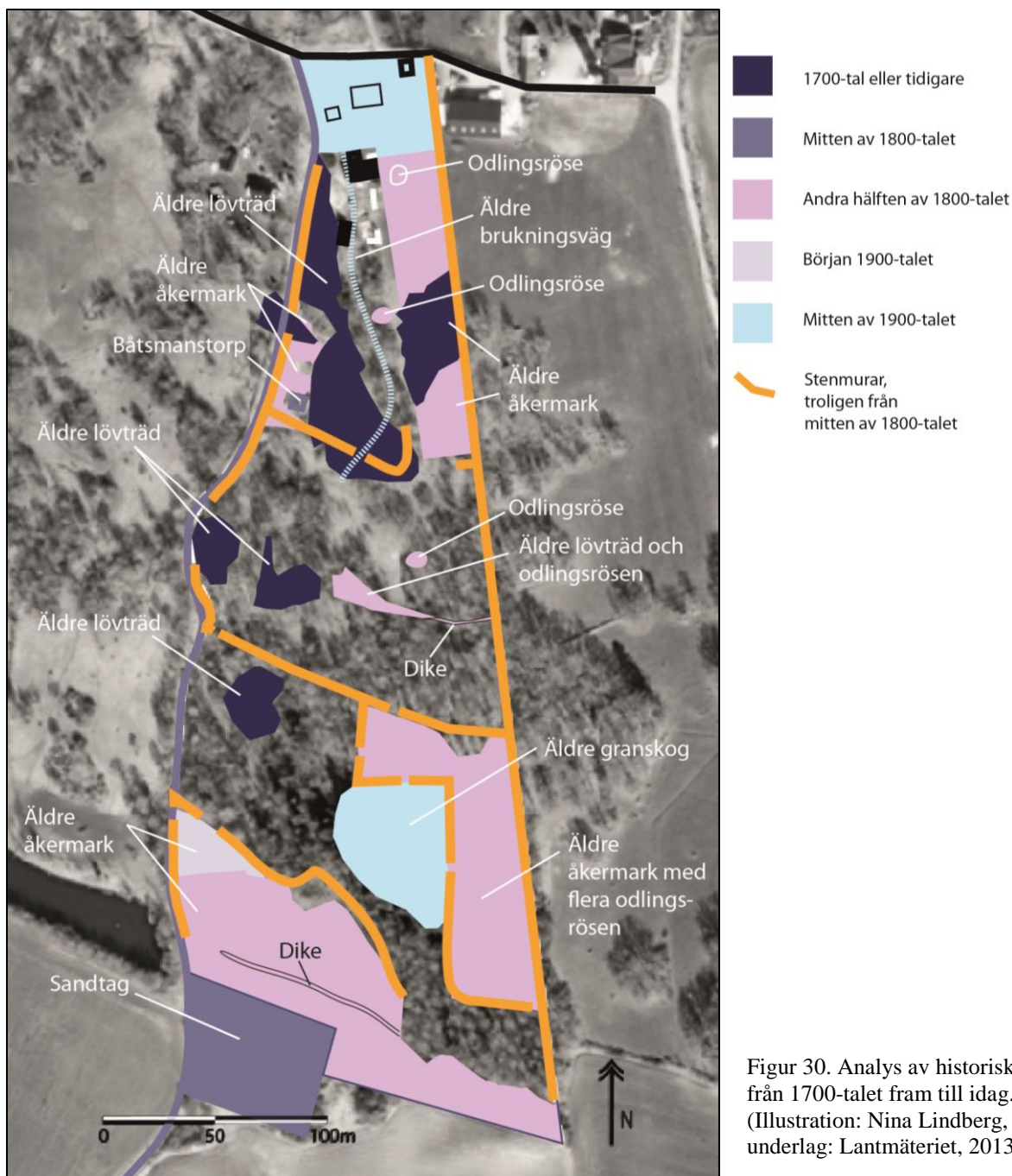
Ortsnamn som Emmeryd, vilka slutar på ändelsen -ryd, har att göra med verbet ”röja” och syftar ofta på att skogen röjts för uppodling (Olsson, 1992, sid. 215). I dagens landskap återfinns Emmeryd i mellanbygden, i randen mellan det blekingska kust- och odlingslandskapet, och skogslandskapet i länets norra delar. I Emmeryd finns flera jordbruksfastigheter med olika inriktning samt villor och fritidsboenden. I denna kontext återfinns Kvistagården, som utgörs av fastigheterna Emmeryd 5:11 och Emmeryd 5:7.

Mellanbygden utgörs av ungefär lika delar skog och jordbruksmark och innehåller en större mångfald, i jämförelse med slätt- och skogsbygd (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 74). I Emmeryd finns brukade åkrar, blandskog, renodlade granskogsplanteringar och naturbetesmark (egna observationer, okt 2013). I denna typ av landskap finns det risk att öppenheten och det levande jordbrukslandskapet försvinner om skogsplanteringarnas arealer breder ut sig (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 74). Detta har redan hänt i Emmeryd och flera naturbetesmarker har planterats med granskog (egna observationer, okt 2013). Att ett landskap kategoriseras som mellanbygd betyder dock inte automatiskt att det innehåller höga naturvärden och artrikedom (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 77).

I de omgivande markerna finns, liksom inom området Emmeryd 5:11, en variation i landskapet i form av mindre biotoper av hagmark med solitärträd, skogsdungar, odlingsrösen, stenmurar och viktiga kantzoner. Enligt Gustavsson & Ingelög (1994, sid. 77) hör naturbetesmarker och ängsmark till de naturtyper i Sverige som hyser flest olika arter och är mest bevarandevärda. Betsdjur, vilket förekommer i Emmeryds omgivande landskap i form av får, hästar och nötdjur, är viktiga naturvårdare som gör stor nytta enligt Gustavsson & Ingelög (1994, sid. 74). I Emmeryd finns även betesdjur som går på slagen vall. Slagen vall genererar inte samma naturvärden som en naturlig betesmark (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 74).

Historiska spår från olika tidsepoker

Efter att ha studerat de olika historiska kartorna, som finns tillgängliga för Emmeryd 5:11, och jämfört dem med studier i fält har olika tidsdjup framträtt. Den största förändringen för området skedde i och med skiftet i mitten på 1800-talet, då nya ägo gränser drogs upp och den agrara revolutionen gjorde det möjligt att utöka andelen åkermark, då tillkom flera nya gränser i området. De äldsta strukturerna som studerats härstammar från 1700-talet, eller tidigare, och utgörs idag av äldre trädbestånd, i samma strukturer som enligt Storskifteskartan från 1768.

Figur 30. Analys av historiska spår från 1700-talet fram till idag. (Illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013c)

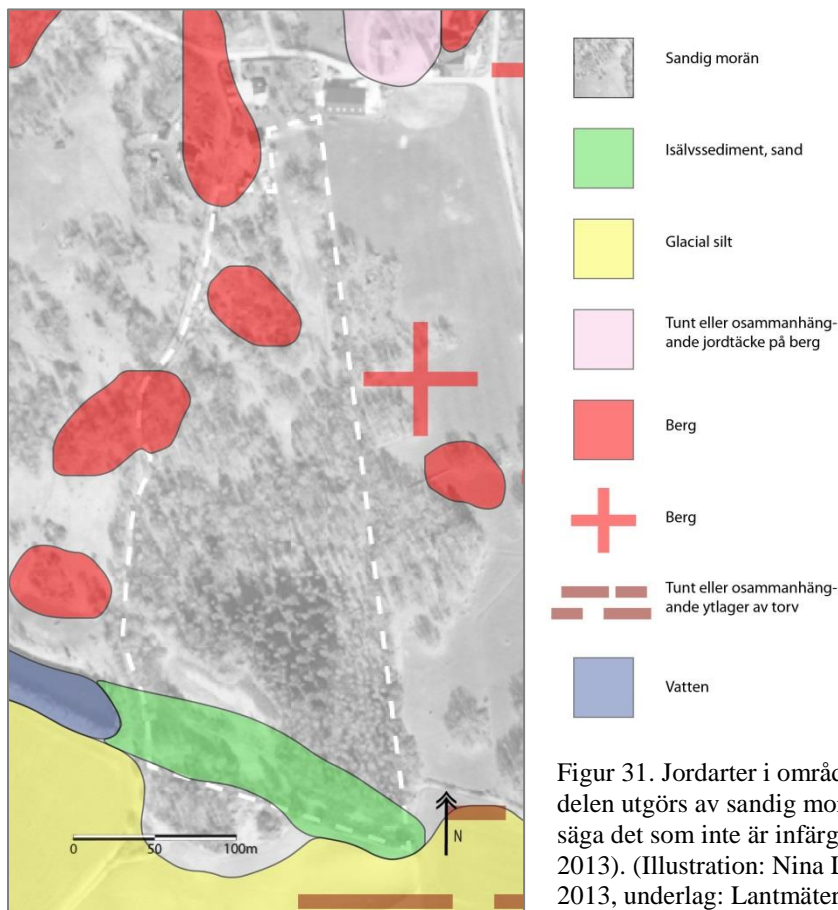
I den norra delen växer idag äldre ekar bland berghällar, vilka finns inritade i kartmaterialet från 1768. Även vid de andra två berghällarna i området finns äldre ekar, som troligtvis härstammar från 1700-talet eller tidigare. En anledning till att just ekarna fredats kan vara att de under en stor del av historien var regale och tillhörde kronan (Nolbrant, 1998, sid. 122). I den norra delen finns även åkermark, där de äldsta delarna, som ännu är öppen gräsmark, har en hävd som upphörde i slutet av 1900-talet (Petersson, muntligen, 2013-11-10). Större delen av åkermarken tillkom i övrigt under den agrara revolutionen på 1800-talet och i samband med detta tillkom troligen även stenmurarna, som är synliga i kartor från 1800-talets mitt. I norra delen finns idag en husgrund från ett båtsmanstorp, som har tillkommit någon gång mellan 1768 och 1849. I mitten av området växer idag äldre lövträd i blockrik mark, med odlingsrösen, vilket syns på en karta för första gången 1882.

I den södra delen har de nuvarande, något mindre, öppna ytorna dikats och brukats som åker sedan 1800-talet, vilket syns på kartan från 1882. I den södra delen ligger sandtaget, som finns utmärkt på karta för första gången 1849 och har samma storlek idag.

Vägen i norr-södergående riktning tillkom någon gång mellan 1768 och 1849, medan vägen som passerar gården i den norra delen i öst-västlig riktning finns utritad på kartan från 1768 men troligtvis är den mycket äldre än så eftersom Emmeryd redan på 1600-talet var en by med sju gårdar.

Geologi, jordmån och markförhållanden

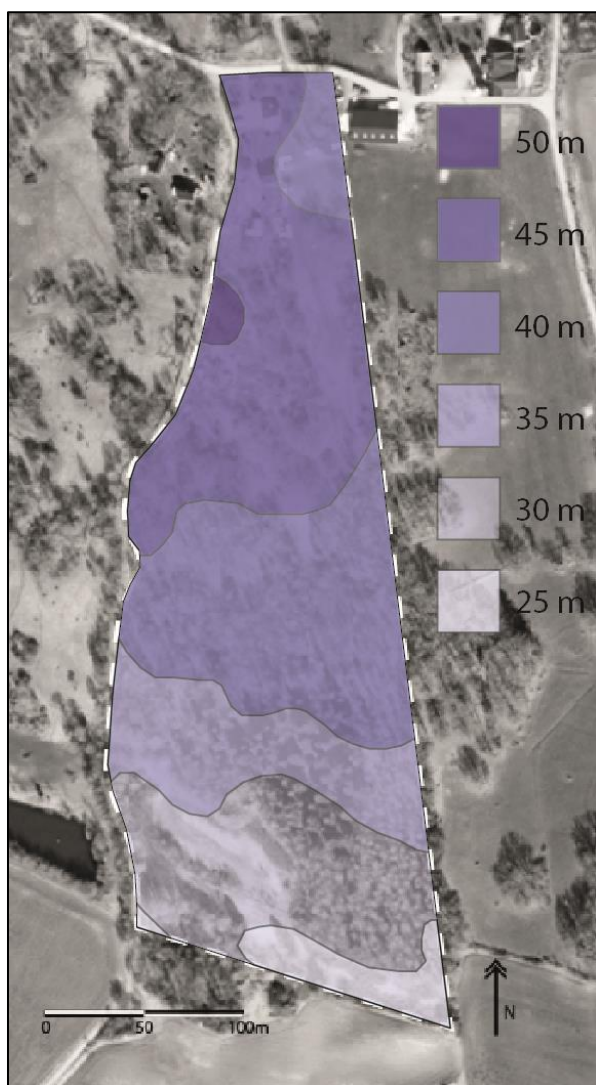
I Emmerydstrakten återfinns områden både över och under högsta kustlinjen, vilket kan observeras på kartan nedan, figur 31, där moränen bryts av med homogena områden av glacial silt i den nedersta delen av kartbilden. Inom området Emmeryd 5:11 återfinns både moränlandskap, som till stor del varit uppodlat, och ett mindre område i den södra delen med sorterat isälvsediment i form av sand. Området har varierade mängder block spridda i terrängen och är rikt på sten, vilket syns på de många stenmurar och odlingsrösen som finns i markerna (egna observationer, okt 2013).

Figur 31. Jordarter i området. Större delen utgörs av sandig morän, det vill säga det som inte är infärgat (SGU, 2013). (Illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013c).

Topografi

Området Emmeryd 5:11 har sin högsta punkt i den norra delen och sluttar sedan söderut. Skillnaden mellan den högsta punkten och den lägsta i området är cirka 25 höjdmeter.

Figur 32. Topografien i området. Den högsta punkten finns i nordväst och sedan sluttar hela Emmeryd 5:11 märkbart söderut. (Illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013c)

Vegetationszon och klimat

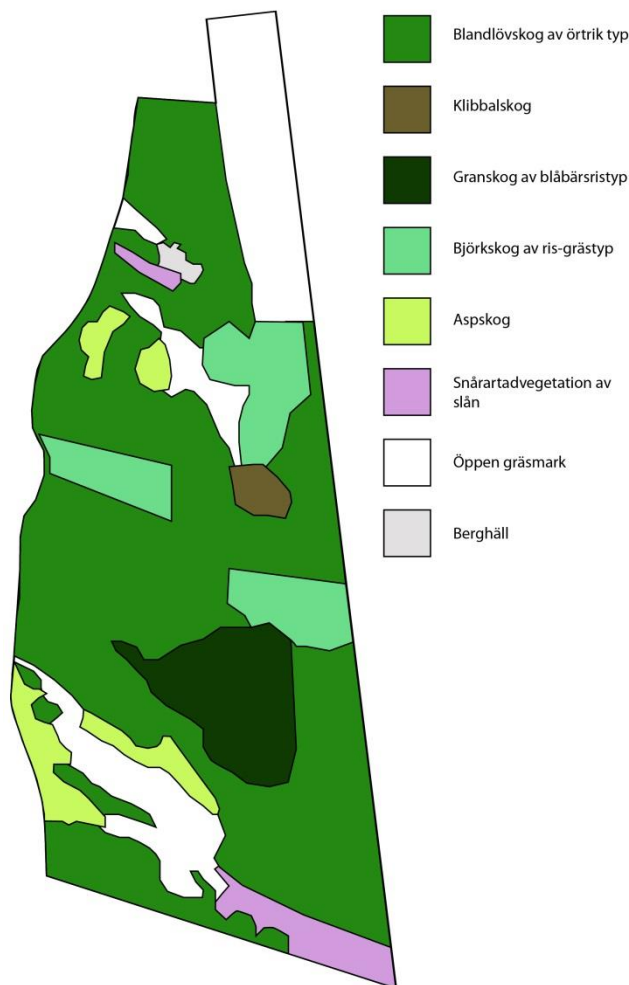
Blekinge ligger i en blandskogszon och har gott om insprängda ädellövträd i odlingslandskapet (Wastenson & Helmfrid, 1996, sid. 40). Blekinges milda klimat, tillsammans med ett omväxlande landskap, skapar förutsättningar för en artrik flora och fauna (Bergenudd, 1985, sid. 6). Årsnederbörden varierar i trakten kring Emmeryd mellan 400 – 600 mm och området tillhör de delar av landet som har minst nederbörd (SMHI, 2013), vilket betyder att det ofta råder torra förhållanden.

Vegetationstyper

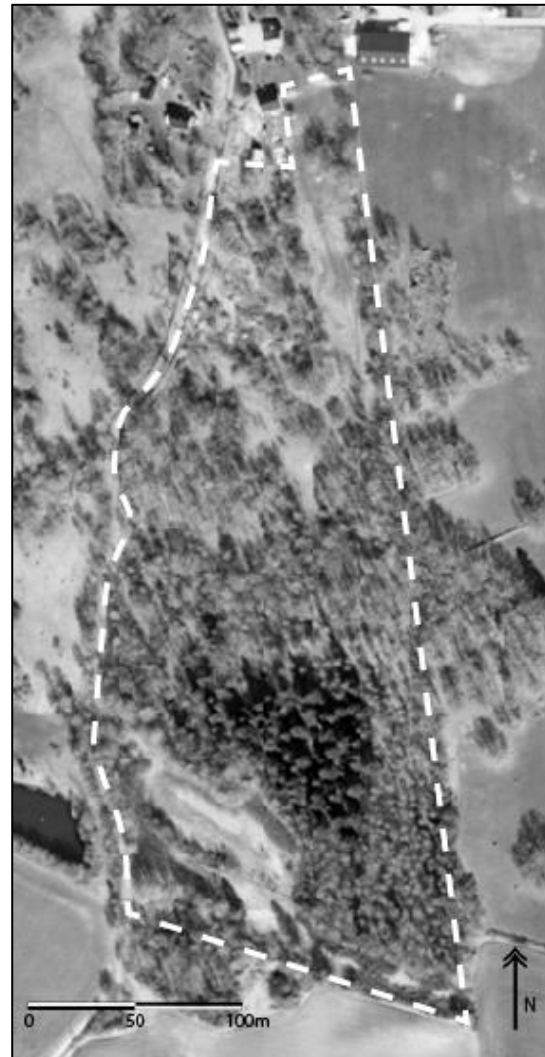
Emmeryd 5:11 inrymmer ett antal olika vegetationstyper på en liten yta. Här finns blandlövskog, med både ädellövträd (alm (*Ulmus glabra*), ask (*Fraxinus excelsior*), lind (*Tilia cordata*), ek (*Quercus sp.*), avenbok (*Carpinus betulus*) och lönn (*Acer platanoides*)) och mer triviala arter (asp (*Populus tremula*), björk (*Betula sp.*) och hassel (*Corylus avellana*)), gran-skog (*Picea abies*) och mer öppen betesbetingad vegetation i form av fristående äldre lövträd. Vid studier av det historiska kartmaterialet för Emmeryd 5:11 framgår att landskapet har häv-

dats, genom slätter, åkerbruk och bete, under lång tid och den ursprungliga trädvegetationen har röjts, vilket har lett till förändringar i markvegetationen. Generellt för historiska marker med slätterängar och betesmarker har det dock troligen funnits ett stort inslag av träd och buskar samt skogsfragment (Påhlsson, 1998, sid. 425), vilket troligtvis även gäller för Emmeryd 5:11 där det finns många äldre träd. I allmänhet är vegetationen i kulturlandskapet dynamisk och igenväxning är en ständigt närvarande faktor. Andelen igenväxande marker har under det senaste halvsekleklet ökat kraftigt (Påhlsson, 1998, sid. 426).

Nedan presenteras vegetationen och dess olika typer inom området i övergripande drag. En mer specifik genomgång ges i samband med en områdesindelning i avsnitt 3.

Figur 33. Vegetationstyper inom Emmeryd 5:11, där större delen utgörs av blandade lövarter (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Figur 34. Flygfoto som ger en viss uppfattning om vegetationen på platsen (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013c).

Blandlövskog av örtriktyp

I området finns stora partier med sluten blandlövskog av örtrik typ (egna observationer, okt 2013). Denna vegetationstyp är vanlig i blockrik terräng och i igenväxande betesmark (Påhlsson, 1998, sid. 206). I den blandade lövskogen i Emmeryd 5:11 finns riklig förekomst av ek (*Quercus sp.*), lind (*Tilia cordata*), hassel (*Corylus avellana*), björk (*Betula sp.*), avenbok

(*Carpinus betulus*) och terrängen är mycket blockrik. De olika arternas förekomst presenteras mer i detalj i en senare indelning i delområden, se avsnitt 3.

Generellt sett för blandlövsskog av örtrik typ, i blockrik terräng, är det troligt att marken till viss del hävdats genom slåtter och på senare tid till viss del kategoriserats som impediment (Påhlsson, 1998, sid. 207), vilket troligen stämmer väl överens med historien för Emmeryd 5:11 enligt analys av den historiska markanvändningen (se figur 23-27). Denna vegetationstyp i blockmark kan ses som ett relativt stabilt stadium och kan på sikt få en dominans av ek (*Quercus sp.*) (Påhlsson, 1998, sid. 207), vilket är tydligt på vissa ytor inom Emmeryd 5:11.

Den historiska indelningen i inägor och utmark har betydelse för vegetationstyperna. Inägorna med slåtterängar och åkrar brukades intensivt, vilket när hävden upphört har lett till snabb igenväxning. Utmarkerna bestod av betad mark och skogsmark, vilken också betades, ofta utgjordes trädbeståndet av glesa, stora träd och spridda buskar (Påhlsson, 1998, sid. 445).

Granskog av blåbärsristyp

Granskogen i området Emmeryd 5:11 är av blåbärsris-typ, vilket är vanligt på friska moränjordar (Påhlsson, 1998, sid. 159). Fältskiktet domineras av mossa och det finns förutom gran (*Picea abies*) framförallt inslag av björk (*Betula sp.*) och hassel (*Corylus avellana*), men även ek (*Quercus sp.*), bok (*Fagus sylvatica*) och rönn (*Sorbus aucuparia*). Denna vegetationstyp är en stabil skogstyp enligt Påhlsson (1998, sid. 160) och troligen har detta område inom Emmeryd 5:11 varit skog en längre tid.

Björkskog av ris-grästyp

Inom området finns idag mindre områden med vårtbjörkbestånd (*Betula pendula*), på vissa ställen ytor med renbestånd av björk (*Betula sp.*) och ibland med inslag av flera andra arter. Denna typ av björkskog är, enligt Påhlsson, vanligt förekommande i igenväxande betesmark där björk utgör det dominerande trädslaget. Om betet upphör totalt kan en riklig undervegetation med en stor variation av arter ta fart (1998, sid. 185). Förutom björk (*Betula sp.*) så finns i dessa områden, inom Emmeryd 5.11, inslag av främst sälg (*Salix caprea*) och hagtorn (*Crataegus sp.*) samt även avenbok (*Carpinus betulus*), hassel (*Corylus avellana*), lind (*Tilia cordata*), ek (*Quercus sp.*), rönn (*Sorbus aucuparia*), blåbärsris (*Vaccinium myrtillus*), slån (*Prunus spinosa*), hallon (*Rubus idaeus*), nypon (*Rosa canina*), hagtorn (*Crataegus sp.*) och björnbär (*Rubus fruticosus*).

Aspskog

På flera ställen i markerna har en riklig tillväxt av unga aspar (*Populus tremula*) helt tagit över stora områden och utgör den enda arten. Denna typ av slyuppslag av asp är ett instabilt successionsskede och övergår på sikt i andra skogstyper (Påhlsson, 1998, sid. 190). Förekomsten av denna vegetationstyp är vanlig i igenväxande kulturlandskap som tidigare varit åker, äng eller betesmark (Påhlsson, 1998, sid. 190). Vegetationstypen förekommer på olika typer av jordmån vilket medför en variation i fältskiktet beroende på förutsättningar (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 205).

Klibbalskog

Inom Emmeryd 5:11 finns ett något fuktigt och näringsrikt område med total dominans av klibbal (*Alnus glutinosa*). Det finns två äldre individer, där den ena växer i ett odlingsröse, och det övriga beståndet utgörs av tätt växande jämgamla yngre klibbalar (egna observationer, okt 2013).

Öppen gräsmark

I Emmeryd 5:11 finns flera öppna områden, utan träd eller buskar, med endast fältskikt. Historiskt sett så har dessa ytor hävdats genom slåtter och bete under lång tid. Under slutet av 1800-talet och även under 1900-talet så har de delar av marken i Emmeryd 5:11 som varit ängsmark brukats som åker. En inventering av hävdberoende växter har inte genomförts på grund av årstiden, men hävdberoende arter som dock har observerats är stor blåklocka (*Campanula persicifolia*), brudbröd (*Filipendula vulgaris*) och backsmultron (*Fragaria viridis*) (egna observationer, sommaren 2013). Generellt gällande variationer i vegetationstyp och karaktärsväxter kan de inom samma område variera på grund av markfuktighet och hävdintensitet (Påhlsson, 1998, sid. 444).

Plats- och rumsanalyser

Fyra analyser har genomförts för att undersöka läsbarheten och upplevelsen generellt (enligt metod av Kevin Lynch), upplevelsen i rörelse (enligt metod av Gordon Cullen) och av vegetationens vertikala skiktning samt krontaketets slutenhet. De olika analyserna har sedan legat till grund för det fortsatta gestaltningsarbetet. De har genomförts genom fältstudier och med hjälp av kartmaterial samt litteratur som beskriver analyserna.

Mental karta – Kevin Lynch

Kevin Lynch publicerade sin analysmetod år 1960 i publikationen *The Image of the City*. Analysen utgår från den visuella upplevelsen av en stad och visualiseras i en mental karta som visar på upplevelsen av läsbarheten i ett område. Metoden analyserar följande upplevda element; stråk, kanter, noder, områden och landmärken (Lynch, 1986 [1960], sid. 46). Metoden visar upplevelsen av området och även eventuella brister, vilka eventuellt kan försvåra orienterbarheten och förståelsen för landskapet. Den mentala kartan, för Emmeryd 5:11, återfinns i figur 35 på sida 44. Analysen har genomförts under två olika fältbesök.

Stråk

Stråken visar på rörelsemönster hos besökare i området (Lynch, 1986 [1960], sid. 47). När det gäller Emmeryd 5:11 utgörs stråken av stigar, den enskilda vägen som löper längs med området, äldre brukningsvägar eller rörelser mellan olika punkter och delområden. Det har troligtvis funnits flera rörelsestråk i området som nu är otillgängliga på grund av riklig vegetation.

Kanter

Identifierade kanter i området utgörs till stor del av stenmurar som avgränsar olika områden. Kanterna fungerar ofta som barriärer och är olika graderade på grund av dess visuella och fysiska egenskaper. Vissa barriärer är förstärkta av vegetation och därför både visuellt och fysiskt ogenomträngliga. Det finns också kanter i form av vegetation, som är svårforcerad. Kanterna, gränserna mellan områdena, skapar i vissa fall tydliga strukturer och definierar områden. I vissa fall utgörs kanterna av barriärer av ogenomtränglig ohävdvegetation.

Noder

Inom området Emmeryd 5:11 finns även noder, knutpunkter, där besökaren kan göra nya vägval. En nod kan även vara en plats som fungerar som en kärna i ett område (Lynch, 1986 [1960], sid. 48). Inom området Emmeryd 5:11 finns noder av båda dessa karaktärer. Två av noderna utgörs av entréer till området, där det finns möjligheter till olika vägval. Noden i

centrum av Emmeryd 5:11, utgörs av en glänta som kan upplevas som ett starkt centrum och där det också finns ett flertal rörelseriktningar att välja mellan. Övriga noder utgörs av platser som kan ses som vägshål, där det finns möjligheter till olika vägval.

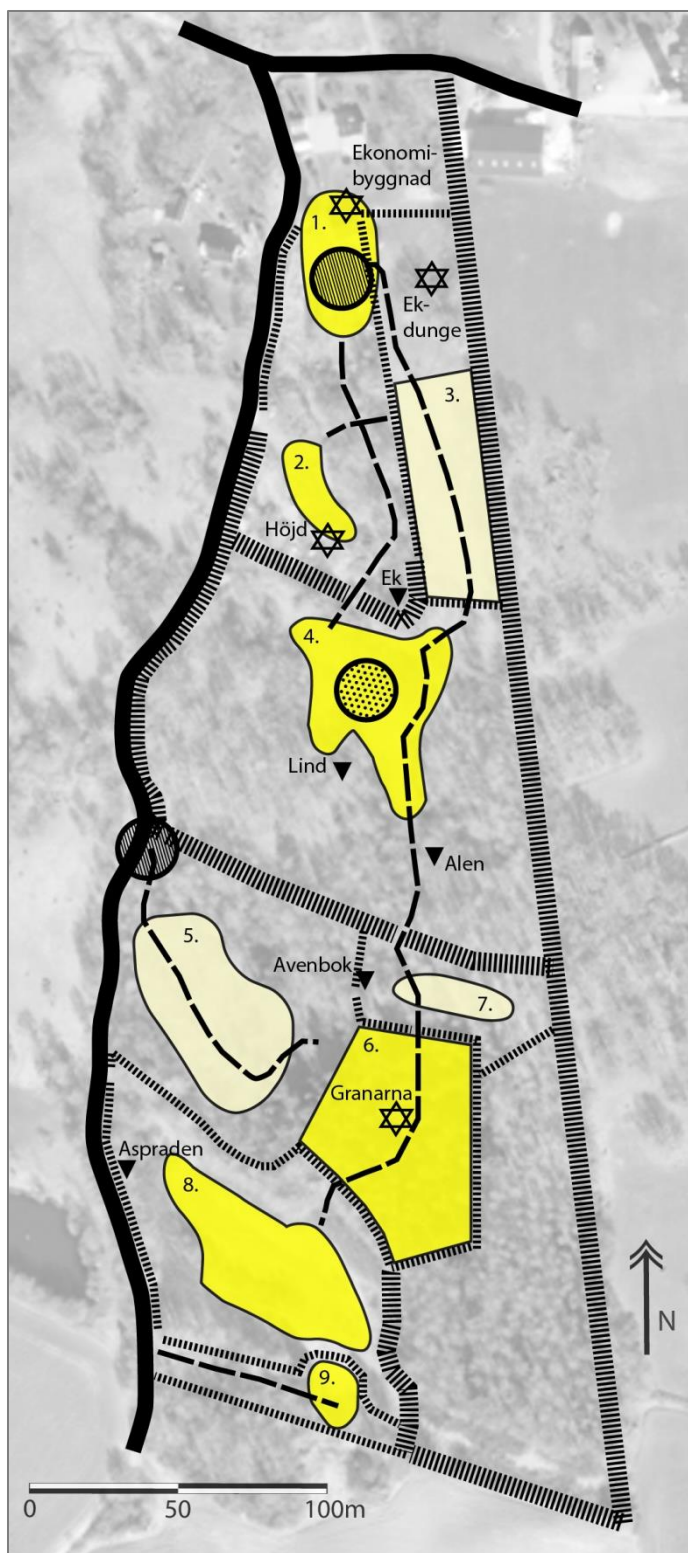
Områden

Ett område definieras av en sammanhållen karaktär och där besökaren mentalt gör entré genom att ”gå in i” elementet (Lynch, 1986 [1960], sid. 47). Nio olika områden, vilka har nummerats i figuren, utkristalliserade sig under analysarbetet inom Emmeryd 5:11. De olika områdena har olika karaktärer och en kort beskrivning återfinns tillsammans med figur 35.

Områdena med mörkare gul färg upplevs ha en starkare och mer tydlig karaktär, medan de ljusare är något mer diffusa. De utpekade områdena, visar sig senare i arbetet till stor del sammanfalla med indelningen av Emmeryd 5:11 i olika delområden, se avsnitt 3. Vita ytor i kartan utgörs av delar av området som är otillgängliga, svårt igenvuxna eller splittrade områden utan sammanhängande karaktär.

Landmärken

Landmärken kan sägas vara en referenspunkt, ett fysiskt objekt eller en plats som underlättar orienteringen i ett område. Landmärken kan vara av olika karaktär och fungera i olika skalor och kan visa på en riktning (Lynch, 1986 [1960], sid. 48). Ett kyrktorn är ofta ett landmärke som är synligt även vid långa avstånd, medan ett mindre element kanske bara täcker in kortare avstånd. I det aktuella området för denna studie finns flera landmärken. Inom delområde 1 finns en höjd, i form av berg i dagen (vid område nr. 2 i figur 35), vilken är en självklar orienteringspunkt. Höjden är områdets högsta punkt och synlig från flera håll. Granskogen är ett annat landmärke, synligt från flera håll då grantopparna sticker upp och skiljer sig från den dominerande blandlövs-kogen. Granskogen (i område nr. 6 i figur 35) skiljer sig från den typiska beskrivningen av ett landmärke, då den också upplevs som ett område. På grund av dess begränsade yta, dess höjd och dess kontrast mot omgivningen är det trots allt ett element som underlättar orienteringen och räknas här in i kategorin landmärken.

Definierade områden enligt metod av Lynch

Område nr: 1 har en tydlig karaktär i och definieras och ramas in av gårdsbebyggelsen.

Område nr: 2 utgörs av en rumslighet i form av en höjd, omgiven av varierad vegetation av buskar och träd.

Område nr: 3 utgör en stängslad gräsmark med en kontrastfylld inramning av stenmurar och äldre träd.

Område nr: 4 utgörs av en glänta som sluttar svagt söderut och som ramas in av vegetation av i huvudsak varierande arter av lövträd.

Område nr: 5 har en något mindre tydligt indelning då riklig vegetation gör det svårt att få en överblick. En likhet i vegetationskaraktär (blandbestånd med dominans av björk och hassel), där en igenväxande brukningsväg skär igenom, blockriheten och den sluttande topografin skapar dock en känsla av att röra sig in i och igenom ett nytt område.

Område nr: 6 har en tydlig karaktär i det, för Emmeryd 5:11, unika växtmaterialet i form av en äldre, gles och högrest granskog.

Område nr: 7 utgörs av en mindre rumslighet inramad av stenmurar och varierade arter av träd och buskar.

Område nr: 8 utgörs av en väl inramad öppen och luftig yta, med en karaktär av öppen betesmark med tydliga brynzoner.

Område nr: 9 utgörs av en försänkning i marknivån, ett sandtag med stark topografisk avgränsning och karaktär.

	Stråk	Kant	Nod	Område	Landmärke
Större element					
Mindre element					

Figur 35. Analys av upplevelsen av Emmeryd 5:11 enligt metod av Kevin Lynch, med kartläggning av stråk, noder, områden och landmärken (Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013c).

När området Emmeryd 5:11 kartlades framgick att området i den sydöstra delen är helt otillgängligt och att det är många kopplingar i form av stråk och noder som saknas. Det finns många barriärer i området som styr möjliga rörelsemönster. Barriärerna kan dock bidra till en struktur som ökar läsbarheten. Visuella barriäreffekter, på grund av tät vegetation, minskar överskådligheten i området och gör det svårare att orientera sig. Det finns möjlighet att förbättra läsbarheten och tillgängligheten i området genom nya stråk och en förändring av vegetationskaraktären i vissa områden.

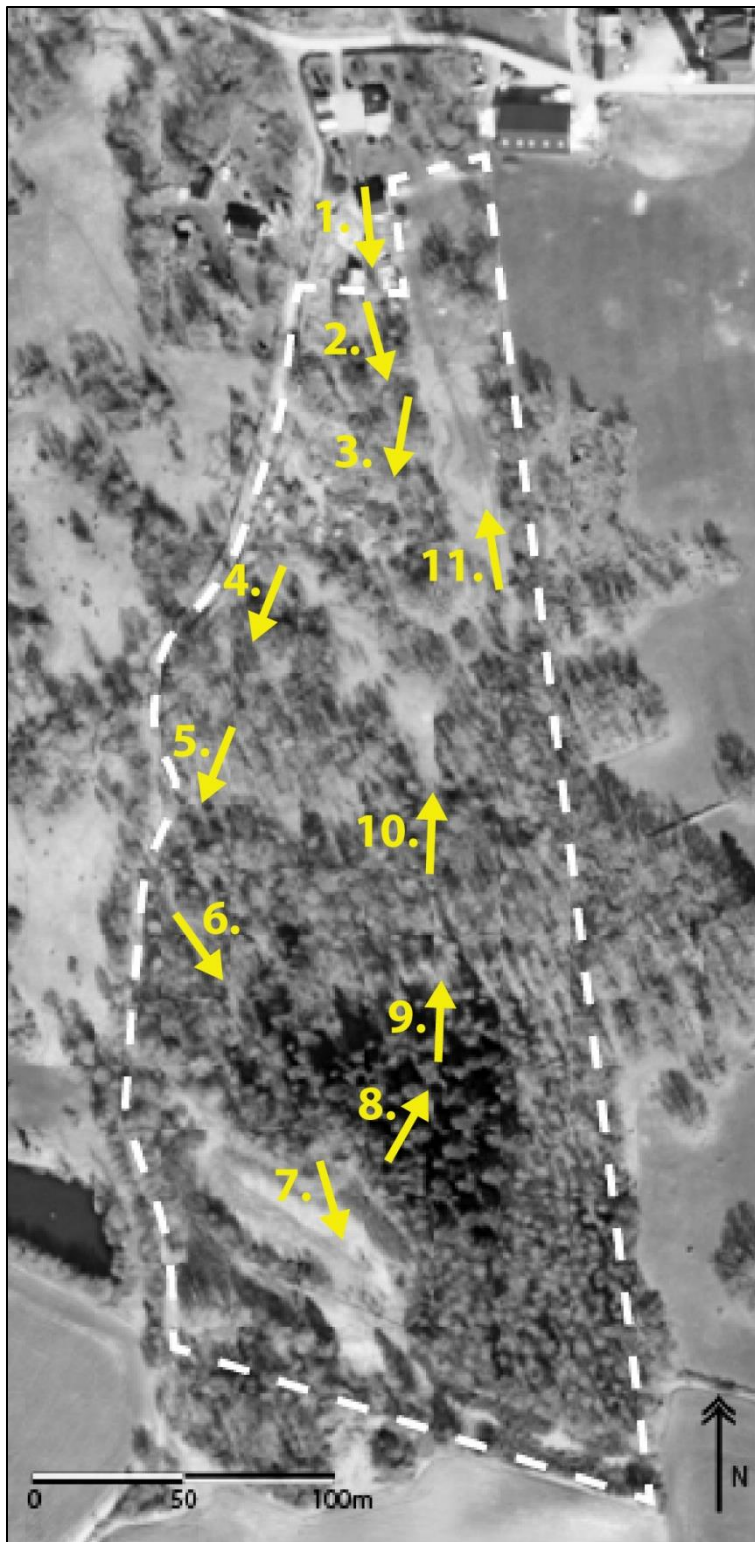
Serial Vision – Gordon Cullen

Den ursprungliga idén med Serial vision-metoden var att visualisera olika upplevelser av att röra sig genom ett stadslandskap. Genom manipulation av stadens olika element, finns möjlighet att skapa olika upplevelser för besökaren. Människan reagerar på kontraster och skillnader i omgivningen levandegör landskapet och kan skapa dramatik (Cullen, 1971, sid. 9). I strävan att gestalta ett landskap är det viktigt att förhålla sig till besökarens befintliga vy och intryck på en viss plats och den annalkande miljön, allt eftersom rörelsen fortskrider, menar Gordon Cullen (1971, sid. 9). Människan reagerar på en plats och upplever känslor utifrån tre faktorer; optiska aspekter, skillnader i ljushet, rumslighet och vår position i landskapet, samt landskapets form och innehåll, dess färger, textur, skala och särdrag (Cullen, 1971, sid. 9-11).

I *The Concise Townscape* (1971) där Cullen beskriver Serial vision används begrepp som har betydelse för gestaltningen och upplevelsen av den och följande kan ha betydelser för det aktuella området Emmeryd 5:11. Ett område kan ha olika **viskositet** (viscosity), vilket beror på dess utformning. Platser där människor väljer att uppehålla sig, flaskhalsar och slingrande stråk skapar en högre viskositet hos ett område och troligen en långsammare rörelse hos besökaren, i jämförelse med ett område som genomskärs av ett brett och händelseöst stråk (Cullen, 1971, sid. 24). Ett annat begrepp som har betydelse för upplevelsen av en plats är **enklaver** (enclaves), mindre rumsligheter vid sidan om huvudstråket, som bjuder in besökaren till en lugn och enskild plats (Cullen, 1971, sid. 25).

Rumsligheter (enclosure) kan ses som målpunkter mellan stråken, det som fyller rörelsen och stråken med mening (Cullen, 1971, sid. 25). **Noder** (focal points) utgör fokuspunkter, ofta vertikala element som samlar människor och underlättar orienterbarheten i ett område (Cullen, 1971, sid. 26). **Nivåförändringar** (change of level) i gestaltningen kan ge upphov till olika känslor. En fördjupning och placering under eller i något kan ge känslor av omslutenhet, intimitet eller klaustrofobi, medan en höjd kan skapa känslor av spänning, makt eller exponering (Cullen, 1971, sid. 38). **Områden** (precincts) utgörs av arealer med en sammanhållen karaktär och de kan innehålla enklaver, rumsligheter, noder och ha olika mått av viskositet (Cullen, 1971, sid. 27). Olika gestaltning kan ge besökaren olika upplevelser av att vara inuti, utanför, ovanför, under, omsluten eller exponerad (Cullen, 1971, sid. 29). Att ta hänsyn till **siluetter** (silhouettes) kan skapa intressanta scener i en landskapsbild (Cullen, 1971, sid. 40) och **avsmalningar** (narrows) längs ett stråk eller som avgränsning mellan rumsligheter kan skapa spänningar och kontraster (Cullen, 1971, sid. 45).

Nedan finns området Emmeryd 5:11 presenterat genom skisser i sekvenser av min egen rörelse. I flygfotot redovisas rörelsen och de olika sekvenserna genom en serie pilar, där varje pil representerar en skiss och även rörelseriktningen. Jag har använt metoden för att fördjupa förståelsen för upplevelsen av området i nuläget. Alla skisser är gjorda under november 2013.

Figur 36. Vid genomförandet av analysen Serial vision har ett antal skisser nedtecknats, som sekvenser, som visar på hur området upplevs. Pilarna i flygfotot, till vänster visar på en rörelse genom området och dess riktning samt illustratörens ungefärliga placering. Varje pil och siffra motsvarar en sekvens och skisserna återfinns på nästkommande sidor (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013c).

1. Vandrigen tar sin början i en rumslighet med en tydlig inramning av ekonomibyggnader och vegetation i den norra delen. Platsen fungerar som en samlande **fokuspunkt**. Skissen visar hur rummet avslutas med en **avsmalning**, i form av vegetation, vilket skapar intresse och spänning. Stråkets fortsättning är till stor del dolt.

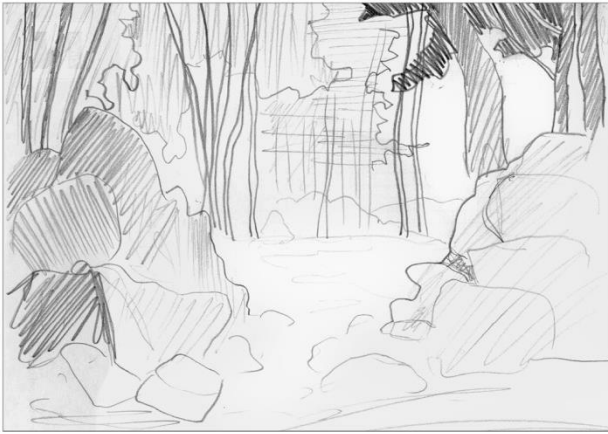
2. Rörelsen fortsätter längs stråket, som utgörs av en äldre brukningsväg. Skissen visar hur stråket **omsluts** av vegetation, och hur öppningar i vegetationen skapar punkter med ljusinsläpp. **Viskositeten**, det vill säga den inre friktionen, längs stråket är här låg. Kontrasten är hög med skarpa skillnader mellan ljus och djup skugga. En känsla av **intimitet** infinner sig. Denna punkt är en korsning och i framkanten av skissen syns det skärande stråket.

3. Framme vid ljuspunkten, som syns på den förra skissen, svänger den numera **avsmalnade** stigen runt en **siluett** i form av en gammal björk och fortsätter över ett mindre krön. Här finns en öppenhet närvarande, även om riklig vegetation genererar en hel del skuggiga partier. En **nivåförändring** har en positiv inverkan på upplevelsen av stråket. Vid denna punkt på stråket finns möjlighet att röra sig upp på en höjd i form av en berghäll på höger sida.

4. Vandrigen har nu fört mig utför en mindre sluttning och ner i ett **område**. Skissen visar ett brett stråk, som också upplevs som en **rumslighet**, tydligt inramat av äldre lövträd, i huvudsak ekar. Här finns en tydlig **intimitet** och stråket har ett lågt tak av de vida kronorna. Över hela ytan faller en mjuk och jämn skuggan. Den optiska effekten av rumsligheten förstärks av en mindre **nivåskillnad** i form av en kant vid dess slut. Det finns en känsla av att rummet suger en framåt.

5. Skissen visar en **avsmalning** och en passage genom en stenmur. Vegetationen och den smala öppningen ger en känsla av en hemlig port. Precis bakom porten öppnar sig en liten glänta, där det strålar in ljus, innan vegetationen tätar igen. Gläntan angränsar till grusvägen som löper längs området. I den bortre kanten av gläntan anas en igenvuxen brukningsväg som leder in i vegetationen. På platsen anas även en kommande **nivåförändring** och området sluttar lätt utför, bortsett från en höjd som börjar till vänster i bilden, mellan stenmuren och brukningsvägen.

6. Stråket har nu fört mig neråt i terrängen och jag befinner mig omsluten av tät vegetation. En kontrastverkan finns på platsen mellan några ljusa, äldre björkstammar och den i övrigt mörkare vegetationen. På platsen upplevs en känsla av **intimitet** och **rumslighet**. Platsen är mörk och mörknar ytterligare i den bortre delen av synfältet.

7. Vandringen har nu tagit mig till den södra delen och ett öppet och ljust område med en tydlig inramning av vegetation. Området har också en tydlig avgränsning i form av ett dike, som tillsammans med tillhörande vegetation fungerar som en rumsavdelare. Öppenheten skapar en medvetenhet om de omslutande **siluetterna**, som utgörs av äldre lövträd.

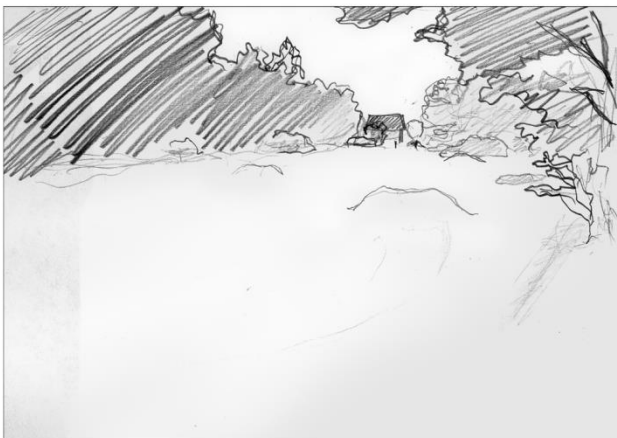
8. Åter omsluten av vegetation befinner jag mig på en mörk plats med dominans av brunt och mörkgrönt, samt uppfriskande inslag av vitt. En känsla av något trolskt och att vara dold infinner sig. Platsen upplevs som en del av ett **område** med tydlig karaktär. Platsen har viss **viskositet** på grund av den slingrande stigen och den steniga terrängen. En analkande **nivåförändring** finns också med i bilden i form av ett lätt uppförslut.

9. En mjuk **nivåhöjning** mynnar, genom en passage, ut i en plan backe. **Rummet** är litet och en mindre passage i blickfånget lockar till att fortsätta. Platsen upplevs som ljus, trots riklig slyvegetation. En bidragande orsak kan vara de många äldre björkarna, vars vita stammar skapar en intressant upplevelse i form av kontraster. Entrén till rummet, genom den mörka mossbevuxna stenvuren, bidrar till viss dramatik.

10. Skissen visar en skarp kontrast från djupt mörker, till total öppenhet och vidare in i ett mörkare parti på andra sidan det ljusa **rummet**. De två träden bidrar till en **avsmalning** och en förstärkt känsla av kontrast då det blir en motljuseffekt. Upplevelsen är att röra sig inifrån något och ut. Ljusförhållandena, från det mörka till det ljusa, ger en känsla av övergång till lätthet. Den öppna ytan innebär en viss **nivåförändring** och sluttar lätt uppför.

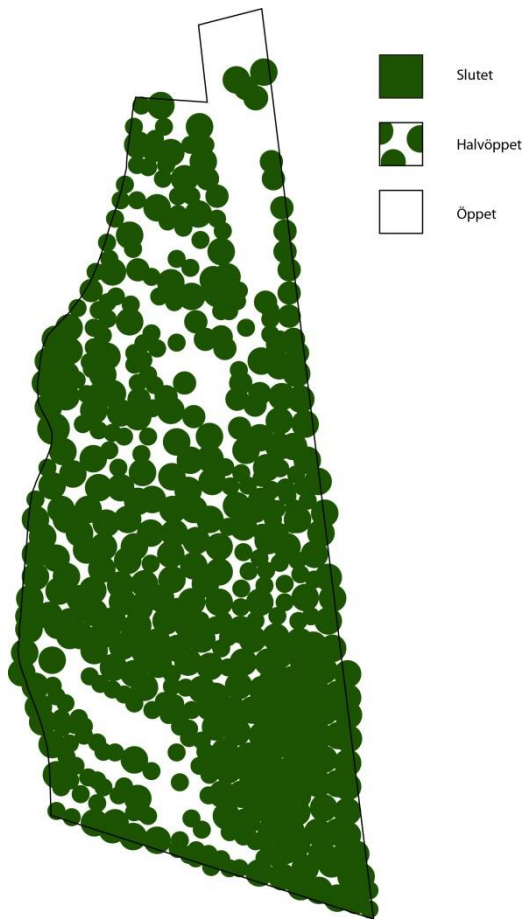
11. Återigen planar marken ut och jag befinner mig i ett stort och ljust **rum** med en tydlig inramning. Återigen blir upplevelsen påverkad av de inramande **siluetterna**, i form av äldre lövträd, och rummet upplevs tydligt definierat och tryggt. Ljuset flödar och dras mot den borte änden och dess **fokuspunkter** i form av en ekonomibygnad och en dunge äldre ekar, som majestätiskt tornar upp sig

Figur 37 – 47. Skisserna visar sekvenser utifrån rörelsen som redovisas i figur 36 (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Vid sammanställningen av analysmaterialet har jag konstaterat att området Emmeryd 5:11 i huvudsak bjuder på en mörk upplevelse längs rörelsestråket, med några få inslag av ljusa partier. Det finns en intressant, varierad, ljusskala i området, som skapas av mängden vegetation, dess skiktning och arter.

Inom området finns också en variation i nivåer och flera rumsligheter med omslutande vegetation, som på flera platser skapar intressanta siluetter. Till skillnad från analysen i form av den mentala kartan, figur 35, så ger denna metod en tydligare uppfattning om upplevelsen av det tredimensionella landskapet och dess olika karaktärer och kontraster.

Krontaketets slutenhet

Figur 48. Krontaketets öppen-/slutenhet. Analysen är gjord utifrån fältarbete och studier av Lantmäteriets ortofoto (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Figur 49. Ortofoto (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013c).

Krontaketets slutenhet visar bland annat på förhållanden mellan ljus och mörker i upplevelsen av Emmeryd 5:11. Analysen visar på en riklig vegetation och ett slutet krontak för stora delar av området.

Ett slutet krontak håller tillbaka etableringen av nya individer, vilket kan vara både positivt och negativt. I ett väl etablerat skogsbestånd med en viss variation i krontaket finns det dock individer som anpassar sig till de rådande ljusförhållandena och finner sin plats i systemet (Wiström, 2009, sid. 11). För att förhindra slyuppslag vid gallring av krontaket, kan detta med fördel ske i etapper (Wiström, 2009, sid. 14).

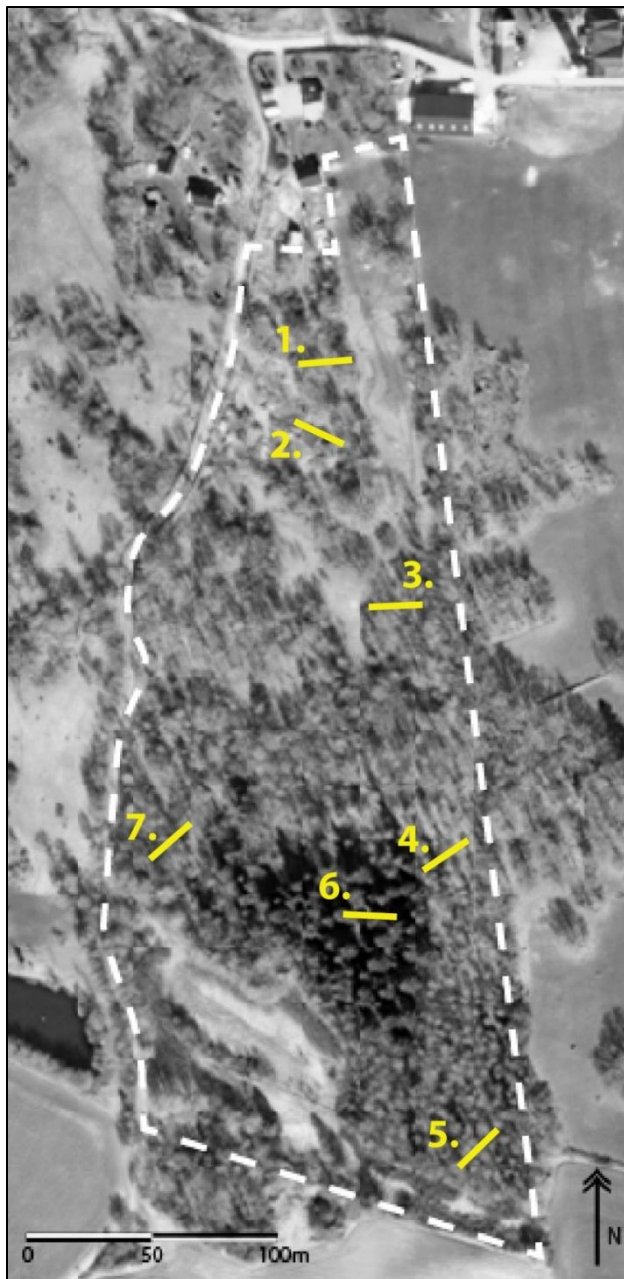
Vertikal skiktning

Vegetationens vertikala skiktning berättar om vegetationens uppbyggnad och fördelning mellan olika skikt; trädskikt, mellanskikt, och buskskikt (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 211). I skiktninganalysen har jag utgått från Gustavsson & Franssons kategorisering av vegetationens skiktning hos olika skogsbestånd ordnade enligt olika typer (1991, sid. 114) för att kategorisera de olika skiktningarna i området Emmeryd 5:11. Förutom de olika skikten hos bestånden finns även en indelning i mörka respektive ljusa bestånd.

Ett väl skiktat skogsbestånd ger utrymme för fler olika nischer av flora och fauna att rymmas. Olika skikt innehåller olika arter och har olika struktur, vilket skapar en variation av förutsättningar och livsmiljöer. I kulturmarker är de flesta vegetationsbestånd redan artrika och väl skiktade (Wiström, 2009, sid.4).

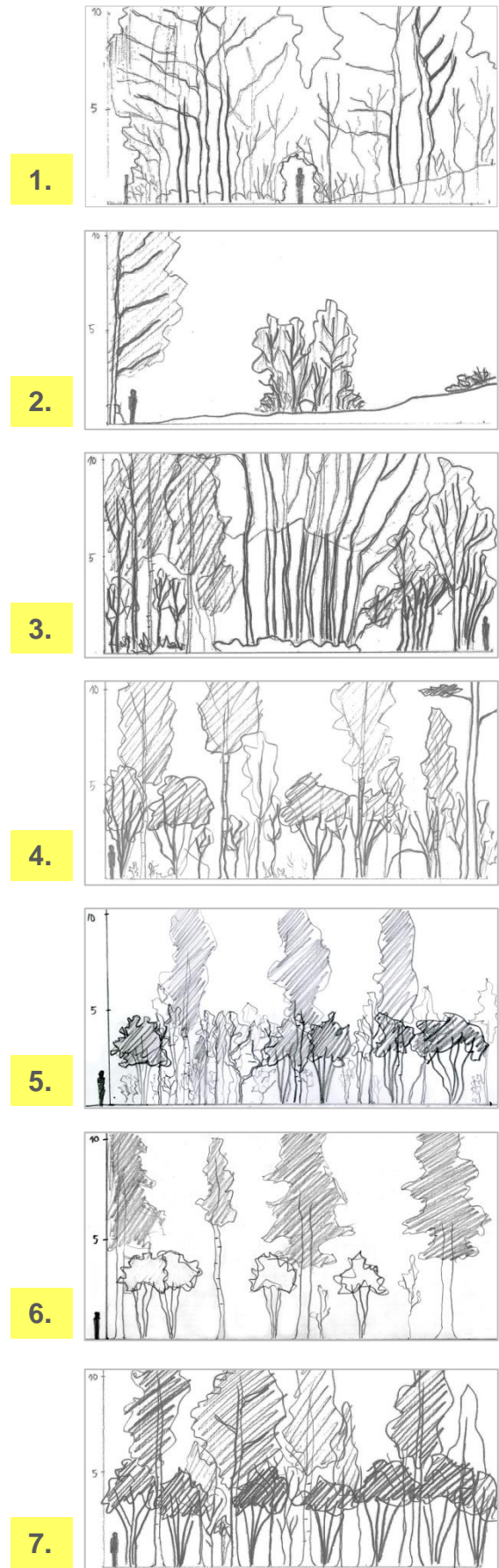

Figur 50. Vertikal skiktning inom Emmeryd 5:11 (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013c).

Figur 51. Karta som visar profildiagrammens placering i området (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013c).

Figur 52 - 58. Profildiagrammen visar vegetationens vertikala skiktning inom Emmeryd 5:11. Analysen visar att solljuset sällan når fält- och buskskiktet, att vegetationen ofta är tät och att buskskiktet ofta helt saknas eller är dåligt utvecklat, vilket är en följd av den bristande ljusinstrålningen. I det första profildiagrammet syns brukningsvägen och dess omslutande vegetation. Granskogen, som i skissekvenserna (se figur 44/bild 8 på sid. 48) upplevs som mörk, visar sig vara relativt glesvuxen i profildiagram nr. 6 (illustration: Nina Lindberg, 2013).

För att illustrera och fördjupa förståelsen för vegetationens uppbyggnad inom delar av området har profildiagram (Gustavsson, 1986, sid. 57) upprättats. Snitten är en del av kartläggningen av vegetationens skiktning och för att bättre visa på beståndets täthet har alla individer, vars kronor rör vid en linje på 20 meter skissats upp. När vegetationen når en höjd på fem meter uppstår en viss osäkerhet i höjdbestämningen på grund av vegetationens täthet, vilket gjorde uppskattningen svårare.

Fältskiktet redovisas inte och ej heller exakt grovhet hos trädens stammar eller olika individers arkitektur och grenuppbyggnad. Profildiagrammen har ritats upp, med hjälp av ett 50 meters måttband, i en skala på 1:200 och höjden har bedömts i förhållande till medhjälpande skalgubbe. Profildiagrammen har placerats för att ge en typisk bild av olika vegetationsstrukturer i området. Analysen understrykte resultatet från undersökningen av slutenheten hos området krontak, det vill säga att området är mörkt och att det endast är en mindre mängd solljus som når fält- och buskskikt samt att buskskiktet är mindre utvecklat.

Övergripande värdeanalys för Emmeryd 5:11

En värdeanalys är en grund för att ta fram motiv för en framtida utveckling (Unnerbäck, 2002, sid. 8). Värdeanalysen för området Emmeryd 5:11 är baserad på Axel Unnerbäck's värderingsmetod av bebyggelse, som även tidigare i försök använts för kulturlandskap (Unnerbäck, 2002, sid. 11). Metoden, och dess kriterier, har anpassats för att bättre omfatta alla olika värden i denna typ av miljö och de värden, som inte varit användbara för värdering av ett kulturlandskap har utelämnats. De värden som har lagts till, för att kunna göra en relevant bedömning av kulturlandskapet Emmeryd 5:11, är naturvärden, rekreativa värden och pedagogiskt värde, vilka har en betydelse för värdering av landskap men som inte finns med i Unnerbäck's värderingsmetod. Värdeanalysen har sedan delats in i tre kategorier; naturvärden, kulturvärden och upplevelsevärden, vilka även överlappar varandra eftersom vissa värden passar in i flera kategorier.

Naturvärden

Övergripande inom området Emmeryd 5:11 finns många ekologiska aspekter och naturvärden. Jordbrukslandskapet har stor betydelse för den biologiska mångfalden och cirka hälften av Sveriges 4 000 rödlistade arter är beroende av det agrara kulturlandskapet och ofta av äldre brukningsmetoder (Isacson & Flygare, 2003, sid.325). Hotet mot många arter beror både på strukturella skillnader i landskapet, men också på förändrade arbetsrutiner (Isacson & Flygare, 2003, sid.325). Igenväxande betesmarker, som det finns inom Emmeryd 5:11, innehåller ofta höga naturvärden eftersom det är få arter som försvinner med en gång, om marken inte gödslas (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 163).

Gamla naturbeten kan ofta innehålla ett fyrtiotal olika kärlväxter på varje kvadratmeter (Isacson & Flygare, 2003, sid. 326) och flera hävdberoende arter har noterats i mindre delar av området Emmeryd 5:11 under sommaren 2013; brudbröd, stor blåklocka, smultron och ärenpris (egna observationer, 2013). Gamla betesmarker som tillåts att växa igen leder successivt till ett minskat antal växter, insekter och djur (Isacson & Flygare, 2003, sid.327).

Generellt innehåller ett blandat skogsbestånd, som stora delar av Emmeryd består av, många naturvärden och artrikedom bland träd och buskar är en nyckelfaktor för biologisk mångfald

(Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 202). Inom Emmeryd 5:11 växer blandad lövskog och flera stora gamla löv- och barrträd, vilka utgör livsmiljöer för till exempel fåglar och insekter. Det finns även många döda träd, och träd med död ved och håligheter, vilket har stor betydelse för många insekter och även fåglar.

Figur 59. Död ved, som är en viktig livsmiljö för många arter. (Foto: Nina Lindberg 2013-10-08)

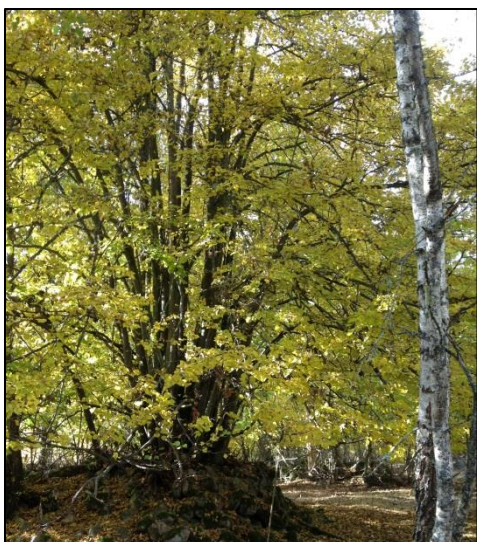

Figur 60. På bilden syns en av de många stenmurarna i området. (Foto: Nina Lindberg 2013-09-16)

Varierad kulturpåverkad vegetation i form av ljusa och öppna ytor, skogsbryn och mer slutna ytor, med olika mark- och fält-, busk- och trädskikt bidrar till en artrikare miljö (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 21), vilket även understryks av Höök-Patriksson (1998, sid. 11). Emmeryd 5:11 inrymmer en stor variation av kulturpåverkad vegetation och vegetationskaraktärer i ett landskap där monokulturerna annars breder ut sig. Vid samtal med Länsstyrelsen framhöll de Emmeryd 5:11, tillsammans med liknande typer av landskap, som karaktäristiskt för den blekingska mellanbygden och som ett landskap som rymmer många naturvärden och biotoper (Willman, muntligen, 2013-11-05).

Särskilt viktig är brynzonen i jordbrukslandskapet, där det oftast finns gott om blommande buskar och ett gynnsamt mikroklimat. Brynzoner ger skydd och möjliga häckningsplatser och fungerar som spridningskorridorer i landskapet (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 243). De mest värdefulla brynzonerna är breda, varierade i sin struktur och innehåller en stor artrikedom (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 253).

Andra naturvärden inom området är fristående äldre solitärträd, som är viktiga för många arter, och blommande och fruktsättande buskar. Emmeryd 5:11 innehåller både öppna ytor, diken och vatten och skogsområden av varierande karaktär, vilket gynnar den biologiska mångfalden (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 21). Stenrösen, stenmurar och moränimpediment är också viktiga landskapselement som utgör små nyckelbiotoper för olika arter (Isacson & Flygare, 2003, sid.328), liksom sandtaget i den södra delen (Willman, muntligen, 2013-11-05).

Figur 61. En flerstamig lind i ett odlingsröse, vilken också är ett kulturvärde. Lindan blommar i juli-augusti och är då välbesökt av bin. (Foto: Nina Lindberg 2013-10-08)

Figur 62. Blommande och fruktsättande buskar, vilka växer på före detta åkermark. På bilden syns vildapel, nypon, hasselbuskar och slånbuskage. (Foto: Nina Lindberg 2013-09-16)

Figur 63. Ekoxe i närheten av ekonomibyggnaderna, sommaren 2013 (Foto: Nina Lindberg, 2013-08-10). Ekoxen är fridlyst och har varit på kraftig tillbakagång i norra Europa de senaste årtiondena. Sommaren 2013 genomfördes en nationell kartläggning av ekoxen (Länsstyrelsen, 2013c).

Figur 64. Ungt exemplar av åker- eller långbensgroda bland de fallna höstlöven. Flera ödlor och grodor har observerats i markerna under sommaren och hösten 2013. (Foto: Nina Lindberg, 2013-10-10)

Kulturvärden

Historiska och kulturhistoriska värden

Emmeryd 5:11 kan klassas som ett typiskt Blekingskt jordbrukslandskap i mellanbygd (Willman, muntligen, 2013-11-05). På många äldre ängs- och betesmarker har det planterats gran-skog, vilket fortfarande sker idag (egna observationer, okt 2013) och har en negativ effekt på flora och fauna (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 49, 55). Ett kulturlandskap, som Emmeryd

5:11, bär på en historia och berättar om samhällets agrara utveckling. I området finns kulturspår från 1700-talet till idag, vilka är mer eller mindre synliga beroende på kunskapsnivån hos betraktaren. Spår efter äldre jordbruksmetoder kan fortfarande beskådas på Kvistagården, gamla traktordragna jordbruksredskap står halvt begravda i växtlighet intill ladan längst bort från bostadshuset (egna observationer, okt 2013).

Emmeryd 5:11 kan berätta om samhällets historia både ur ett lokalt och ett regionalt perspektiv. Inom området Emmeryd 5:11 finns idag en husgrund från ett båtsmanstorp, som vittnar om ett äldre samhälle, 1600- 1800-tal, då gårdarna var skyldiga att hålla båtsmän, vilka ofta inkvarterades på samfälld mark (Unnerbäck, 2002, sid. 59). En båtsman var en soldat inom flottan och bönderna inordnades i rotar, vilka var och en skulle hålla en soldat (Paulsson, 1992, sid. 61). Inom fastigheten Emmeryd 5:11 finns markytan för båtsmanstorpets markerad och utmärkt som ”Båtsmanstorp” på kartan från 1882, vilken redovisar en hemmansklyvning. Ytan är markerad som samfälld även på den ekonomiska kartan från 1969 och redovisas i protokollet till den häradseconomiska kartan från 1915-19. Vid besök på Blekinge museums arkiv (2013-10-16) visade det sig att den siste båtsmannen hette Peter Olsson Egen och han fick vakans år 1876, därefter tillsattes det inte ytterligare någon båtsman (Fridlevstads församling, husförhörslängd 1880-90).

Figur 65. Den kallmurade husgrunden från Båtsmanstorpets. Idag är grundstenarna nästan helt täckta av vegetation. (Foto: Nina Lindberg, 2013-10-08)

Skogen kan i sig själv vara ett värde som vittnar om kulturlandskapets utveckling, när allt fler arealer med likåldriga monobestånd planteras (Olsson, 1992, sid. 15). Denna typ av skogsmark, som inte har planterats, kan illustrera och visa på tidigare hävd genom nuvarande växtmaterial och kan jämföras med äldre kartmaterial (Olsson, 1992, sid. 16).

Övriga kulturvärden inom Emmeryd 5:11 utgörs av sandtaget i den södra delen, flerstammiga träd i odlingsrösen, vilka vittnar om lövtäkt, spåren efter skiftesreformerna och hägnaderna, granskogsplanteringen och de äldre ekarna, som tillhört kronan. I den norra delen finns spår efter en crossbana, vilket är den senaste kulturpåverkan i området.

Kontinuitetsvärde

Området och marken på Emmeryd 5:11 har vuxit fram, utvecklats, förändrats och förfallit under lång tid och generation efter generation. Landskapet har en lång historia och kontinuitet i nyttjandet. För Emmeryd 5:11 finns det till viss del avbrott i kontinuiteten för delar som övergivits och vuxit igen. De olika historiska spåren och vegetationen, med många åldrade

ädellovträd, i relation till yngre slyuppslag av blandade lövträd, visar på ett tidsdjup som går flera hundra år tillbaka i tiden och gör kulturhistorian närvarande. För flera delar finns det obruten kontinuitet, som till exempel för de norra delarna som av och till betats av djur vilket hållit ytorna öppna, samt för sandtaget, i den södra delen av området, som finns dokumenterat som en samfällighet på kartan från 1849. Det används fortfarande, även om sandtillgångarna är begränsade.

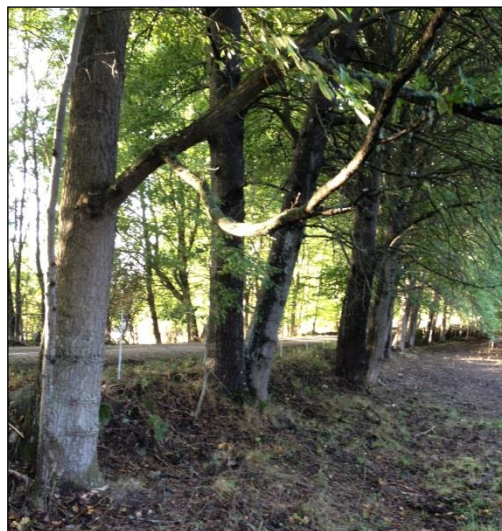
Upplevelsevärden

Arkitektoniskt värde

I det före detta åker- och beteslandskapet finns flera estetiska kvaliteter och egenskaper. Strukturer i området är gränser i form av stenmurar, trädvolym och vegetation, variationen i öppna ytor, utblickar, odlingsrösen, diken, brukningsvägar och stigar. Dessa element har inte medvetet planlagts för att skapa ett vackert landskap eller en park, men har blivit resultatet av en kulturpåverkan och en praktisk funktion. Strukturerna finns kvar än idag och kan spåras bakåt i det historiska kartmaterialet. En trädrad av aspar, som kantar den slingrande grusvägen i den södra delen av området utgör ett arkitektoniskt värde med ett starkt formspråk.

I området finns möjlighet att uppleva arkitektoniska kvaliteter i form av äldre lövträd med vidlyftiga kronor, slingrande stenmurar, trädvolym i relation till öppna ytor och utblickar mot omgivande landskap.

De flesta stenmurar i det svenska landskapet tillkom under 1800-talet (Olsson, 1992, sid. 164), vilket troligen även gäller stenmurarna på Emmeryd 5:11, vars sträckning stämmer väl överrens med gränserna på kartan från 1882. Helheten av området visar på proportionerna för, och representerar ett typiskt Blekingskt kulturlandskap i mellanbygd, vilket understryks av Länsstyrelsen (Willman, muntligen, 2013-11-05).

Figur 66 och 67. De äldre asparna längs den angränsande enskilda grusvägen, i den södra delen av Emmeryd 5:11, utgör ett arkitektoniskt värde. (Foto: Nina Lindberg 2013-09-16)

Patina och autenticitet

Med patina menas ofta den grönfärgade oxidbeläggningen på kopparlegeringar, men begreppet kan även ha en vidare innebörd och omfatta upplevelsevärden i form av ålderstecken och känsla av autenticitet (Unnerbäck, 2002, sid. 80). I området Emmeryd 5:11 finns ålderstecken i huvudsak i form av gamla lövträd, moss- och lavbevuxna stenrösen och stenmurar, som både ramar in området och skär igenom det. Denna typ av detaljer bibehåller, enligt Unnerbäck, det ålderdomliga kulturlandskapets karaktär och berikar upplevelsen av det (2002, sid. 84).

Ålderstecknen i markerna, som de mossbevuxna murarna (se figur 68), förtydligar den långa historien och gångna generationers arbete. Unnerbäck menar att ”patinan ger en tidsdimension som hjälper fantasin att förflytta sig från vår egen tid bakåt i historien” (2002, sid. 80). Patinan kan berika upplevelsen och förstärka andra värden som arkitektoniska och samhällshistoriska värden. I värdekriteriet patina finns en stor nyansrikedom och det kan vara ett ömtåligt och subtilt värde som lätt kan gå förlorat (Unnerbäck, 2002, sid. 83). Eftersom ett kulturpolitiskt mål är att tillgänglig- och levandegöra vår kulturhistoria (Unnerbäck, 2002, sid. 85) anser författaren att: ”Patinan, med sin förmåga att ge liv och ande åt artefakten och en förnimmelse av tid och historisk närvaro, måste mot den bakgrunden anses vara ett tungt vägande bevarandemotiv” (2002, sid. 85).

Figur 68. Bilden visar en av de många stenmurar som löper igenom området. (Foto: Nina Lindberg, 2013-09-16)

Miljöskapande värde

Områdets miljöskapande värde kan ses ur ett socialhistoriskt perspektiv och som en del av en större bymiljö, där Emmeryd 5:11 utgör en del av en sammanhållen bystruktur bestående av flera jordbruksfastigheter. Särskilt de många stenmurarna är karakteristiska för nejden och skapar ett sammanhållande uttryck. Området ger oss en bild av landskapets utveckling och agrara historia, vilket ger möjlighet till en ökad förståelse för landskapet som helhet. Området visar på historien om ett enskilt område i landskapet, men avspeglar också en del av Sveriges historia och visar på samhällets utveckling. Landskapet har en betydelse för det visuella intrycket för besökare av platsen och dess närområde. Flera liknande områden i trakten har planterats med granskog och blir både visuellt och fysiskt ogenomträngliga, vilket ökar betydelsen av att vårda denna typ av landskap, som fortfarande finns nära bymiljöns kärna och utgör en karaktäristisk mellanbygd för Blekinge (Willman, muntligen, 2013-11-05).

Immateriellt värde och identitetsvärde

Identitetsvärdet omfattar de egenskaper hos en miljö som ger människan en upplevelse av trygghet, samhörighet och identifikation med omgivningen. Det kan bland annat utgöras av immateriella värden och ha en socialhistorisk aspekt, men det kan också utgöras av mindre detaljer och saker som kan vara svåra att sätta ord på (Unnerbäck, 2002, sid. 89).

Området Emmeryd 5:11 är en del av ett landskap och en trakt som är och har varit en utgångspunkt för många människor. Markernas utveckling är ett verk av människors arbete genom historien, bland annat familjerna som ägt marken och människor som arbetat där eller

passerat förbi. Markerna innebär minnen och associationer av skiftande slag för olika generationer. Till exempel berättade en tidigare boende på gården om hur deras barn, när de var mindre, lärde sig att köra cross ute i hagen (Kedjevåg, muntligen, juni 2013), där spåren efter dessa aktiviteter fortfarande är synliga. Området kan berätta och levandegöra historier som inte finns nedskrivna, men som är viktiga för människors minnen och för att berätta om mänsklighetens utveckling.

Inom Emmeryd 5:11 finns många äldre ekar (*Quercus sp.*) och vid gårdsbebyggelsen växer kungsljus (*Verbascum thapsus*). Eken (*Quercus robur*) är Blekinges landskapsträd och kungsljus dess landskapsblomma. Blekinges landskapsdjur är ekoxen, en art som har visat sig i marken under sommaren 2013 (egna observationer).

Rekreativa värden

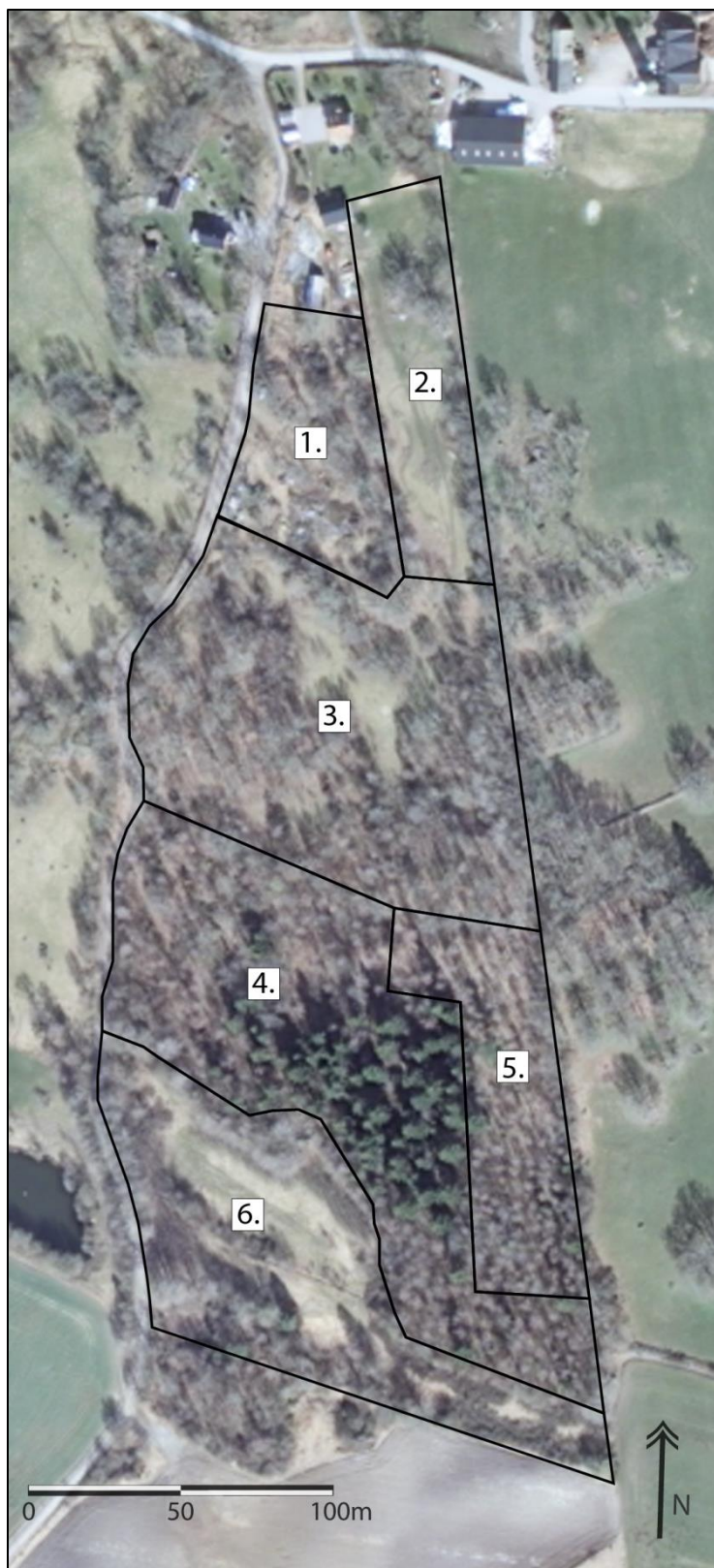
Området har möjlighet att bjuda på en varierande vandring genom ett kulturlandskap med flera olika karaktärer, från slutet till öppet, blandad lövskog, granskog och öppen betesmark. Topografin varierar och området sluttar söderut med en höjdpunkt i den nordvästra delen.

I ett landskap med stora åkerarealer och ett ökande antal täta granplanteringar blir ett tillgängligt och välkomnande landskap där människor kan röra sig allt viktigare (Gyllin, Haaland, Larsson & Peterson, 2010, sid. 503). Området bjuder på en rofylld miljö där naturens egna ljud utgör den större delen av ljudbilden. Tillsammans med omgivande betesmarker och bruksvägar blir Emmeryd 5:11 en del i ett nätverk, som främjar rörelse i trakten där en ökande andel granplanteringar har motsatt verkan.

Pedagogiskt värde, tydlighet

Emmeryd 5:11 har ett pedagogiskt värde, både för att berätta ett specifikt landskaps historia och för att skapa en förståelse för vår historia och hur ett landskap har formats över tid (Unnerbäck, 2002, sid. 13). Förutom att tydliggöra historiska spår i landskapet finns det möjlighet att utveckla läsbarheten med hjälp av tillägg av information.

3. Delområden inom Emmeryd 5:11

Figur 69. Här visas områdesindelningen för Emmeryd 5:11, som är baserad på historiskt kartmaterial i kombination med fältobservationer. Området har delats in i sex olika delområden (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013c).

Bakgrund till områdesindelningen

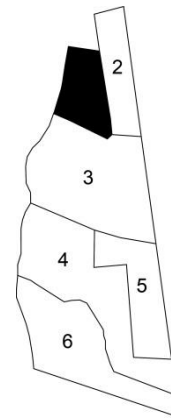
Områdesindelningen av Emmeryd 5:11 har förändrats under arbetets gång. Den första indelningen gjordes tidigt i arbetsfasen och resulterade i en stor mängd delområden i huvudsak utifrån karaktärer hos den befintliga vegetationen och visade på en stor splittring i upplevelsen.

Den slutgiltiga indelningen är baserad på historiskt kartmaterial i kombination med fältobservationer (se figur 69). Indelningen är gjord så att områdena till stor del har en sammanhållen karaktär, även om det finns en viss variation, och en likartad historisk utveckling.

Delområde 1

Figur 70. Brukningsvägen i Delområde 1, sedd från söder och Delområde 3 (foto: Nina Lindberg, 2013-08-15).

Figur 71. Delområde 1, svartmarkerat (illustration: Nina Lindberg, 2013).

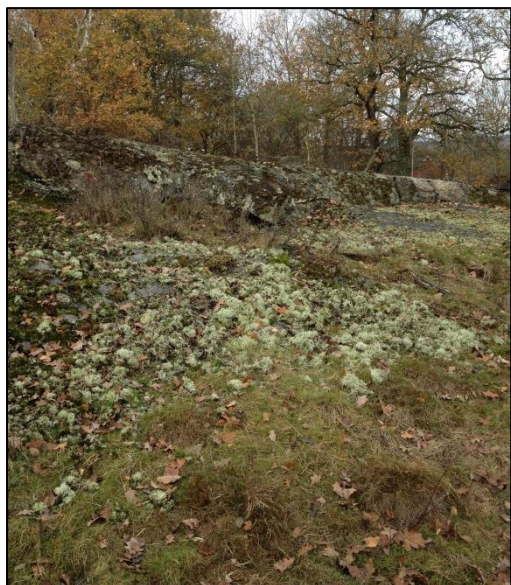
Beskrivning

Det första delområdet är högre beläget än sin omgivning och inramas av stenmurar och vegetation. Här finns fastighetens högsta punkt i form av en berghäll (se figur 35). Delområdet kan till hälften upplevas som kargt, då det finns flera berghällar och ytor med tunt jordlager, vilket visar sig genom den låga vegetationen i form av mossor, lavar och stensöta.

Den södra delen av Delområde 1 är täckt av ogenomträngliga slånbuskar, vilka sällan når över midjehöjd. I den östra halvan av området blir dock förhållandena annorlunda vilket syns på den högre och tätare vegetationen, där stora träd och buskar växer tätt. Genom den tätare vegetationen sträcker sig en gammal brukningsväg. Området, som i vardagligt tal omnämns som "vedbacken", har många äldre träd, framför allt ekar.

I den centrala delen av Delområde 1 finns gammal åkermark där markfloran är något frodigare. I området har hävdberoende arter, i form av stor blåklocka, smultron och brudbröd, observerats i närheten av båtsmanstorpet under sommaren 2013. Inom samma delområde växer liljekonvalj, längs med den äldre brukningsvägen (egna observationer, sommar 2013). Till skillnad från de hävdberoende arterna så är liljekonvalj en indikation på ohävd och den trivs bra i igenväxande marker med halvskugga (Höök-Patriksson, 1998, sid. 19).

Det finns två möjliga entréer, till Emmeryd 5:11, via Delområde 1. Avgränsningen för området utgörs av stenvägar i väst och syd samt en skarp vegetationsgräns i öst och norr. Genom området löper en struktur, med berghällar och äldre träd, som härstammar från 1700-talet och syns på Storskifteskartan från 1768. I områdets nordvästra del finns en infart och entré från

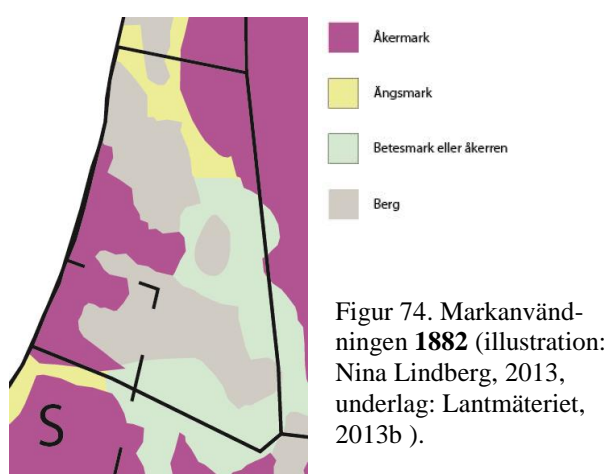
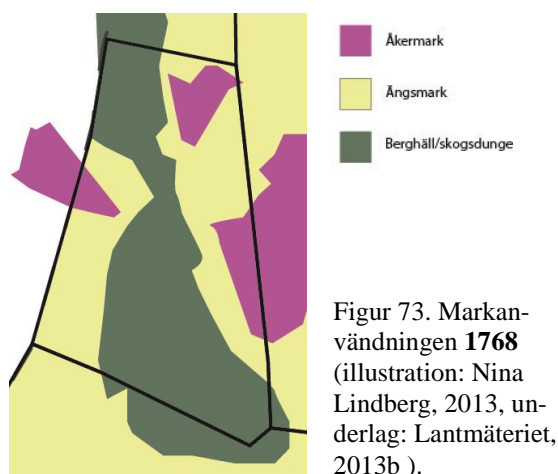
Figur 72. Berghäll i Delområde 1
(foto: Nina Lindberg, 2013-10-22).

den enskilda grusvägen som slingrar sig längs området i nord-sydlig riktning. Området innehåller en mer öppen, central del och lummigare delar runt om, med många stora lövträd och rikligt med buskar. Här finns även ett antal stora döda träd i form av alm och flera ekar. I den östra kanten av området ligger två stora stenblock.

Inom delområdet finns, i det sydvästra hörnet, den övervuxna husgrunden från båtsmanstorpet, vilket omnämns i protokollet från det Laga skiftet 1849. Genom området löper en gammal brukningsväg, som fortfarande är synlig och framkomlig. Brukningsvägen börjar vid bebyggelsen i norr och lämnar området i söder genom en passage i stenvägen.

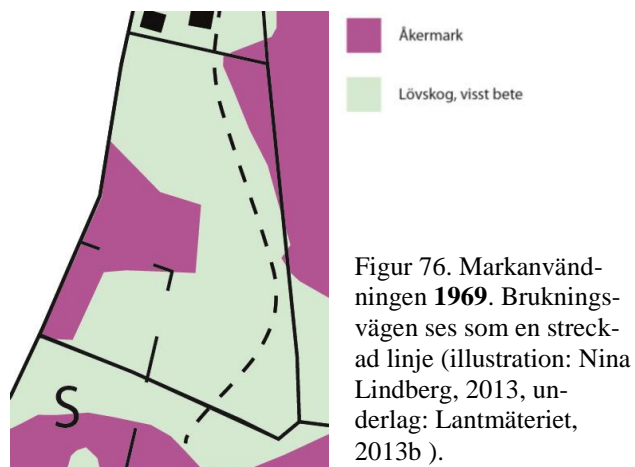
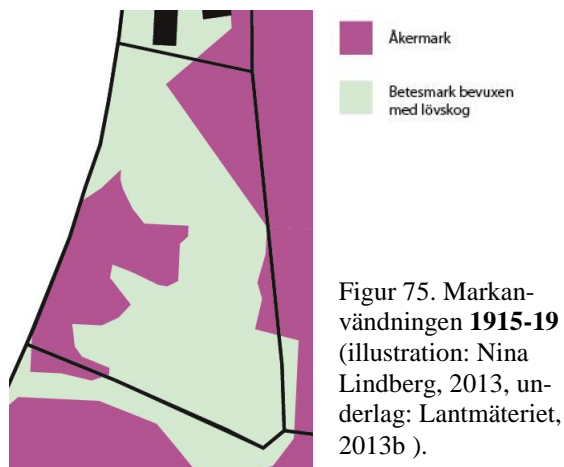
Historia och markanvändning

Markanvändningen inom det första delområdet har till stor del förändrats, men har också ett stråk av berghällar och vegetation, äldre lövträd, som fortfarande finns kvar sedan 1700-talet. År 1768 utgjordes stora delar i delområdet av ängsmark, med spridda mindre åkertegar och stråk av berghällar och vegetation. Drygt hundra år senare, 1882, syns fortfarande en liknande struktur genomlöpa området även om berghällarna, är tydligare utmärkta. Åkermarken hade år 1882 ökat inom delområdet och andelen ängsmark hade minskat till ett litet stråk i den norra delen. 1882 syns ytan för båtsmanstorpet inramat med en streckad linje. Övriga ytor utgjordes av bete.

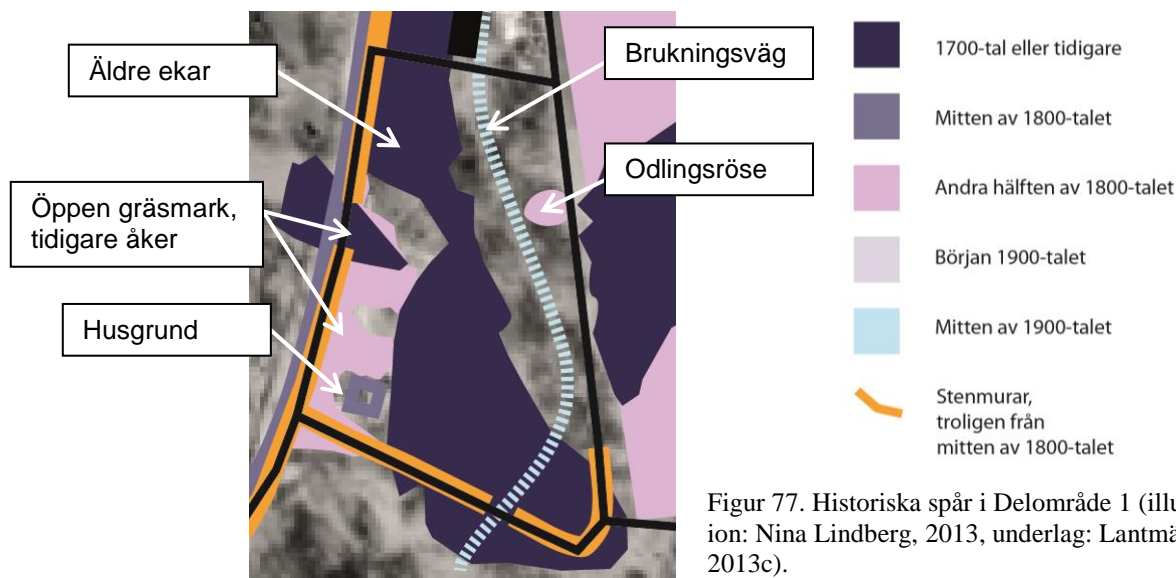

Vid 1900-talets början, 1915-19, var andelen åkermark inom delområdet ungefär densamma som 1882. Kartmaterialet gjordes mindre detaljerat och både berghällar och vegetationen är samlat och markerat som lövskog, vilken troligen betades. 1969 hade andelen åkermark mins-

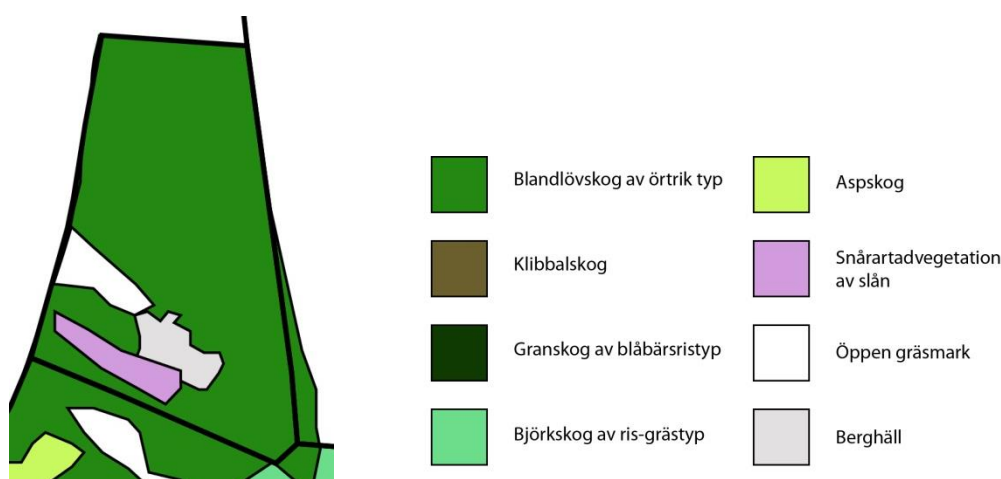
kat något och konturerna hade slätats ut och blivit rakare. Båtsmanstorpets areal finns utmärkt som en samfällighet, trots att tjänsten som båtsman blev vakant i slutet av 1800-talet. Brukningsvägen, som fortfarande är framkomlig idag (se figur 70), finns för första gången utmärkt på karta 1969.

Historiska spår

Vegetationstyper inom Delområde 1

Figur 78. Vegetationstyper, i huvudsak blandade lövarter, i Delområde 1 (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Delområde 1 kan grovt delas in i en mer öppen del, med låg buskvegetation, gräsmark och berg, och en del med blandad lövskog och buskvegetation. Även den skogliga delen kan delas upp i två delar, i olika successionsstadium; den äldre delen innehåller många äldre träd, där de stora ekarna dominerar, med ett något glesare buskskikt, och den yngre delen, där det tidigare varit åker, med tät ogenomtränglig buskvegetation och en stor variation av olika arter av lövträd. Enligt Lars Pålsson är den slutna blandlövskogen av ört-typ är vanlig i blockrik terräng och i igenväxande betesmark (1998, sid. 206). Enligt författaren kan denna vegetationstyp i blockmark ses som ett relativt stabilt stadium och kan på sikt få en dominans av ek (1998, sid. 207). Det är troligt att marken till viss del hävdats genom slätter och på senare tid till viss del kategoriserats som impediment, vilket är vanligt för denna typ av mark enligt *Vegetationstyper i Norden* (Pålsson, 1998, sid. 207).

Arter med riklig förekomst

Inom Delområde 1 finns riklig förekomst av **ek** (*Quercus sp.*), **ask** (*Fraxinus excelsior*), **asp** (*Populus tremula*) och **björk** (*Betula sp.*). I buskskiktet är **slån** (*Prunus spinosa*) dominant på flera ställen, men även **hagtorn** (*Crataegus sp.*) och sly av **varierade trädarter** är vanligt förekommande.

Övriga förekommande arter

Övriga förekommande arter av träd är **skogslönn** (*Acer platanoides*), **sälg** (*Salix caprea*), **lind** (*Tilia cordata*), **alm** (*Ulmus glabra*), **vildapel** (*Malus sylvestris*) och **avenbok** (*Carpinus betulus*). Övriga förekommande arter av buskar är; **nypon** (*Rosa canina*), **björnbär** (*Rubus fruticosus*), **skogshallon** (*Rubus idaeus*), **druvfläder** (*Sambucus racemosa*) och **hassel** (*Corylus avellana*).

Mindre vanliga arter

Mindre vanliga förekommande arter inom delområdet är; **rönn** (*Sorbus aucuparia*), **brakved** (*Rhamnus frangula*), **en** (*Juniperus communis*), 1 st **snöbärsbuske** (*Symphoricarpos albus*) och 1 st **äppleträd** (*Malus domestica*).

Värden inom Delområde 1

Naturvärden

Delområdet hyser många naturvärden. De gamla, stora ekarna utgör livsmiljö för många andra arter i vårt ekosystem och det tar 200 år för ekarna att utveckla vissa ekologiska kvaliteter, som grov fårad bark och håligheter (Länsstyrelsen, 2013a). Förutom de äldre ekarna finns det även andra äldre lövträd med död ved.

Området hyser en stor variation av lövträdsarter och många busksnår. Det finns flera brynzoner i området och rikligt med blommande och fruktsättande buskar i form av slån, nypon, hagtorn. Sälgen finns representerad, även två äldre exemplar, vilka gynnar bin och många andra arter när de blommar tidigt på våren, samt flera olika biotoper i form av odlingsrösen, stenmurar, brukningsväg, berghällar och öppen gräsmark med hävdberoende blommande växter. Variationen i landskapet är viktig för den biologiska mångfalden (Höök-Patriksson, 1998, sid. 11).

Kulturvärden

Inom Delområde 1 finns flera kulturvärden att beakta. Det kulturhistoriska värdet i området utgörs bland annat av helheten. Det finns historiska spår från 1700-talets, 1800-talets och 1900-talets hävd i form av gammal åkermark med tillhörande odlingsrösen och stenmurar, vilka bidrar till en förståelse för historien och kulturlandskapet. Husgrunden till båtsmanstorpet vittnar om vår samhällshistoria och det äldre system där bönderna var tvungna att hålla soldater åt flottan. Inom delområdet finns en kontinuitet eftersom de öppna ytorna, som tidigare brukats som åker i den västra delen, fortfarande till stor del är öppna och de äldre formerna är synliga vid jämförelse med äldre kartmaterial.

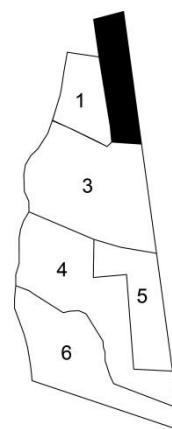
Upplevelsevärden

Delområdet har flera upplevelsevärden. Det finns kvaliteter i form av stenmurar som utgör gränser, äldre lövträd med olika formspråk och utblickar från höjden i områdets centrala del. Området är en del av helheten som representerar den Blekingska mellanbygden. De åldrade träden, de mossbevuxna stenmurarna och den övergivna husgrunden bidrar till en autentisk upplevelse av kulturpräglade odlingslandskapet. De många stenmurarna som sträcker sig från delområde till delområde fungerar som ett sammanhållande tema för hela Emmeryd 5:11 samt dess kontext.

Delområde 2

Figur 79. Vy norrifrån över Delområde 2 (Foto: Nina Lindberg, 2013-09-16).

Figur 80. Delområde 2, svartmarkerat (illustration: Nina Lindberg, 2013).

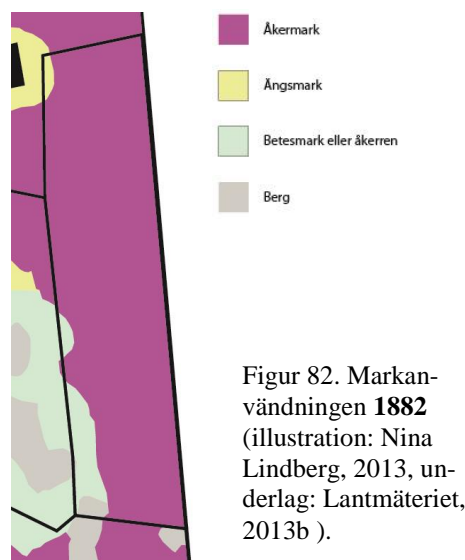
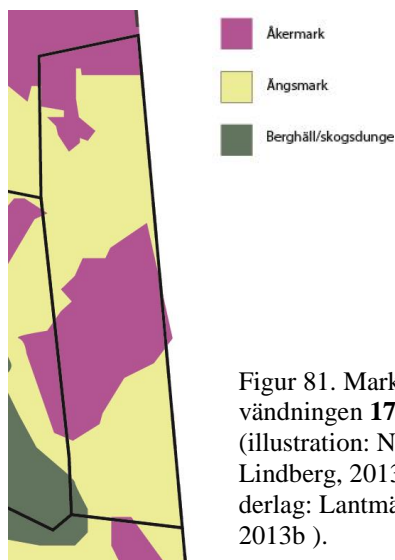
Beskrivning

Det andra delområdet utgörs av en öppen gräsmark, med ett mindre slånbuskage, och en klunga stora vidkroniga ekar i den norra delen. Området präglas av djupa spår och förhöjda gräskullar, vilka är spår från tidigare boendes nyttjande av marken som körbanor för motorcross. Området kantas av äldre träd och en stenmur längs den östra sidan och av lövskogsvegetationen i Delområde 1 längs den västra sidan. I norr gränsar området till trädgården och gårdens ekonomibyggnader och i söder finns en mjuk övergång mot Delområde 3. Området är i nuläget inhägnat med modernt elstängsel och har tre möjliga entréer, i den norra, södra och mellersta delen (västerifrån).

På kväverika marker, som finns inom Delområde 2, är det, enligt Maths Isacson och Irené Flygare, lätt att konkurrenskraftiga arter som nässlor, hundkex, smörblommor och älgört tar över i stora sjok och tränger undan många andra arter, vilket påverkar födoutbudet för insekter och effekten sprider sig uppåt i näringskedjan (Isacson & Flygare, 2003, sid. 328). Inom delområdet finns denna problematik närvarande i den öppna gräsmarken, som är rikligt bevuxen med ohäldsvegetation i form av nässlor, gårdskräppa, hundkex och smörblommor. Marken har tidigare brukats som åker och troligen gödslats. I den södra delen finns tendenser till ökande mängd aspsly.

Historia och markanvändning

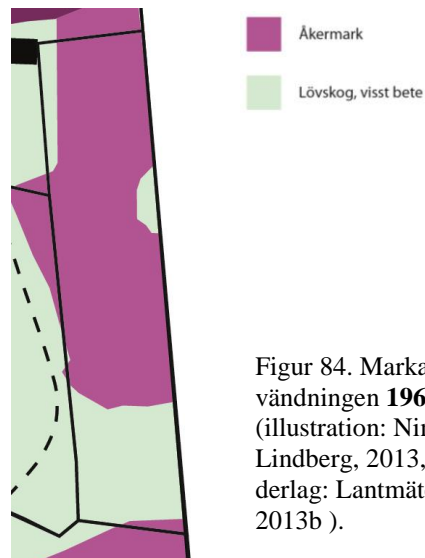
På analyskartorna nedan syns hur delområdet utgjordes av ängs- och åkermark år 1768 och hur sedan markanvändningen förändrats och nästan helt utgjordes av åkermark år 1882, med en marginell del av betesmark. År 1882 hade dagens moderna ägo gräns längs den östra kanten, tillkommit, troligen redan då i form av den nuvarande stenmuren.

Efter ytterligare cirka 30 år, vid 1900-talets början, brukades i princip hela delområdet som åker (se figur 83), och det var vid denna tid andelen åkermark var som störst i Blekinge generellt. Vid 1900-talets mitt (se figur 84) efter ytterligare cirka 50 år, så hade andelen åkermark minskat och delar av marken betades troligen istället.

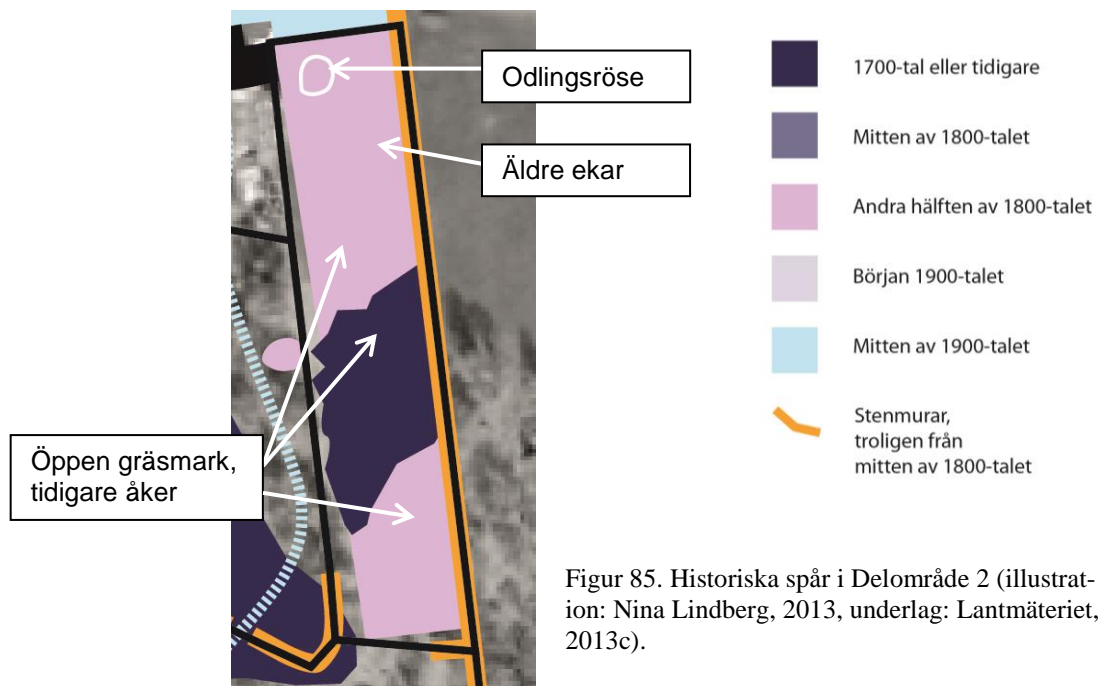

Figur 83. Markanvändningen **1915-19** (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013b).

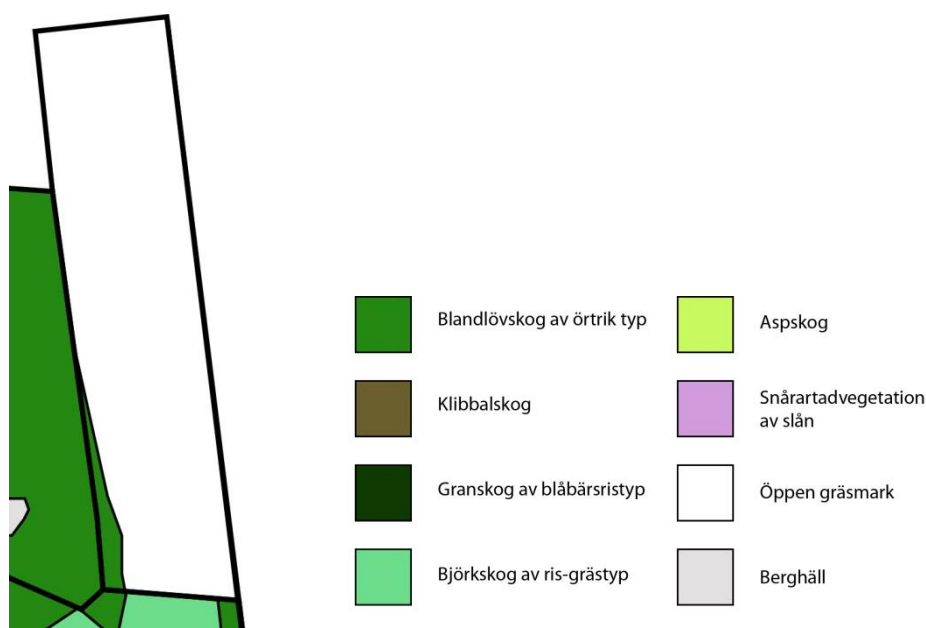
Figur 84. Markanvändningen **1969** (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013b).

Historiska spår

Figur 85. Historiska spår i Delområde 2 (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013c).

Vegetationstyper inom Delområde 2

Figur 86. Vegetationstypen i Delområde 2 utgörs i huvudsak av öppen gräsmark (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Hela Delområde 2 utgör en öppen gräsmark, med inslag av en grupp solitärekar och en busk- och trädunge. Markförhållandena skiftar och näringshalten i marken avtar söderut, vilket avspeglar sig i ohävsvegetationens framfart. I gräsmarken finns uppbyggda, gräsbevuxna sandkullar, som tidigare fungerat som bana för motorsport. Centralt finns slånbuskaget med ett fåtal lövträd. Området ramas in av större lövträd, i huvudsak äldre ekar.

Arter med riklig förekomst

Förekommande trädarter är **ek** (*Quercus sp.*) och **ask** (*Fraxinus excelsior*). I buskskiktet återfinns i huvudsak **slån** (*Prunus spinosa*).

Mindre vanliga arter

Mindre vanliga förekommande arter är **hagtorn** (*Crataegus sp.*), en stor **druvfläder** (*Sambucus racemosa*) i ett odlingsröse, **hassel** (*Corylus avellana*), **vildapel** (*Malus sylvestris*), **nypon** (*Rosa canina*) och **aspsly** (*Populus tremula*).

Värden inom Delområde 2

Naturvärden

Inom Delområde 2 finns naturvärden i form av de gamla fristående ekarna i norra delen, den långsgående stenvuren i öster och odlingsröset i den norra delen, som utgör viktiga livsmiljöer för olika växt- och djurarter. Slånbuskaget, som även innehåller ytterligare blommande buskarter och träd, fungerar bland annat som skydd för fåglar och mindre djur och ger föda till insekter. Gräsmarken, en tidigare åkermark, har varit gödslad och hyser därmed färre arter än en ängsmark eller naturlig betesmark, men innehåller ändå en flora och ger föda åt insekter.

Kulturvärden

Den gamla åkermarken inom Delområde 2 är fortfarande öppen och i stort sett fri från igenväxning, vilket ger en kontinuitet på minst 300 år och troligen mer. Odlingsröset kan ge en förståelse för markens tidigare funktion. Stenmurarna, vilka troligen tillkom under 1800-talet, vittnar om de förändrade ägo gränserna i och med det laga skiftet.

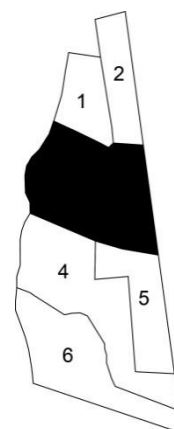
Upplevelsevärden

Den öppna gräsmarken kontrasterar till de omgivande delområdenas annorlunda vegetation. Det finns upplevelse kvaliteter i form av inramningen av ytan, med den längsgående stenmuren och de äldre lövträden. Dungen med äldre ekar utgör ett vackert blickfång, framförallt söderifrån.

Delområde 3

Figur 87. Öppna ytor och täta träd och buskpartier i delområde 3 (foto: Nina Lindberg, 2013-05-14).

Figur 88. Delområde 3, svartmarkerat (illustration: Nina Lindberg, 2013).

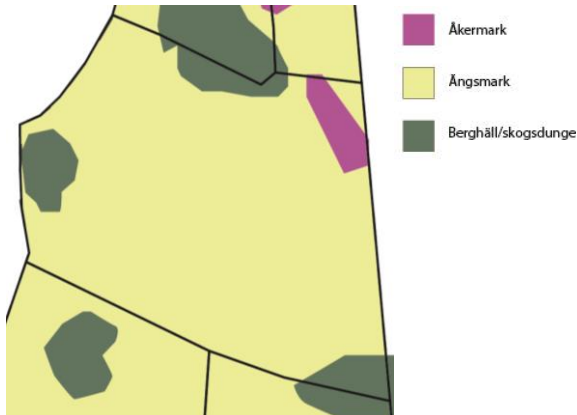
Beskrivning

Det tredje delområdet sluttar lätt söderut till en början för att sedan plana ut. Förutom en öppen gräsmark i mitten är området kraftigt igenvuxet. Igenväxningen utgörs av partier av enskilda arter som björk och asp, men även en tätare och mer generell igenväxning av varierade träd- och buskarter. Artvariationen är rik, även om vissa delar domineras mer av enskilda arter.

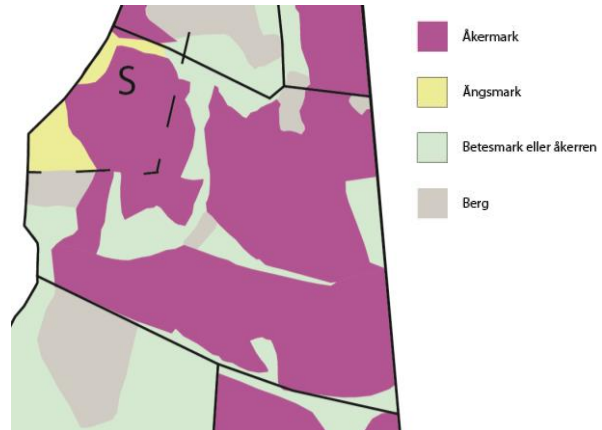
I delområdet finns två intressanta strukturer; en välvd passage mellan ett trädbevuxet odlingsröse och ett stenigt trädparti, och en längre passage inramad av stora vidkroniga ekar, med dess glesa stammar som väggar och dess kronor som tak. Hela delområdet är inramat av stenmurar, förutom gränsen mot Delområde 2, vilken utgörs av ett krön tillsammans med modernt stängsel. I flera odlingsrösen finns det träd som växer. Historiskt sett hade träden, som sparades i odlingsmarken, uteslutande en funktion och de användes till exempel för lövtäkt och klenvirkesuttag (Nolbrant, 1998, sid. 33). Inom Delområde 3 finns bland annat en flerstammig lind i ett större odlingsröse.

Historia och markanvändning

Delområdet har genomgått stora förändringar, från att på 1700-talet ha hävdats som ängsmark och troligen till viss del bete, till att vid 1800-talets andra hälft nästan helt ha övergått i åker. År 1882 tillkom troligen större delen av dagens gränser i form av stenmurar.

Figur 89. Markanvändningen **1768** (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013b).

Figur 90. Markanvändningen **1882** (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013b).

Under 1900-talets början hade andelen åkermark ökat ytterligare något, och formerna hade rationaliserats en aning. De områden som inte odlades var antingen berg i dagen, mycket blockrika eller användes för att lägga upp odlingsrösen, vilket kan observeras om kartan jämförs med dagens landskap. År 1969 hade formerna för åkermarken ytterligare förenklats och traktorn hade troligen gjort sitt intåg på gården.

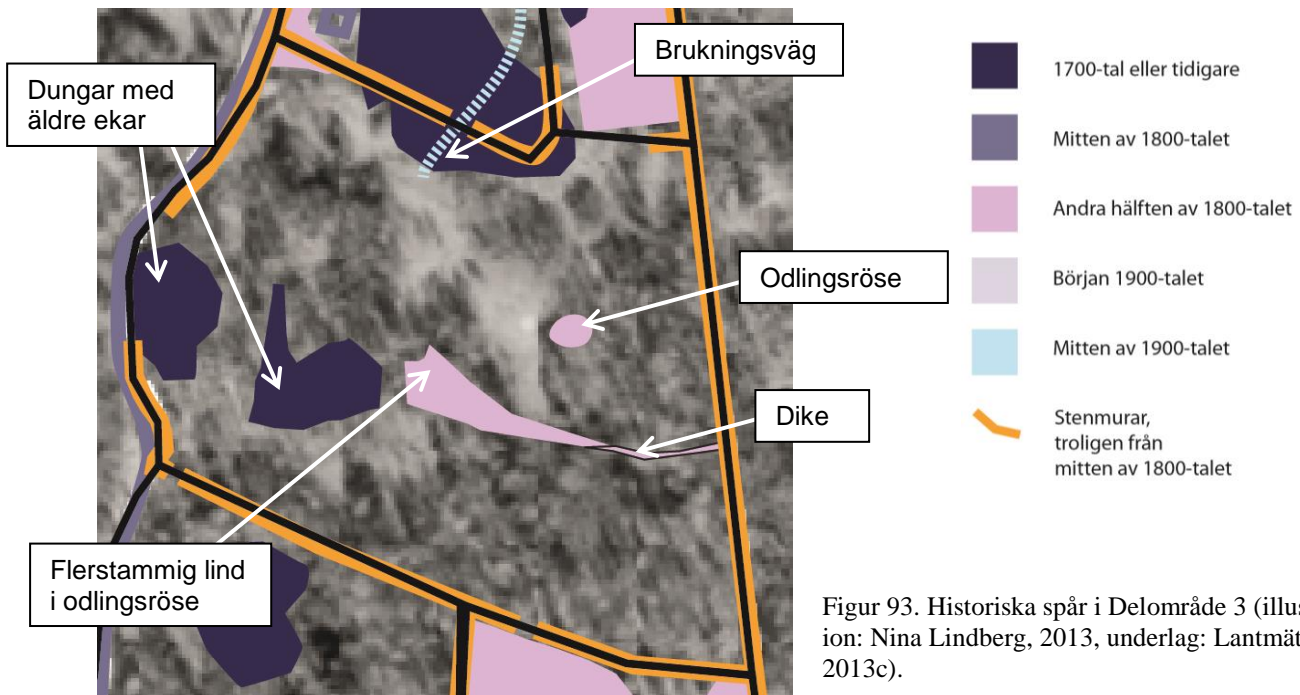

Figur 91. Markanvändningen **1915-19** (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013b).

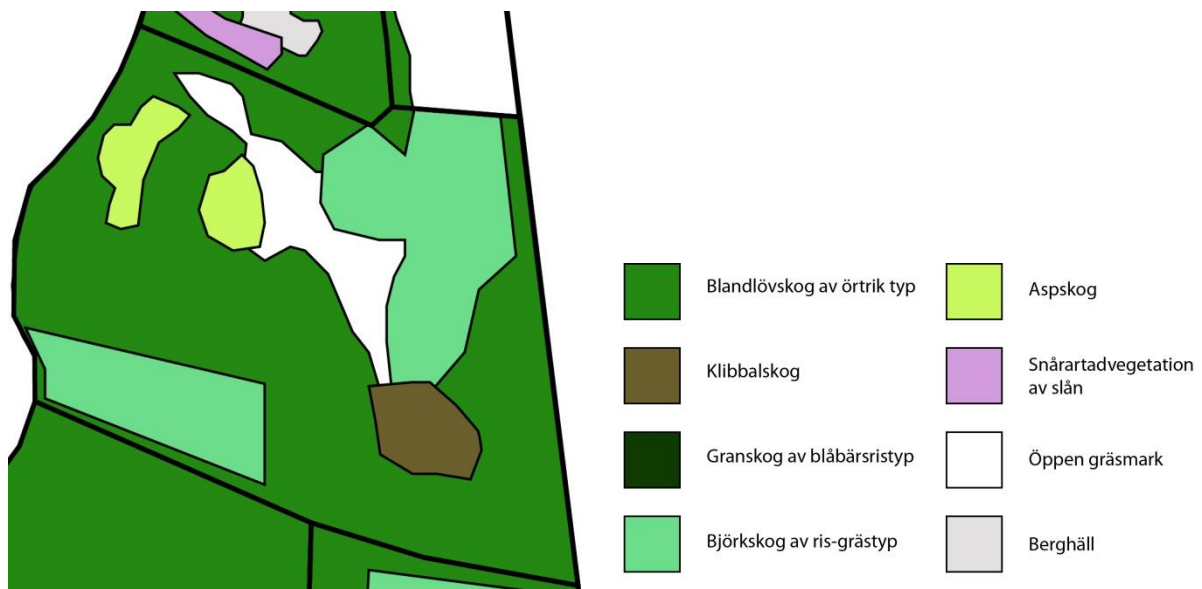
Figur 92. Markanvändningen **1969** (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013b).

Historiska spår

Figur 93. Historiska spår i Delområde 3 (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013c).

Vegetationstyper inom Delområde 3

Figur 94. Här visas vegetationstyperna i Delområde 3. Här finns i huvudsak blandade lövarter, men även mindre områden med asp-, al- eller björskog samt en öppen gräsmark i den centrala delen (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Delområde 3 är en igenväxande betesmark, som om den naturliga successionen fortgår övergår i en blandad lövskog av ört-rik typ, vilket stora delar redan har gjort. Som tidigare konstaterats, av Lars Pålsson, så är den slutna blandlövs skogen, av ört-typ, är vanlig i blockrik terräng och i igenväxande betesmark (1998, sid. 206). Variationen i arter inom Delområde 3 är

stor och olika delar befinner sig i olika successionsstadier. Som syns i illustrationen finns tre områden som helt domineras av en enskild art av vegetation som troligen vuxit upp under de senaste tio till femton åren; två områden med tät aspvegetation och en yta som uteslutande domineras av klibbal.

Arter med riklig förekomst

Inom Delområde 3 finns riklig förekomst av följande trädarter; **ek** (*Quercus sp.*), med många äldre exemplar, **asp** (*Populus tremula*) och **björk** (*Betula sp.*). I buskskiktet finns en riklig förekomst av **slån** (*Prunus spinosa*), **hagtorn** (*Crataegus sp.*), **nypon** (*Rosa canina*) och **hassel** (*Corylus avellana*).

Övriga förekommande arter

Trädarter som också förekommer är **ask** (*Fraxinus excelsior*), **lind** (*Tilia cordata*), **avenbok** (*Carpinus betulus*), **skogslönn** (*Acer platanoides*), **sälg** (*Salix caprea*), **klibbal** (*Alnus glutinosa*) och **vildapel** (*Malus sylvestris*). Övriga arter med något mindre förekomst är; **rönn** (*Sorbus aucuparia*) och **björnbär** (*Rubus fruticosus*).

Mindre vanliga arter

Arter som är mindre vanliga, men som förekommer i delområdet är; **alm** (*Ulmus glabra*), **fläder** (*Sambucus racemosa*), **fågelbär** (*Prunus avium*), **skogsolvon** (*Viburnum opulus*) och 1 **sten** (*Juniperus communis*).

Värden inom Delområde 3

Naturvärden

Inom Delområde 3 finns en mängd naturvärden och en stor variation växtmaterialet och öppenhet. I delområdet finns många äldre ekar och andra lövträd. Det finns en variation av biotoper i form av stenmurar, diken och odlingsrösen. Det finns många buskage och olika blommande och fruktsättande lignoser. Sälgen finns representerad på ett flertal ställen och det finns många äldre träd med död ved och håligheter för insekter och fåglar.

Kulturvärden

Den gamla åkermarken håller på att växa igen, men dess yttre former kan fortfarande observeras om en jämförelse görs med äldre kartmaterial. Odlingsrösen och diken finns kvar som vittnar om tidigare hävd. Stenmurarna i området representerar ägo gränsen, men också en funktionsgräns mellan tidigare åkermark och betesmark.

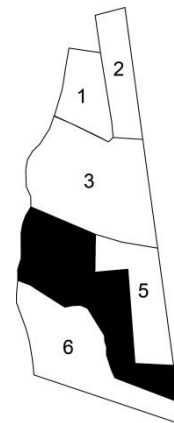
Upplevelsevärden

Inom Delområde 3 finns flera kvaliteter i form av olika strukturer; som trädvolym, stenmurar och siktstråk. Delområdet innehåller en stor variation i rumsligheter och varierar i öppen- och slutenhet, vilket bland annat noterades i Serial vision-analysen.

Delområde 4

Figur 95. Äldre granar, hasselbuskar och mossbevuxna stenar i delområde 4 (Foto: Nina Lindberg, 2013-05-14)

Figur 96. Delområde 4, svartmarkerat (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Beskrivning

Delområde 4 utgörs idag av ett kuperat lövskogsparti. Hela området sluttar från norr, för att plana ut i den södra delen. Terrängen är blockrik och stenig. Vegetationen är delvis tät och varierad och det finns både äldre lövträd, ett parti med äldre granar och yngre vegetation. På flera ställen inom delområdet finns döda eller halvdöda enar, vilka vittnar om att området har varit mer öppet tillbaka i tiden då enar är en ljuskrävande art. På samma sätt finns även några exemplar av äldre vildaplar, som också är i dålig kondition på grund av ljusbrist.

Det är ungefär i mitten av delområdet som det idag finns en äldre granskog, med glest stående granar och inslag av lövträd, i övrigt uppvisar skogsbeståndet en stor variation av arter. I den nordvästra delen finns berg i dagen och viss dramatik i form av klippblock och branta höjdskillnader. Genom området, från nordväst, går en brukningsväg, vilken nu har börjat växa igen. I den sydvästra delen finns småvatten i form av en mindre vattensamling, som uppvisar en stilla vattenspegel. Större delen av området ramas in av stenmurar.

Historia och markanvändning

Vid studier av den historiska markanvändningen för Delområde 4 kan man se att marken successivt har gått från att, under 1700-talet, ha en öppen ängs- och troligtvis betesmark, till en allt mer lövskogspräglad betesmark under 1800-talet, till den nutida blandade lövskogen med inslag av ett parti med granskog.

Figur 97. Markanvändningen **1768** (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013b).

Figur 98. Markanvändningen **1882** (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013b).

Enligt Kristina Petersson, som bott på gården i tredje generationen, betades marken i Delområde 4 till viss del under hela 1900-talet. Betesdjuren har i huvudsak utgjorts av kor (Petersson, muntligen, 2013-11-10). Granarna kan, enligt Kristina Petersson, eventuellt ha planterats vid 1900-talets mitt.

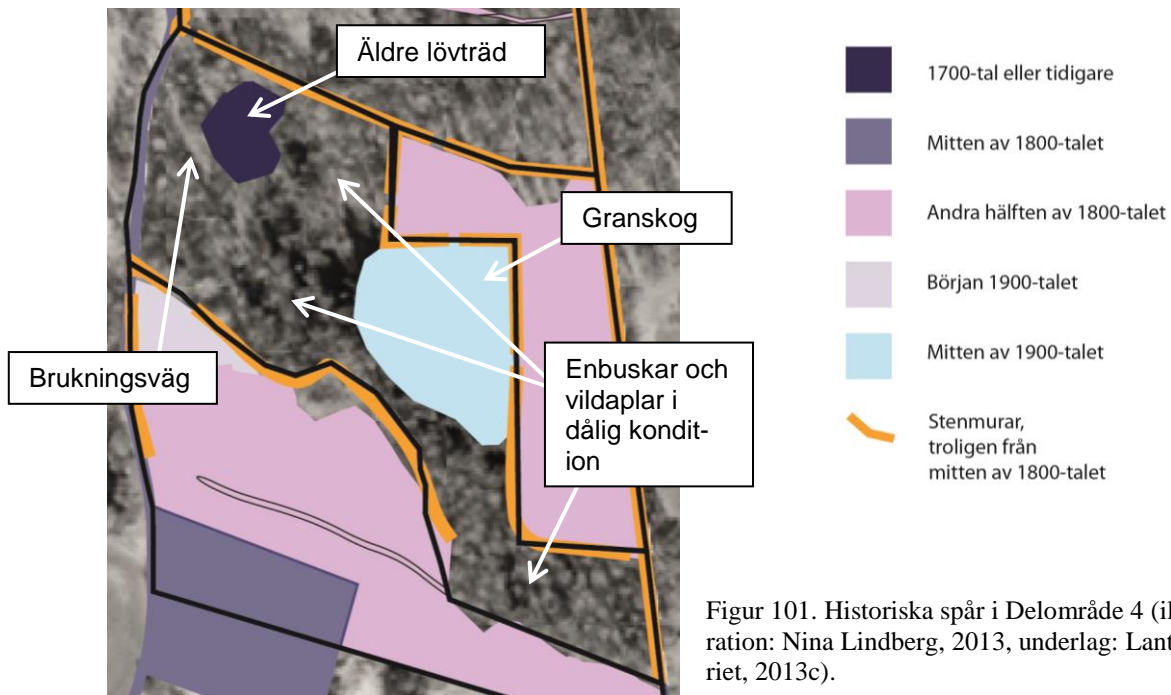

Figur 99. Markanvändningen **1915-19** (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013b).

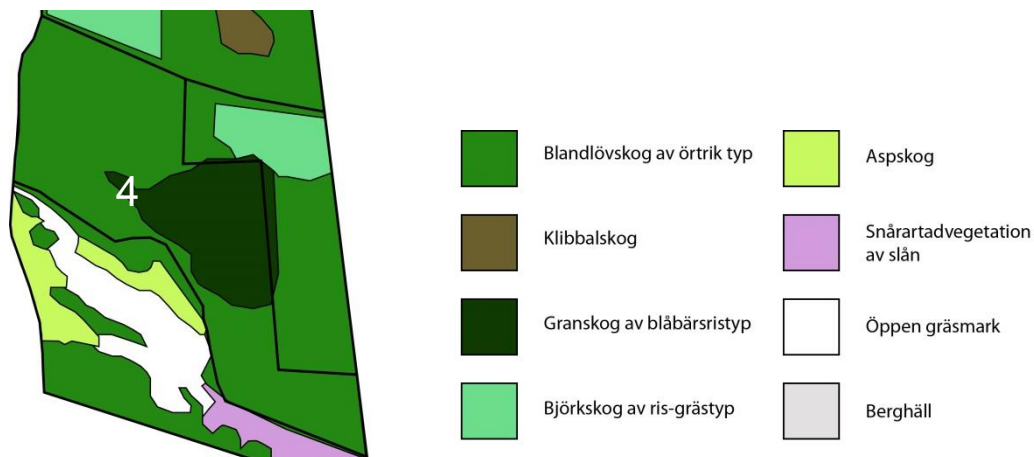

Figur 100. Markanvändningen **1969** (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013b).

Historiska spår

Vegetationstyper inom Delområde 4

Figur 102. Vegetationstyperna i Delområde 4 utgörs av blandlövsskog och ett mindre parti granskog (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Delområde 4 är i huvudsak en blandad lövskog. Den nutida vegetationen har tillkommit genom naturlig succession och en mindre granskogsplantering. Marken har successivt övergått från ängsmark, till betesmark med enstaka lövträd och sedan till en blandad lövskog då betet har upphört eller inte varit tillräckligt.

Variationen av trädarter är stor. Den äldre, glesvuxna granskogen planterades troligen vid mitten av 1900-talet enligt tidigare ägare (Pettersson, muntligen, 2013-11-10).

Buskskiktet och vegetationen i markskiktet är glest eftersom det till stor del täta krontaket leder till brist på ljus. I marken finns en riklig förekomst av hasselbuskar och lind, vilket tyder på markförhållanden med god näringstillgång. Den mest dominerande, genomgående arten i området är hasselbuskar.

Arter med riklig förekomst

Inom Delområde 4 finns riklig förekomst av **hassel** (*Corylus avellana*), **björk** (*Betula sp.*), **ek** (*Quercus sp.*), **lind** (*Tilia cordata*), **avenbok** (*Carpinus betulus*) och **gran** (*Picea abies*).

Övriga förekommande arter

Övriga förekommande trädarter är **ask** (*Fraxinus excelsior*), **klibbal** (*Alnus glutinosa*), och i ännu mindre omfattning **asp** (*Populus tremula*) och **skogslönn** (*Acer platanoides*). I buskskiktet, som i huvudsak är mycket glest, återfinns **brakved** (*Rhamnus frangula*), **hagtorn** (*Crataegus sp.*), **björnbär** (*Rubus fruticosus*) och **skogshallon** (*Rubus idaeus*).

Mindre vanliga arter

Mindre vanliga förekommande arter är **en** (*Juniperus communis*), **fågelbär** (*Prunus avium*), **slån** (*Prunus spinosa*), **bok** (*Fagus sylvatica*), **nypon** (*Rosa canina*), **vildapel** (*Malus sylvestris*), 1 st **oxbär** (*Cotoneaster sp.*) och **rönn** (*Sorbus aucuparia*).

Värden inom Delområde 4

Naturvärden

Inom Delområde 4 finns en blandad lövskog som hyser många olika arter, både gällande flora och fauna. Det finns biotoper i form av stenmurar, småvatten äldre lövträd och ett dike i de snåriga buskagen i den sydöstra delen av området. Träd och buskar ger skydd och föda i form av bland annat frön och nötter. I marken finns flera hålträd med död ved, vilka är viktiga för många fåglar och insekter.

Kulturvärden

Kulturvärdena i det fjärde delområdet utgörs av stenmurar med patina, en brukningsväg och vegetationsspåren av tidigare hävdad mark. Markens kulturvärden utgörs också av att den är en del i en större helhet.

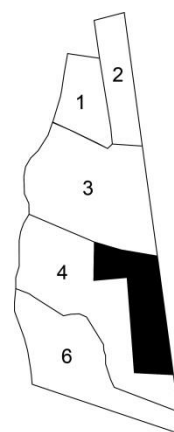
Upplevelsevärden

Delområdet kontrasterar mot de övriga områdena eftersom det upplevs som ett skogsområde med granskog. Det finns flera kvaliteter i form av äldre träd och varierande topografi. Lövskogen i kontrast till granskogen och de öppna ytorna skapar miljöer med olika ljushet och upplevelsevärden.

Delområde 5

Figur 103. Blandade lövarter inom Delområde 5 (Foto: Nina Lindberg, 2013-05-14).

Figur 104. Delområde 5, svartmarkerat (illustration: Nina Lindberg, 2013).

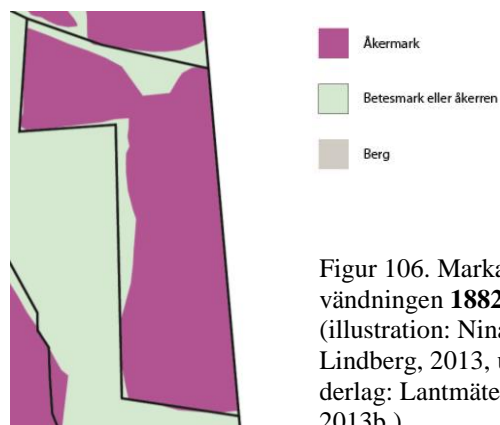
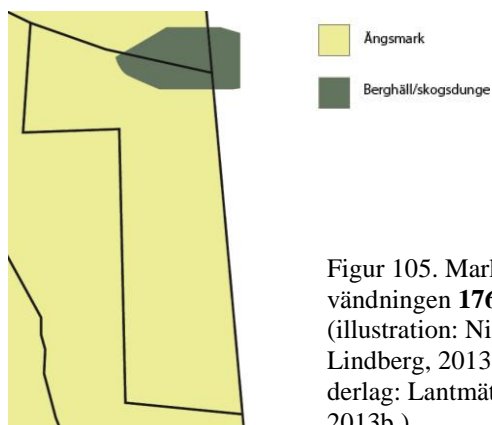
Beskrivning

Det femte delområdet innehåller delar av de mest igenvuxna partierna inom Emmeryd 5:11. Graden av igenväxning tilltar söderut och delområdet är i den södra delen näst intill oframkomligt. Trädskiktet domineras i norr av relativt glest utströdda björkar, för att söderut variera brett. I den södra delen finns flera klubbalar. Även i detta delområdet har hasseln i vissa delar har stor dominans.

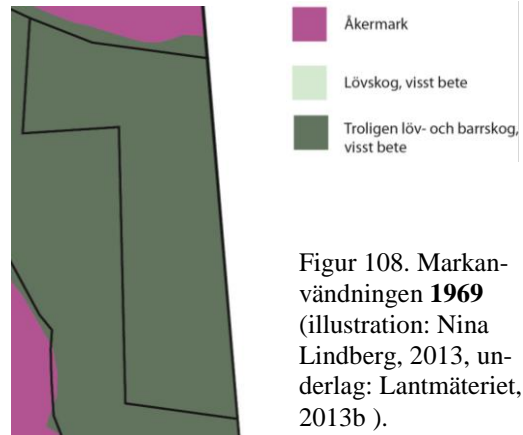
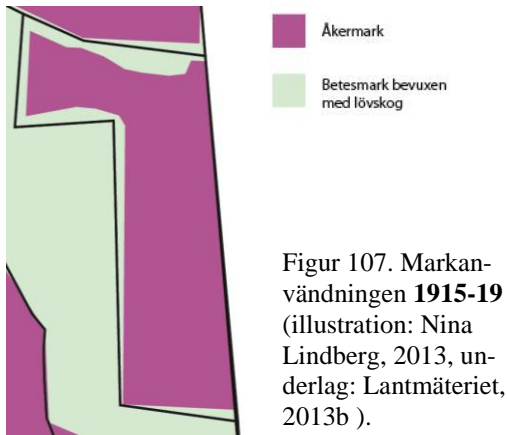
Området är plant i den norra delen och sluttar sedan söderut. Området inramas av stenmurar, med flera entréer genom små passager i murarna.

Historia och markanvändning

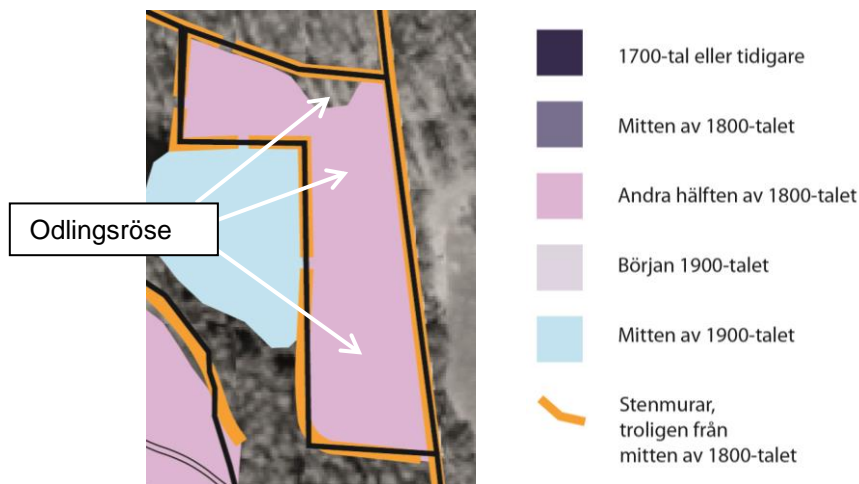
Det som idag är en oframkomlig, tät och snårig vegetation har under 1700-talet varit en öppen ängs- och troligtvis betesmark. I slutet av 1800-talet hade delområdets nutida gränser tillkommit och markanvändningen utgjordes av åkerbruk. Vid denna tid tillkom odlingsrösena, som fortfarande återfinns i markerna och troligen även de avgränsande stenmurarna.

På den ekonomiska kartan från 1915-19 utgörs delområdet fortfarande av åkermark och det största odlingsröset är utmarkerat. Detta odlingsröse återfinns i marken även idag. På den ekonomiska kartan från 1969 har marken upphört att brukas som åker. Det går dock att ana, vid jämförelse med delområdet på den västra sidan, att marken ännu inte är skogsbevuxen.

Historiska spår

Vegetationstyper inom Delområde 5

Delområde 5 är en utgörs av blandade lövarter, där trädskiktet i den norra delen domineras av björk. Den naturliga successionen har lett till att åkermarken från början av 1900-talet har övergått i en skogsmark. Variationen av trädarter i delområdet är stor i den södra delen och i de lägre skikten i den norra delen. I området finns en riklig förekomst av hasselbuskar, vilket tyder på goda markförhållanden.

Arter med riklig förekomst

Inom Delområde 5 finns riklig förekomst av **björk** (*Betula sp.*), **hassel** (*Corylus avellana*), **ek** (*Quercus sp.*), **lind** (*Tilia cordata*), **ask** (*Fraxinus excelsior*) och **avenbok** (*Carpinus betulus*). I buskskiktet, som tättnar söderut finns riklig förekomst av **slån** (*Prunus spinosa*), **hagtorn** (*Crataegus sp.*), **nypon** (*Rosa canina*), **björnbär** (*Rubus fruticosus*), **brakved** (*Rhamnus frangula*), **vildkaprifol** (*Lonicera perelymenum*) och **skogshallon** (*Rubus idaeus*).

Övriga förekommande arter

Andra förekommande trädarter är **klibbal** (*Alnus glutinosa*) (endast i den södra delen), **asp** (*Populus tremula*), **skogslönn** (*Acer platanoides*) och **vildapel** (*Malus sylvestris*).

Mindre vanliga arter

Mindre vanliga förekommande arter är **rönn** (*Sorbus aucuparia*), **skogsolvon** (*Viburnum opulus*), **sälg** (*Salix caprea*), **gran** (*Picea abies*), **tall** (*Pinus sylvestris*), **blåbärsris** (*Vaccinium myrtillus*) (vid/på odlingsröse i den norra delen) och **fågelbär** (*Prunus avium*).

Värden inom Delområde 5

Naturvärden

Inom delområdet finns naturvärden i form av olika biotoper som stenmurar och odlingsrösen. Varierade arter av träd och buskar, vilka ger skydd och föda åt fåglar, insekter och smådjur. Det finns i delområdet många blommande och fruktsättande buskar och träd, bland annat sälg, som är en viktig art, särskilt på våren.

Kulturvärden

Kulturvärdena i det fjärde delområdet utgörs, förutom av helheten, av den historiska åkermarken med dess stenmurar och odlingsrösen som visar på tidigare hävdad mark.

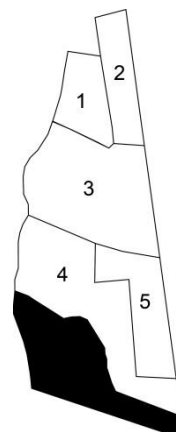
Upplevelsevärden

Delområdet har möjlighet att utvecklas ur en upplevelseaspekt. Det finns flera kvaliteter i form av stenmurar, många olika arter av träd och buskar samt en sluttande topografi. I delområdet finns även möjlighet till utblickar mot en angränsande öppen betesmark i öster.

Delområde 6

Figur 111. Det avdelande diket inom Delområde 6, som här har betats av grannbondens får (Foto: Nina Lindberg, 2013-05-14).

Figur 112. Delområde 6, svartmarkerat (illustration: Nina Lindberg, 2013).

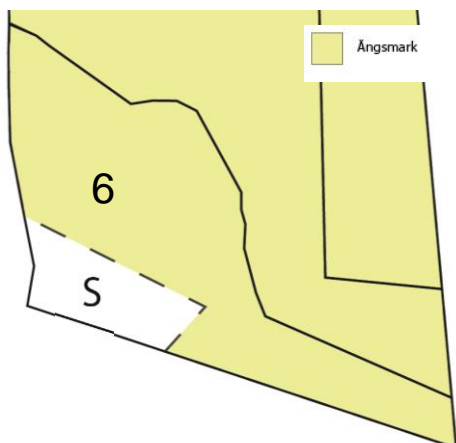
Beskrivning

Delområde 6 är en relativt öppen yta som är inramad av vegetation och som genomskärs av ett dike, marken har till viss del betats på senare år. Stora partier har dock tagits över av asp-sly och den sydöstra delen är helt ogenomtränglig på grund av ett heltäckande slånbuskage. I diket rinner vattnet österut även om diket är igenvuxet av både träd, buskar och ohävdsvvegetation av varierande art, främst nässlor och älgört.

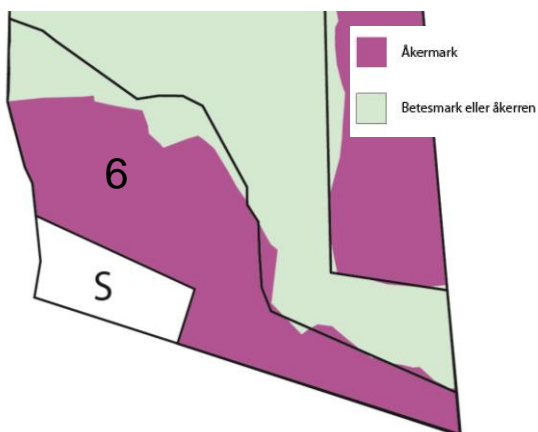
Den västra sidan kantas av en rad äldre aspar som växer längs den slingrande grusvägen. Unikt för det sista delområdet, inom Emmeryd 5:11, är att det finns ett sandtag i den mittersta, södra delen. Sandtillgångarna är väl använda och brottytan utgör en drastisk gräns till markytan ovanför kratern. Från den enskilda grusvägen längs området leder en bruksväg fram till sandtaget. Bruksvägen ligger, liksom sandtaget, något under omgivande marknivå.

Historia och markanvändning

I likhet med stora delar av Emmeryd 5:11 så var även Delområde 6 ängs- och betesmark under 1700-talet. På 1800-talet och ända till slutet av 1900-talet har marken sedan brukats som åker. Marken dikades under 1800-talet och ett av dikena, som löper från väst till öst, finns fortfarande i marken och har ett vattenflöde. Inom delområdet finns också ett sandtag, som fanns markerat som en samfällighet redan på 1700-talet.

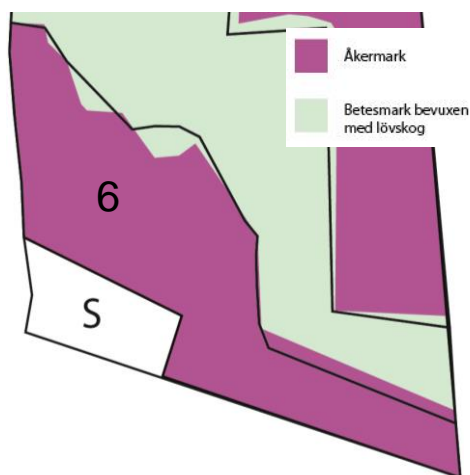

Figur 113. Markanvändningen **1768** (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013b).

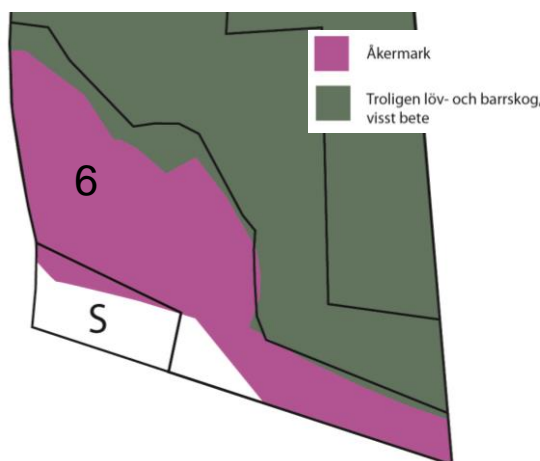

Figur 114. Markanvändningen **1882** (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013b).

Marken har en lång kontinuitet som åkermark och den tidigare ägaren Kristina Petersson berättade hur de på hennes tid på gården under 1980- och 90-talet plöjde marken (muntligen, 2013-11-10).

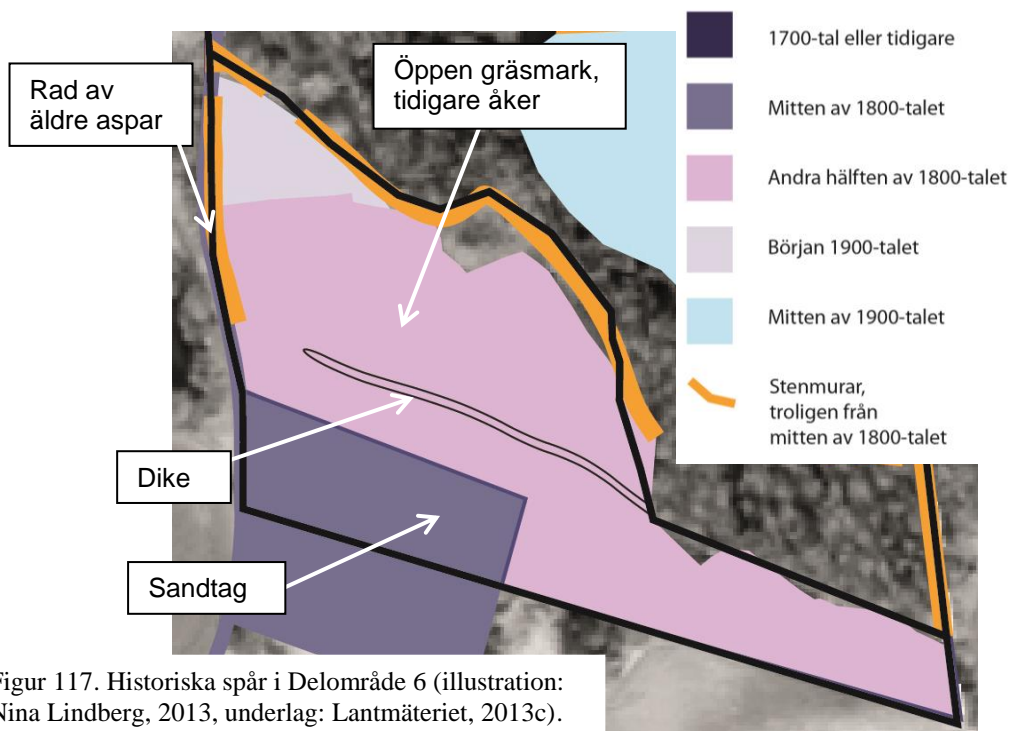

Figur 115. Markanvändningen **1915-19** (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013b).

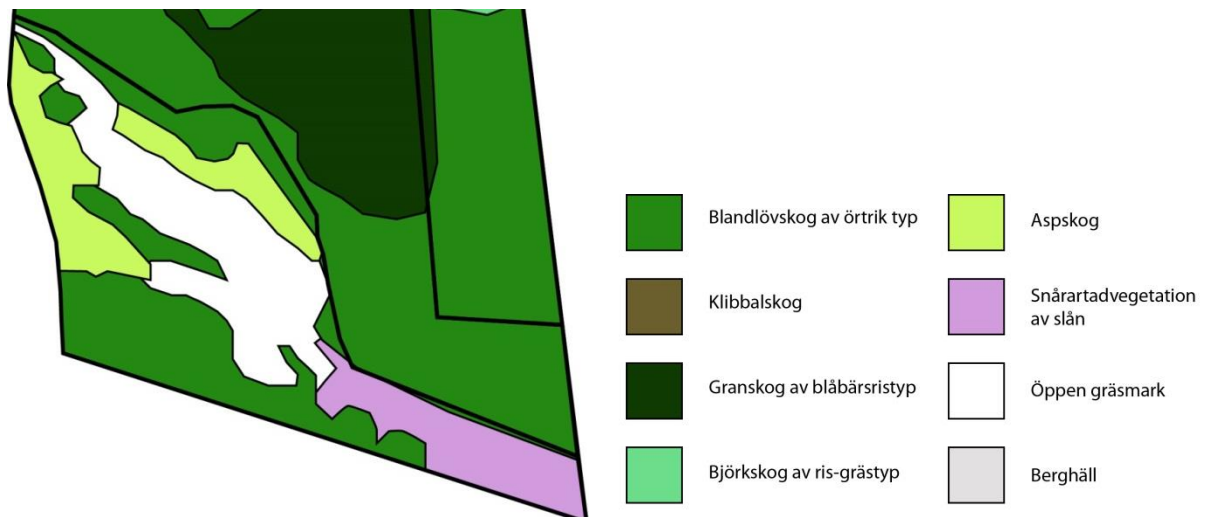
Figur 116. Markanvändningen **1969** (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013b).

Historiska spår

Figur 117. Historiska spår i Delområde 6 (illustration: Nina Lindberg, 2013, underlag: Lantmäteriet, 2013c).

Vegetationstyper inom Delområde 6

Figur 118. Vegetationstyper i Delområde 6 utgörs av öppen gräsmark, aspskog, blandade lövarter samt snårartad vegetation av slån (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Delområde 6 utgörs till stor del av en öppen gräsmark med inslag av lövträd i varierad ålder, slyuppslag av asp och ett ogenomträngligt slånbuskage i den sydöstra delen. Trädarterna varierar men asp dominerar. Inom delområdet finns rikligt med ohäldsvegetation, främst i form av nässlor och älgört.

Arter med riklig förekomst

Inom Delområde 6 finns riklig förekomst av **asp** (*Populus tremula*), **ek** (*Quercus sp.*), **björk** (*Betula sp.*), **hassel** (*Corylus avellana*), **vildapel** (*Malus sylvestris*) och **sälg** (*Salix caprea*). I buskskiktet finns riklig förekomst av **slån** (*Prunus spinosa*).

Övriga förekommande arter

Andra träd- och buskarter som förekommer är **hagtorn** (*Crataegus sp.*), **nypon** (*Rosa canina*), **björnbär** (*Rubus fruticosus*), **ask** (*Fraxinus excelsior*) och **skogslönn** (*Acer platanoides*).

Mindre vanliga arter

Mindre vanliga förekommande arter är **tall** (*Pinus sylvestris*) och **fläder** (*Sambucus nigra*).

Värden inom Delområde 6

Naturvärden

Inom delområdet finns naturvärden i form av öppna gräsytor med brynzoner av blommande och fruktsättande buskar. Det finns också småbiotoper i form av stenmurar, fristående träd och ett dike. Det finns flera sälgar, även äldre individer, som blommar tidigt om våren till fördel för insekter därmed småfåglar. Buskar och snår ger skydd och föda åt fåglar och smådjur. Sandtaget utgör en viktig och sällsynt biotop i landskapet, vilken är en viktig förutsättning för många hotade arter (Willman, muntligen, 2013-11-05). Trädraden av äldre aspar gynnar bland annat många insekter och fåglar, och många lavar gynnas av att träden står intill en dammande grusväg som tillför mineraler.

Kulturvärden

Kulturvärdena delområdet utgörs av den historiska åkermarken med diket och den inramande stenmuren. Sandtaget är även ett kulturvärde och har en lång kontinuitet, det används fortfarande i mindre omfattning.

Upplevelsevärden

Delområdet har flera upplevelsevärden i dess struktur, med den öppna omgärdande ytan med det avdelande diket, vilket vittnar om den historiska markanvändningen. Den omgärdande vegetationen och stenmurarna skapar kontraster. Den varierade och blommande vegetationen tillför ett upplevelsevärde och sandtaget skapar dramatik.

4. Hantering och utveckling av befintliga natur-, kultur- och upplevelsevärden

För att få en djupare förståelse för rums- och platsupplevelse i landskapet, samt för att koppla samman gestaltungsprocessen med de olika värdena inom Emmeryd 5:11 krävs en litteraturnomgång och diskussion. För att hantera natur-, kultur- och upplevelsevärden tas en utgångspunkt i huvudsak från: *The dynamic landscape* (Dunnett & Hitchmough (red), 2004), *Form and fabric in landscape architecture* (Dee, 2001), *Det nya landskapet* (Gustavsson & Ingelög, 1994) samt olika avsnitt ur *Skötselhandbok för gårdens natur och kulturvärden* (Höök-Patriksson (red), 1998). Olika teorier från de olika litteraturkällorna presenteras och diskuteras nedan i avsnitt utifrån de värdekategorier gestaltungsförslaget ska utgå ifrån; natur-, kultur- och upplevelsevärden.

Olika värden kan dock spela en roll ur flera aspekter, som till exempel träd och buskar, vilka har en viktig funktion för rumslighet och det visuella intrycket av en plats, men även för vårt kulturarv och den biologiska mångfalden (Peterson, 2006, sid. 13). Även förvaltningen av dagens kulturlandskap, utifrån givna ramar från myndigheter, kan variera mycket från lantbrukare till lantbrukare eftersom olika arter, skötselmetoder och placeringar prioriteras olika av olika personer (Peterson, 2006, sid. 22). Av denna anledning och för att komma vidare med gestaltningen av Emmeryd 5:11 följer här resonemang kring hanteringen av natur-, kultur- och upplevelsevärden samt bakomliggande motiv till olika åtgärder.

Hantering och utveckling av naturvärden

Nigel Dunnett och James Hitchmough (2004) beskriver gestaltungsmetoden Creative conservation, vilken delvis har ett kulturvärdesperspektiv, ett kreativt bevarande och svårigheten att exakt veta vad som funnits på en plats i historien. Även om det skulle funnits tillgång till en planteringsplan så är det bara en ögonblicksbild ur ett historiskt perspektiv och det finns risk att antaganden blir fel (Dunnett & Hitchmough, 2004, sid. 7). Vidare menar de att andemeningen i ett kreativt bevarande är att gestaltningen är en process och det framtida resultatet är beroende av platsens förutsättningar och tillämplad skötsel. Metoden möjliggör en selektion av befintligt växtmaterial och mindre förändringar, vilket kan gynna befintliga populationer av olika arter. En grundtanke i gestaltningen är att träd och buskar ses som vegetationsgrupper istället för individer (Dunnett & Hitchmough, 2004, sid. 7). Kristina Höök-Patriksson framhåller även vikten av att inte bara betrakta vegetationen som grupper utan att även se hela landskapet som ett system (1998, sid. 15). Upprätthållandet av naturvärden och viktiga ekologiska förutsättningar är väsentligt för att se till att landskapet ej blir för fragmentiserat utan att det finns spridningsvägar för växter och djur (Höök-Patriksson, 1998, sid. 15).

Vid val av nytt plantmaterial menar Dunnett & Hitchmough att inhemska arter, lämpade för ståndorten, bör användas och att plantorna bör härstamma från samma geografiska region (2004, sid. 7). Denna metod, kallad Creative conservation, gör enligt författarna att en lokal karaktäristisk prägel på växtmaterialet bevaras, vilket har en betydelse både för det ekologiska systemet och för en kulturhistorisk kontinuitet i växtmaterialet.

Även Catherine Dee (2001, sid. 8), som är en brittisk landskapsarkitekt, framhåller vikten av naturens ekologiska processer som en av gestaltningens kontexter och författaren betonar, likt

Dunnett & Hitchmough, vikten av lokala förhållanden gällande vegetation, klimat, ekosystem och fauna.

Liksom Dunnett & Hitchmough poängterar Roland Gustavsson och Torleif Ingelög att en gestaltning med nya inslag, ur ett naturvårdande perspektiv med naturvärden i fokus, bör ta avstamp och förankras i befintliga förutsättningar. Att anlägga nya biotoper kan dock vara ett sätt att berika landskapet och skapa ytterligare utrymme för olika levnadsmiljöer, enligt författarna (1994, sid. 77). Enligt Gustavsson & Ingelög kan åtgärder för att berika florán och faunan i landskapet till exempel innebära breddning av kantzoner, nyplantering och utökning av ekdungar, gallring av buskundervegetationen, trädbeskrning för produktion av sidoskott samt att döda träd ej tas bort utan lämnas kvar i markerna (1994, sid. 57, 58). Vidare framhåller författarna vikten av att göra mindre ingrepp för att minska risken för negativa effekter (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 77).

Ett sätt att angripa en gestaltning av ett landskap, enligt Gustavsson & Ingelög, är att låta gränserna följa ståndorternas avgränsningar. Ståndorter innebär olika förhållanden i marken gällande tillgång på näring och fuktighet (1994, sid. 100). Äldre gränser i kulturlandskapet följer ofta naturliga gränser och förutsättningar (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 100). Vissa ståndorter har försvunnit när jordbruket har effektiviserats och till exempel dränerat stora arealer (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 100). Att återskapa en större ståndortsvariation gynnar både flora och fauna (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 100). Inom Emmeryd 5:11 kan ståndortsvariationer noteras bland annat i form av fuktigare partier med klibbalar, trots att flera ytor har dikats ur.

Gustavsson & Ingelög framhåller att det i en gestaltningsprocess är möjligt att stärka naturvärden genom komplettering av befintliga biotoper (1994, sid. 170). Exempel på detta kan, enligt författarna, vara att plantera in lövträd i en barrskog, att komplettera buskskiktet där i skogar där det är glest, att förnya och fördubbla trädrader samt att skapa naturliga gränser i landskapet (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 170). Olika träd och buskar har betydelse för olika fågelarter och de kan fungera som häckningsplats, skydd eller ge föda i form av frukt, knoppar, frön eller insekter som huserar vid arterna (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 184).

Att skapa en mer skiktad och öppen vegetationsstruktur inom Emmeryd 5:11 skulle troligen ge högre naturvärden genom ett mer välutvecklat buskskikt samt nya övergångszoner om man får tro resonemanget ovan. Inom området finns i nuläget många arter och att bibehålla en stor variation i artrikedomen gynnar en biologisk mångfald både för djurvärlden och i växtmaterialet.

Enligt Mats Morell, Janken Myrdal och Bengt Larsson (1997, sid. 15) är den vilda delen av djurvärlden som lever i jordbrukslandskapet beroende av hävd och fortsatt kulturpåverkan. Totalt sett är det agrara landskapet hemvist för mer än 900 kärlväxter (örter, träd och buskar), vilket utgör cirka hälften av Sveriges alla kärlväxter, och det är en siffra som fortfarande ökar allt eftersom forskningen gör framsteg inom området (Morell, Myrdal & Larsson, 1997, sid. 16). Enligt Länsstyrelsen finns det i Blekinge drygt 760 rödlistade arter kopplade till jordbruket (Länsstyrelsen, 2013b).

Hantering av befintliga naturvärden i form av enskilda arter eller biotoper mer i detalj

Gustavsson & Ingelög menar att nya trädplanteringar ur biologisk synvinkel inte bör planeras intill viktiga småbiotoper som till exempel **stigar, vägar** och **äldre träd** (1994, sid. 77). Att

solljuset och öppenheten är viktigt för många småbiotoper framhålls även av de olika författarna i Jordbruksverkets skötselhandbok och en genomgång av de olika biotoperna som förekommer inom Emmeryd 5:11 följer nedan.

Odlingsrösen i landskapet bidrar till variation av livsmiljöer och de har betydelse för bland annat reptiler och insekter, skriver biologen Peter Nolbrant (1998, sid. 33). Vidare beskriver författaren hur odlingsrösen skyddas av biotopskydd enligt naturvårdslagen och hur den solbelysta sidan får ett gynnsamt mikroklimat när stenarna lagrar värme, vilket gynnar växelvarma djur (Nolbrant, 1998, sid. 34). Författaren pekar också på att odlingsrösenas värmelagrande effekt även gynnar tidig blomning hos vårfloran, vilket i sin tur gynnar insekter, vilket i nästa steg gynnar fåglar och groddjur (Nolbrant, 1998, sid. 35). För att odlingsrösen ska uppnå de olika ekologiska funktionerna menar Nolbrant att det är viktigt med ett öppet landskap där solens strålar når fram (1998, sid. 36). Inom Emmeryd 5:11 finns många odlingsrösen, de flesta är dock väl inbäddade i tät vegetation eller skuggade av träd och skulle behöva röjas fram för att öka dess betydelse och funktion som naturvärde.

Diken är också en viktig biotop i landskapet enligt Nolbrant och både torrlagda och vattenfyllda diken skapar förutsättningar för en variation i flora och fauna (1998, sid. 38). Författaren menar vidare att brist på våtmarker i landskapet, bland annat på grund av dränering i form av täckta diken, ökar de öppna dikenas betydelse (Nolbrant, 1998, sid. 39). Söder om Emmeryd 5:11 syns i det historiska kartmaterialet stora ytor, som tidigare varit våtmark, men som nu har täckdikats. Nolbrant beskriver hur det ur gestaltningssynpunkt med fokus på naturvärden är viktigt att diken hålls öppna och solbelysta och att de rensas så att vattenflödet ej stoppas (Nolbrant, 1998, sid. 41). Dikena som finns inom Emmeryd 5:11 är både övervuxna av skuggande vegetation, samt till viss del igenvuxna av rötter och ohävsvegetation. I diket i den södra delen finns trots detta ett stillsamt vattenflöde. Ur gestaltningssynpunkt med fokus på naturvärden skulle en omfattande röjning av vegetationen vid dikena gynna dess biologiska funktion.

Naturbetesmarker innehåller många naturvärden, enligt Inger Pehrson, husdjursagronom och specialiserad på betesfrågor. Pehrson pekar på att många av de ovan genomgångna biotoperna ofta ingår i en naturbetesmark, till exempel odlingsrösen och stenmurar. Karaktäriserande för en naturbetesmark är att den hävdberoende floran inte har konkurrerats ut genom gödsling, dränering eller insådd av vallväxter (Pehrson, 1998, sid. 59). En naturbetesmark kan ha en historia som ängs- eller i vissa fall som åkermark (Pehrson, 1998, sid. 59). Naturbetesmarker har ofta en mycket artrik flora och innehåller många olika livsmiljöer för både växter och djur (Pehrson, 1998, sid. 60). Morell, Myrdal & Larsson menar att naturliga betesmarker är en viktig livsmiljö för cirka 600 kärlväxter (1997, sid. 16).

Inom Emmeryd 5:11 är det endast Delområde 1, Delområde 3, Delområde 4 och Delområde 5 (se figur 69) som kan klassas som naturbetesmark. Dessa delar har varken gödslats eller besåtts med vallväxter och det finns en variation i biotoper och livsmiljöer.

Pehrson framhåller att de viktigaste gestaltningsspekterna för en naturbetesmark är **öppenhet** och ljustillgång kombinerat med mindre näringsrika förhållanden. Naturbetesmark innehåller ofta en stor variation av arter även gällande buskar och träd, vilka tidigare haft olika funktioner genom historien, vilket även ger dem ett kulturvärde. Extra viktiga naturvärdesaspekter är äldre ädellövträd och solitärträd, vilka gynnar många hotade arter (Pehrson, 1998, sid. 61). Författaren menar att betning är en viktig aspekt för att upprätthålla naturbetesmarkernas

artrikedom och ett uttryck av betespräglade träd och buskar. Generellt förespråkar Pehrson att kulturspår bör synliggöras och en öppenhet eftersträvas (1998, sid. 75).

Inom de delområden inom Emmeryd 5:11 som kan kategoriseras som naturbetesmark finns en stor variation i arter av buskar och träd och många äldre lövträd och odlingsrösen. Igenväxningen i områdena gör dock att den för naturbetesmarken karaktäristiska öppenheten, som Pehrson framhåller som en viktig grundprincip, saknas. Ökad ljusinstrålning och synliggörande av kulturspår i naturbetesmarken i Emmeryd 5:11 skulle öka dess natur-, kultur- och upplevelsevärden.

Fristående vidkroniga **solitärträd** är ofta vanliga i äldre betes- och slåttermarker, vilket stämmer väl överens med situationen inom Emmeryd 5:11. Nolbrant beskriver hur dess höga ålder och därigenom kontinuitet gör att många andra arter är knutna till **gamla lövträd**. Dess olika delar erbjuder olika livsmiljöer för olika arter av lavar, insekter, svampar, mossor, fåglar och fladdermöss och författaren beskriver hur olika ädellövträd hyser olika specifika arter (1998, sid.124).

Eken är en viktig trädart som har en särställning som det mest artrika solitärträdet. En ek kan livnära 500 olika insektsarter (Nolbrant, 1998, sid.122). Författaren poängterar att ekar är mycket känsliga för skuggning och vegetation som växer upp i dess krona, eftersom detta ofta är ett hot i igenväxande betesmarker (1998, sid.122). Det är också viktigt att spara vissa yngre individer i landskapet med tanke på framtida bestånd av solitärträd (Nolbrant, 1998, sid.122). Inom Emmeryd 5:11 finns många äldre lövträd, där flera troligen tidigare varit solitärträd och många av träden är just ekar. Träden behöver frihuggas då de numera omges av skuggande vegetation. Enligt Länsstyrelsen tar det cirka 200 år för en ek att åldras tillräckligt och uppnå vissa ekologiska kvaliteter i form av grov fårad bark, håligheter och död ved (Länsstyrelsen, 2013a).

Sälgen är en annan viktig art i landskapet som har flera viktiga funktioner. Tidigt på våren är den en viktig källa för många insekter genom dess pollen- och nektarproduktion. Sälgen är den art som blommar tidigast på våren och har därför en extra viktig funktion, som enda energi- och proteinkälla för humlor, bin och andra insekter, vilka annars skulle få svårt att klara sig (Ehnström & Öberg, 2009, sid. 3). När insekterna samlas vid sälgen finns det även mat för hungriga anländande flyttfåglar. I markerna tillhörande Kvistagården finns det flera sälgar, både unga och äldre träd (egna observationer, okt 2013). Över 200 skalbaggsarter är beroende av sälgens döda ved och bark och det är ingen annan växt som ger mat till så många olika bladsteklar, gallmyggor och andra småkryp (Ehnström & Öberg, 2009, sid. 4). Enligt entomologen Bengt Ehnström och ekologen Thomas Öberg är gamla, höga och grova sälgar den största bristen i landskapet (2009, sid. 8).

Vidare framhåller Nolbrant så kallade **hålträd**, med död ved, som extra värdefulla ur naturvärdessynpunkt (1998, sid.122). Det är viktigt att dessa träd frihuggs, så att de står öppet och solbelyst, och att de omges av **nektar- och pollenrika arter** där insekter som vuxit upp på trädet sedan kan finna föda (Nolbrant, 1998, sid.122). Exempel på blommande buskar som är viktiga för vedlevande insekter är; hagtorn, nypon och slån (Nolbrant, 1998, sid.125). **Äldre träd vid grusvägar** kan tack vare dammet från vägen hysa en speciellt rik flora av lavar och mossor (Nolbrant, 1998, sid.124). Emmeryd 5:11 hyser många äldre lövträd med död ved och även en rad äldre aspar, som kantar en grusväg. Liksom de levande äldre lövträden behöver även hålträden och de döda träden friläggas för att nås av ljuset. Det finns inom Emmeryd

5:11 möjlighet att röja fram en glesare vegetation runt dessa träd samt att spara blommande buskar av bland annat hagtorn, nypon och slån.

Gustavsson & Ingelög menar att särskilt **träd med högt pH-värde i barken och skrovlig struktur** gynnar mossor och lavar och bör därför gynnas ur naturvårdande syfte. Exempel på arter med dessa egenskaper är asp, alm, ask, lönn, gammal ek, och bok. Trädarter med mellangoda förutsättningar för mossor och lavar är lind, ek, hassel, sälg och bok, medan gran, tall och björk räknas som fattigbarksträd (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 186).

Brukningsvägar och dess vägrenar kan innehålla en varierad, ofta brukningsbetingad flora och de kan fungera som spridningsvägar i landskapet (Nolbrant, 1998, sid.194). Liksom för övriga biotoper som nämns ovan, vilket också poängteras av Gustavsson & Ingelög, så är det viktigt med öppenhet och solbelysta brukningsvägar och vägrenar skapar de mest gynnsamma förhållanden för växelvarma djur enligt Nolbrant (1998, sid.197). En lämplig målsättning vid gestaltningen av brukningsvägar är därför att se till att vägrenen är solbelyst för att skapa förutsättningar för en artrik flora. Vidare förespråkar författaren att brukningsvägens ursprungliga karaktär och sträckning är bra om den bibehålls (Nolbrant, 1998, sid.197), vilket är viktigt ur kulturvårdessynpunkt. Vid analyser av det historiska kartmaterialet så har brukningsvägarna inom Emmeryd 5:11 tidigare befunnit sig i ett mycket öppnare landskap än de gör idag och även i detta fall skulle en röjning och urglesning av den omgivande vegetationen gynna naturvärdet och det biologiska funktionen.

Nolbrant beskriver vidare hur **stenmurar** i odlingslandskapet har liknande naturvärden och funktioner som odlingsrösen. Förhållanden som gör stenmurar, och odlingsrösen, gynnsamma ur biologisk synvinkel är den torra, ljusa och varma miljön vilket gynnar både växter och djur (1998, sid.201). Särskilt sydsidan får ett gynnsamt mikroklimat (Nolbrant, 1998, sid.202). Sträckningen hos stenmurarna göra att de ofta fungerar som spridningsvägar i landskapet (Nolbrant, 1998, sid.201). Stenmurar kan rymma en rik flora av lavar och mossor och skyddas, liksom odlingsrösen, av biotopskyddet (Nolbrant, 1998, sid.205, 201). Ur gestaltningssynpunkt, med fokus på naturvärden, framhåller Nolbrant att det viktigt att bevara stenmurarna och att hålla dem solbelysta (1998, sid.204). Inom Emmeryd 5:11 finns det många stenmurar, både i nord-sydlig och öst-västlig riktning. De flesta murarna är i nuläget skuggade av vegetation, vilket minskar dess gynnsamma effekt för flora och fauna. Både träd och buskar behöver röjas för att skapa ljusa och varma förhållanden vid stenmurarna inom Emmeryd 5:11.

Forskaren och landskapsarkitekten Ingrid Sarlöv-Herlin beskriver **skogsbryn** som viktiga övergångszoner mellan skog och öppen mark. Olika **övergångszoner** har olika karaktär beroende på rådande förhållanden som skötsel, väderstreck, vind och utrymme (1998, sid. 212). Brynzoner har naturvärden i form av dess funktion som skydd och livsmiljö för många djur och som spridningsvägar i landskapet (Sarlöv-Herlin, 1998, sid. 212). Vidare beskriver författaren brynzoner som artrika, där både arter från skogsmiljö och från det öppna landskapet trivs (1998, sid. 213). Särskilt buskar som blommar och får bär och frukt förekommer ofta rikligt i skogsbryn, vilket gynnar insekter, fåglar och andra djurarter (Sarlöv-Herlin, 1998, sid. 213). Även Gustavsson & Ingelög beskriver övergångszonerna som viktiga ur skydds- och födosynpunkt och de framhåller brynzonens ökade naturvärde om det finns en närhet till vatten (1994, sid. 52). Ur gestaltningssynpunkt menar Sarlöv-Herlin att bryn har höga värden om de är trappstegsformade, med en slingrande varierad ytterkant, en variation av blommande och fruktsättande buskar och om de är vända mot syd- eller väst (1998, sid. 216). Författaren menar dock att målsättningen med ett bryn beror på dess läge och förutsättningar, men gene-

rellt bör artrikedom och omväxlande struktur eftersträvas (Sarlöv-Herlin, 1998, sid. 217). Gustavsson & Ingelög håller med om att strukturen på brynet är viktig och de menar att en positiv struktur, ur biotopsynpunkt, är när brynzonen har en undervegetation av medelhöga örter och en låg buskvegetation som inte är för tät. De menar också att ett buskskikt med både högre och lägre bestånd är mycket attraktiva för fåglar och även höga och gamla träd är viktiga och gynnar både fåglar, fladdermöss och insekter (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 55).

Inom Emmeryd 5:11 finns flera övergångszoner och utrymme för dem att breda ut sig. För lågt betetryck har gjort att vanliga brynväxter, som till exempel slån, har tagit över stora ytor. På vissa ställen har en blandad lövskog tagit form och skuggat ut tidigare brynzoner. Genom röjning av vegetation och urval av blommande och fruktsättande buskar finns möjlighet att skapa brynzoner med variation i både arter och struktur. Gustavsson & Ingelög menar att brynzonernas funktion som spridnings- och transportvägar kan hamna i konflikt med eventuella häckande fåglar inom samma område och att det därför finns en fördel med breda övergångszoner för att minska risken att fåglarna blir föda för predatorer som också rör sig längs dessa stråk (1994, sid. 56).

Inom Emmeryd 5:11 finns också **småvatten**, vilket av Nolbrant beskrivs som mindre vattensamlingar som kan vara både naturliga eller anlagda. Småvatten har annorlunda förutsättningar än sjöar och vattendrag då det oftast är ont om fisk, på grund av avsaknad av invandringsvägar och ofta återkommande syrebrist under vintern. Dessa förhållanden gynnar groddjur och andra vattenlevande småkryp, vilka annars utgör föda för fiskarna (1998, sid. 221). Småvatten i soliga lägen har bättre förutsättningar för en artrik flora och fauna och kan gärna kombineras med enstaka dungar av buskar och träd (Nolbrant, 1998, sid. 221). För en gestaltning som gynnar naturvärdena hos småvatten bör en öppenhet och solexponering eftersträvas (Nolbrant, 1998, sid. 226). Den mindre vattensamling som finns inom området Emmeryd 5:11 är i nuläget helt innesluten av vegetation (Egna observationer, okt 2013). Gustavsson & Ingelög är överens med Nolbrant om att grunda småvatten i landskapet är positivt för groddjur och poängterar även betydelsen av svagt sluttande ”stränder” eftersom det underlättar för olika djur att nå dricksvattnet (1994, sid. 56). Småvattnet inom Emmeryd 5:11 är både grunt och lättillgängligt.

Hantering och utveckling av kulturvärden

Nigel Dunnett och James Hitchmough beskriver, i enlighet med gestaltningsmetoden Creative conservation att det är svårt att veta exakt vilket växtmaterial som funnits på en plats, men att nytt växtmaterial till en plats bör väljas utifrån inhemska arter, lämpade för ståndorten (2004, sid. 7). Att använda lokalt växtmaterial kan bidra till att en lokal karaktäristisk prägel hos de olika vegetationskaraktärerna bevaras, vilket har betydelse för en kulturhistorisk kontinuitet i växtmaterialet och för förståelsen av hur landskapet har brukats.

Gustavsson & Ingelög beskriver också, likt Dunnett & Hitchmough, landskapets kulturhistoria i olika nivåer, från den regionala nivån ner till by och biotopnivå (1994, sid. 27). Författarna menar att det är viktigt att ta hänsyn till landskapets historiska lokala drag för att bibehålla en skillnad mellan olika regioner i Sverige och Europa (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 27), vilket stämmer väl överens med Dunnett & Hitchmoughs mening att bevara en lokal karaktäristisk prägel och en kulturhistorisk kontinuitet i växtmaterialet. Gustavsson & Ingelög framhåller vikten av att relatera till vår tid som en del i en lång kedja när vi sätter vår prägel på landskapet, vilket ska överlämnas till framtida generationer (1994, sid. 29). Enligt författarna

är historiska spår tecken på förfluten tid som hjälper människor att söka sitt historiska djup (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 37).

Enligt Gustavsson & Ingelög kan ett gestaltningsdrag med historiskt ursprung till exempel vara att använda sig av lövträd inom de områden som tidigare varit inägomark, för en historisk kontinuitet (1994, sid. 77). I bästa fall kan landskapets historia avläsas direkt utifrån platsen utseende och dess historiska spår (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 27). Viktiga länkar till historien som bör bevaras, enligt författarna, är stenmurar och äldre fristående träd, vilka båda kan vittna om äldre gränser, och odlingsrösen och ruiner (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 29). Äldre former på åker-, ängs- eller betesmark kan också utgöra intressant kulturhistoria att bevara enligt Gustavsson & Ingelög (1994, sid. 29).

Rörande Emmeryd 5:11 vore det, i enlighet med både Dunnett & Hitchmough samt Gustavsson & Ingelög, viktigt att välja eventuellt nytt växtmaterial utifrån inhemska arter som tidigare funnits på platsen samt att bibehålla den historiska strukturen som ett småskaligt mosaiklandskap, med äldre gränser för markanvändning, för att bevara den historiska anknyttningen och den lokala prägel i trakten.

Hantering av befintliga kulturvärden mer i detalj

En viktig del av det kulturhistoriska landskapet är **bebyggelsen** som är en del av gårdens historia och utveckling (Eriksson & Svensson, 1998, sid. 158). Materialval och teknik vittnar om lokala traditioner, ideal och förutsättningar (Eriksson & Svensson, 1998, sid. 158). Inom Emmeryd 5:11 är det endast den **kallmurade grunden** som finns kvar efter det **båtsmanstorp** som funnits där, då på samfällad mark. För alla båtsmanstorp i landet gällde att bönderna, som var indelade i rotar, var skyldiga att förse en soldat med bostad, en bit brukningsbar jord och utrustning (Eriksson & Svensson, 1998, sid. 163). Ur kulturvärdesaspekt är det viktigt att hålla marken runt grunden öppen för att den ska synas, samt för att visa på tidigare markanvändning (Eriksson & Svensson, 1998, sid. 171, 172). Det forna båtsmanstorpets inom Emmeryd 5:11 är övervuxet av vegetation och behöver synliggöras. Grundstenarna visar på torpets placering, dess storlek och viss dåtida byggnadsteknik. Det finns möjlighet att öka dess kulturvärde genom informationsmaterial, vilket förespråkas av Anders Olsson, Skogsstyrelsen, som även påpekar att det är viktigt att betrakta platsen som en helhet (1992, sid. 235).

Peter Nolbrant beskriver **odlingsrösenas** kulturvärde som ett historiskt dokument som kan visa på regionala särdrag och ekonomiska och sociala förutsättningar på platsen genom historien (1998, sid. 35). Ur gestaltningssynpunkt menar författaren att det är viktigt att de synliggörs för att bibehålla den historiska dimensionen och att de underhålls om de rasar (Nolbrant, 1998, sid. 37). Inom Emmeryd 5:11 finns många odlingsrösen vars kulturvärde kan höjas genom synliggörande.

För **diken** ur kulturvärdesynpunkt menar Nolbrant att det är intressant om de har kvar sin ursprungliga sträckning och författaren framhåller att de bör underhållas så att den vattenledande funktionen bibehålls (Nolbrant, 1998, sid. 41). Dikning var en av de revolutionerande nya kunskaperna under den agrara revolutionen som förändrade jordbruket och dikena visar på markers tidigare användning och fuktighet (Nolbrant, 1998, sid. 38). Alla diken som tillkom under 1800-talet finns inte längre i markerna vid Kvistagården men de kvarvarande har fortfarande sin ursprungliga sträckning och i vissa fall, i den södra delen, ännu ett vattenflöde.

När det gäller kulturvärden i **naturbetesmark** är det viktigt att en gestaltning synliggör kulturspår och gynnar en **artrik flora**, vilket kan berätta om och skapa en förståelse för forna tiders användning av markerna (Höök-Patriksson, 1998, sid. 67). För Emmeryd 5:11 krävs gallring och röjning av vegetationen för att kulturvärdena ska bli synliga och för att det ska bli bättre möjligheter för en artrik flora. Morell, Myrdal & Larsson beskriver hur det i markprofilens övre del finns ett biologiskt kulturarv i form av **fröer**. Denna så kallade "fröbanken" kan berätta om tidigare flora och markanvändning (1997, sid. 15).

Lövtäkt var vanligt i mellanbygd och kompletterade ängshöet, enligt Nolbrant (1998, sid.119). Inom Emmeryd 5:11 finns några få exempel på flerstammiga lindar och en avenbok, vilka växer i stenrösen och kan vara tecken på att lövtäkt förekommit (Egna observationer, okt 2013). Träden är i nuläget stora individer och generellt vid återhamling av grova grenar finns stor risk för svampangrepp, vilket beskrivs i av Nolbrant (1998, sid. 127). Vid återhamling är det också viktigt att trädet står ljust och om det behöver frihuggas först måste det få tid att anpassa sig till de nya förhållandena (Nolbrant, 1998, sid.127). Hamlade träd visar på en traditionsenlig hävd och de träd som finns kvar med spår från lövtäkt berättar om historien och forna bönders effektiva markutnyttjande (Nolbrant, 1998, sid.120). Lövfodret ansågs även motverka bristsjukdomar och parasiter hos djuren (Nolbrant, 1998, sid.120).

Gamla **solitärträd** är liksom hamlade träd en rest från ett äldre slätter- och beteslandskap och visar på en lång kontinuitet (Nolbrant, 1998, sid.121). Nolbrant beskriver hur vissa gamla träd, ofta med ett särskilt utseende, ansågs ha helande krafter eller skyddade mot onda makter, medan andra kunde fungera som lek- och mötesplats för bygdens ungdomar (1998, sid.122). Längs vägarna i landskapet fanns på sina ställen "brännvinsekar" vilka hade funktionen av rastplats där det var tradition att ta en sup och vila en stund (Nolbrant, 1998, sid. 122). Eken, som är den trädart som hyser flest arter, har även en särställning i historien då den var regale och tillhörde kronan (Nolbrant, 1998, sid. 122). Ekarna var reserverade för flottans skeppsbyggen från 1500-talet och det var inte förrän på 1800-talet som markägarna fick rätt till ekarna på sin mark. I samband med detta höggs många ekar ner (Nolbrant, 1998, sid. 123). Inom Emmeryd 5:11 finns många äldre solitärträd, ofta ekar.

I avsnittet om gestaltningsteori ur naturvärdessynpunkt beskrevs **sälgens** stora ekologiska betydelse och trädarten har även, enligt Bengt Ehnström och Thomas Öberg, haft flera funktioner ur ett kulturhistoriskt perspektiv och använts för djurfoder, garvning av skinn, som medicinalväxt och för slöjdande (2009, sid. 3).

Andra **träd och buskar** att ta hänsyn till ur kulturvärdessynpunkt är de som kan ha haft en **funktion för självhushållningen**, till exempel äldre ädla lövträd och hassel, vilka enligt Skogsstyrelsen ur kulturmiljövärdaspekt bör sparas (Olsson, 1992, sid. 203).

Brukningsvägar och **vägrenar** kan ha en lång historia och berättar om rörelsemönster och tidigare markanvändning (Nolbrant, 1998, sid. 194). Många av dagens brukningsvägar har tillkommit i samband med det laga skiftet under 1800-talet, till exempel i gränsen mellan olika markanvändning (Nolbrant, 1998, sid. 195). Enligt författaren bör brukningsvägarnas sträckning bevaras (1998, sid. 197). Inom Emmeryd 5:11 finns i huvudsak två brukningsvägar med kontinuitet, troligen sedan 1800-talet. Den ena leder till sandtaget och den andra från gårdsbebyggelsen och söderut i marken.

Nolbrant beskriver **stenmurar** som ett historiskt sätt att hägna in djur, vilket visar på tidigare markanvändning och fördelning (1998, sid. 201). Författaren beskriver hur det på 1700-talet,

av statsmakten, förespråkades att stängsel byggdes i form av stenmurar, istället för trögärdesgårdar för att skydda skogen eftersom virke på denna tid var en bristvara (1998, sid. 201). Nolbrant menar att stenmurar kan uttrycka regionala särdrag och visa på tidens förutsättningar (1998, sid. 204). Gestaltungsaspekter för stenmurar ur kulturvårdessynpunkt är, enligt författaren, att de bör synliggöras och att de bör få behålla sin funktion som hägnad, vilket skapar möjligheter till förståelse för den historiska markanvändningen och jordbruket (1998, sid. 204). Inom Emmeryd 5:11 finns många stenmurar, som dock behöver synliggöras, och det finns möjligheter att nyttja dess funktion som hägnad med viss komplettering av moderna stängselåtgärder (egna observationer, okt 2013).

Det finns risk att stenmurar bryts sönder av träd och buskars rotsystem (Olsson, 1992, sid. 207) och att hålla dem fria från vegetation kan både synliggöra dem och bevara dem bättre (Olsson, 1992, sid. 221). Även odlingsrösen bör hållas fria från träd om de inte bär spår av lövtäkt (Olsson, 1992, sid. 236).

Hantering och utveckling av upplevelsevärden

Enligt Nigel Dunnett och James Hitchmough kan gestaltningen delas upp i två delar; växtval och dess placering (2004, sid. 117). Inom området Emmeryd 5:11 handlar det mycket om val av växter att bevara och vilka individer/arter som ska tas bort, eftersom området är drabbat av igenväxning och för att tillvarata befintliga natur- och kulturvärden behövs mängden vegetation reduceras enligt gestaltningsteorier i avsnitten ovan.

Dunnett & Hitchmough framhåller att det är många aspekter att ta hänsyn till i gestaltningsprocessen och många olika val att göra. Växter bör, enligt författarna, väljas med hänsyn till dess egenskaper; dess form, textur, säsongsfärger, blomning, frukter och bark (2004, sid. 117) och placeras utifrån önskade rumsligheter, inramningar, siktlinjer eller önskade effekter såsom vindskydd eller skugga (Dunnett & Hitchmough, 2004, sid. 118). Ett sätt att skapa en intressant stig, enligt författarna, är att använda sig av ett vattendrag som förebild och låta stigen slingra sig fram genom förändrade sekvenser av rumsliga förhållanden och utblickar (2004, sid. 123).

Vidare beskriver Dunnett & Hitchmough hur människors respons på ett landskap kan påverkas genom att tillföra värden till de estetiska och visuella intrycken. Ett område med alldaglig vegetation kan få innebörden och väcka känslor av en myllrande plats som levnadsmiljö för vissa insekter och djur (Dunnett & Hitchmough, 2004, sid. 4). Författarna menar att preferenser för esteticism ändras genom erfarenheter och nya kunskaper (2004, sid. 6). Det har forskats på perception av landskap i rurala situationer och resultatet visar på att de flesta människor uppskattar ”naturligt sceneri” i en landsbygdscontext (Dunnett & Hitchmough, 2004, sid. 6).

I *Det nya landskapet* förespråkar författarna Roland Gustavsson och Torleif Ingelög en början på gestaltningsprocessen i form av en analys av landskapet som ska gestaltas, där helheten och dess dominerande och typiska drag identifieras (1994, sid. 85). Det kan finnas drag som kan kompletteras för att bli tydligare eller dominanser som behöver brytas för att öka variationsrikedomen (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 85). Författarna menar att ett frångående av platsens mönster i skala och form kan bli ett störande moment i landskapsbilden (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 77).

Catherine Dee beskriver landskapet utifrån olika element såsom **landformer, topografi, vegetation, vatten** och **olika strukturer**. Det är dessa element som, enligt författaren, kan användas för att formge landskapet och ge det önskad form och sammansättning (2001, sid. 2). Dee framhåller ett konceptuellt ramverk med sju olika delar för formgivning av landskap; **landskapets sammansättning, rumsligheter, stråk, kanter** (något som övergår i något annat, till exempel brynzoner), **noder, gränser** ("trösklar") och **detaljer** (Dee, 2001, sid. 3).

Med landskapets sammansättning menar Dee **helheten**, gestaltningens kontext och pågående processer. Det är viktigt att vara medveten om **skala**, liksom **naturliga och kulturella förutsättningar** i vid gestaltning av ett landskap (Dee, 2001, sid. 5, 6).

Dee framhåller att målet med en gestaltning är att skapa ett **landskap för människor och natur** utifrån ett syfte (2001, sid. 35). Hon menar att syftet kan till exempel ha estetiska, kulturella eller ekologiska aspekter (Dee, 2001, sid. 36), vilket stämmer överrens med målet för Emmeryd 5:11. Ett sätt att angripa en gestaltning, enligt Dee, kan vara att tolka och utgå från befintliga former på platsen eller att ta avstamp i historiska mönster eller geometri (Dee, 2001, sid. 37).

Hantering av upplevelsevärden mer i detalj

Gustavsson & Ingelög behandlar begreppet **rumslighet**, som en viktig del i gestaltningen, eftersom de menar att människan är känslig för samspelet mellan öppen- och slutenhet i landskapet (1994, sid. 37). Starka **kontraster** i landskapet kan eftersträvas för att öka **dramatiken** och **orienterbarheten** i ett område, men målet kan också vara att dämpa kontraster, till exempel genom anläggande av brynzoner (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 87). Strukturen i landskapet och dess rumsligheter påverkar läs- och orienterbarheten enligt författarna (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 37).

Även Catherine Dee framhåller vikten av begreppet **rumsligheter** och organiserandet och fördelandet av ytor vid gestaltning av alla olika slags landskap. Rummen kan enligt författaren modifieras och definieras med hjälp av bland annat topografi och vegetation (Dee, 2001, sid. 32). En rumslighet kan utgöras av en yta som definieras av markplan, vertikala plan och skyn eller eventuellt ett takplan. Inom landskapsgestaltning är de olika planen ibland komplexa (Dee, 2001, sid. 34). Stora delar av Emmeryd 5:11 är mycket igenvuxet och det finns stora möjligheter att skapa olika strukturer och definiera rum, för olika upplevelser av området.

Dee påpekar att rumsligheter kan ha olika avgränsningar och övergångar från öppenhet till slutenhet. **Gränser** kan vara mjuka, genomsläppliga, oregelbundna eller raka och erbjuder många möjligheter (Dee, 2001, sid. 45). **Skala** och **proportioner** kan skapa olika tillfredsställelse hos besökaren och det gyllene snittet är ett exempel på ett förhållande som sägs upplevas som positivt av betraktaren (Dee, 2001, sid. 49). En **variation** i ett landskap kan skapas genom rumsligheter i varierande storlek och form. Enhetlighet eller variation är en balansgång mellan monoton och kaos (Dee, 2001, sid. 52). Vegetationen inom Emmeryd 5:11 ger idag på flera ställen en kaotisk upplevelse och en struktur eller ett system av definierade rumsligheter saknas.

En **glänta** beskrivs av Dee som en dramatisk och ursprunglig rumslighet och som en kontrast mellan ljus och mörkt, mellan öppenhet och slutenhet och mellan sol och skugga (2001, sid. 64). Att skapa gläntor kan ses som att skapa **mellanrum** genom att ta bort massa, i form av vegetation. Ett mål i gestaltningen kan vara att skapa sekvenser av gläntor och stråk (Dee, 2001, sid. 64). **Markplanet** i ett rum kan ha olika visuella funktioner eller användning och

utgöras av olika material. Att promenera på en yta med vegetation är, enligt Dee, en viktig del av att uppleva landskap (2001, sid. 68). **Vatten** kan vara en del av en rumslighet och har ofta en viktig ekologisk funktion och är en symbol för livet (Dee, 2001, sid. 76). En vattenspegel kan reflektera ljus och bidra till en känsla av stillhet (Dee, 2001, sid. 78). Inom Emmeryd 5:11 är det mycket vegetation som behöver tas bort för att skapa mellanrum och en upplevelse av orienterbarhet. Markplanet i området bjuder på olika upplevelser, från öppna gräsytor till berghällar eller helt mossbevuxna steniga partier.

Naturbetesmarker och **betade skogar** är enligt Gustavsson & Ingelög kulturhistoria som rymmer en variation av karaktärer och livsbetingelser och som bjuder in till rekreativa utflykter (1994, sid. 33). Ett varierat kulturlandskap har generellt ett högre upplevelsevärde och försök har visat att brist på variationer leder till att besökaren i landskapet gör felaktiga bedömningar om tid och avstånd (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 34, 35). Inom Emmeryd 5:11 finns möjligheter till en varierad landskapsupplevelse i form av varierade vegetationskaraktärer, historiska spår, varierad topografi och utblickar mot omgivande landskap.

Även Inger Pehrson håller med om att **beteslandskap** kan innehålla många upplevelsevärden i form av en rik flora och fauna och många natur- och kulturvärden, vilka vittnar om en lång kontinuitet (1998, sid. 59). I det historiska betes- och slåtterlandskapet återfinns många gamla lövträd som solitärträd, vilket ökar artrikedomen i markerna och skapar ett traditionsenligt landskap (Pehrson, 1998, sid. 124).

Ett landskap med en **variation** av öppna ytor och skog av **olika karaktär** med **olika biotoper** och en **artrikedom** har i studier visat sig som positiva egenskaper för upplevelsen av landskap (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 38). Likaså **äldre träd** och landskap som innehåller **traditions- och symbolvärden** (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 38). Landskap med **blommande vegetation** har också ett högt upplevelsevärde och de blommande träden och buskarna inryms ofta i brynzonerna (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 41). Att röja vegetation och släppa in mer ljus i vissa delar av området Emmeryd 5:11 skulle skapa bättre möjligheter för blommande träd och buskar och även synliggöra dessa.

Dee lyfter fram **stråket**, som spelar en viktig roll i landskapet och möjliggör upplevelse och rörelse (2001, sid. 81). **Stigar** kan vara länkade former som utgör ett nätverk och utgöra en plats för rekreation (Dee, 2001, sid. 82, 83). Vid skapandet av ett stråk är det, enligt författaren, viktigt att ta hänsyn till **variation** då en homogen sträcka kan upplevas som tråkig och långsam. Att dela in sträckan i **sekvenser** och ta hänsyn till relationer som rumslighet, gränser och stigens form är ett sätt att skapa dramatik, enligt Dee (2001, sid. 85). Stråk kan ha olika funktion och en är att långsamt och slingrande bjuda på en upplevelse av landskapet (Dee, 2001, sid. 87). Då målet för Emmeryd 5:11 är en varierad landskapsupplevelse med fokus på natur- och kulturvärden har dragningen av stigsystemet stor betydelse för vad besökaren får uppleva. Att arbeta i sekvenser kan tydliggöra vilken upplevelse som förmedlas.

Vid korsningar av stråk skapas **noder**, vilka kan behandlas som mindre rumsligheter och gestaltas utifrån eventuella behov på platsen (Dee, 2001, sid. 87). Ett stråk som skär genom en rumslighet uppfattas ofta som en gräns och beroende på dess placering blir upplevelsen av rummet olika (Dee, 2001, sid. 88). Vid upprättandet av ett **stigsystem** kan historiska aspekter, vegetation och topografi vara utgångspunkter som bidrar till dess form (Dee, 2001, sid. 90, 91). Variationer i vegetationen kan skapa olika ljusförhållanden och upplevelser för besökaren (Dee, 2001, sid. 100).

Noder är en sammanfattning av **fokuspunkter** i landskapet och innefattar här, enligt Dees indelning, även **landmärken** (2001, sid. 144). Begreppet beskriver former och platser i landskapet som samlar människor eller är dominanta eller distinkta i relation till dess omgivning (Dee, 2001, sid. 144). Noder är viktiga komponenter i landskapet som påverkar besökarens upplevelse (Dee, 2001, sid. 144). En nod kan utgöras av ett vertikalt element eller en landskapsform som hjälper besökaren att orientera sig eller fungerar som samlingspunkt (Dee, 2001, sid. 145). Rekreation i landskapet handlar ofta om att besöka en nod, eller fokuspunkt, för att sedan återvända och det finns en stark koppling mellan noder och stråk. En fokuspunkt drar ofta blicken till sig och kan till exempel utgöras av ett fristående äldre träd. Noder kan också fungera som sekvensavdelare längs stråk (Dee, 2001, sid. 147). Ur kulturhistorisk aspekt kan ett träd i ett odlingslandskap fungera som en viloplats i samband med arbetet, vilket gör trädet till en fokuspunkt (Dee, 2001, sid. 148). Andra exempel på fokuspunkter i landskapet är en glänta eller en platå (Dee, 2001, sid. 149). En fokuspunkt kan ha en central placering i rummet eller en mindre hierarkisk och mer dynamisk, asymmetrisk placering (Dee, 2001, sid. 149). Inom Emmeryd 5:11 finns möjlighet att tydliggöra distinkta och dominanta punkter och områden, vilka till exempel utgörs eller kan utgöras av solitära träd och granskogen.

Även Gustavsson & Ingelög framhåller **fokuseringspunkter**, som något som ger en djupverkan i landskapet och stärker detaljrikedomen, enligt författarna kan nya sådana skapas genom att till exempel plantera enskilda träd. Författarna påpekar att det är viktigt att se till vad som karaktäriserar landskapet och att se till eventuella **nivåförhållanden** (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 78). **Siktstråk** kan användas för att förstärka och skapa fokuspunkter (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 88). Författarna menar att skapande av siktstråk bidrar till en öppenhet i landskapet, vilket också kan skapa eller förtydliga samband (1994, sid. 90). Ett siktstråk kan också utgöra ett naturvärde och vara en biotop för ljuskrävande arter (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 90). Att spara och frihugga **äldre solitärträd** och **små biotoper** visar på det historiska naturnära markanvändningen (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 106) och kan enligt författarna också vara ett intressant sätt att skapa nya fokuspunkter på lämpliga platser (1994, sid. 109).

Även Peter Nolbrant (1998, sid. 33) är inne på samma spår som Gustavsson & Ingelög och lyfter fram **odlingsrösen** som ett skönhetsvärde i landskapet som vittnar om en kontinuitet i åkerbruket och forna tiders slit av många generationer (1998, sid. 33). För att odlingsrösen ska kunna bidra till upplevelsen av landskapet och fungera som historisk dokumentation krävs att de synliggörs i form av bete eller slåtter och borttagning av eventuellt årligt sly (Nolbrant, 1998, sid. 37). Likaså befintliga **diken** bör synliggöras i landskapet, enligt författaren (1998, sid. 44) eftersom de bidrar till en variation samt skapar förutsättningar för en rikare flora och fauna (Nolbrant, 1998, sid. 38), vilket bidrar till en mer varierad upplevelse av landskapet. **Bebyggelsen** är också en viktig historiebärare och bidrar till vår upplevelse och uppfattning om kulturlandskapet (Eriksson & Svensson, 1998, sid. 158). Inom det avgränsade arbetsområdet för Emmeryd 5:11 finns rester av bebyggelsen i form av **husgrunden** från **båtsmanstorpet**.

Hos besökaren finns det en önskan om **genuina landskap** och miljöer där delaktighet och samhörighet upplevs, vilket gör lokala traditioner och småskalighet viktigt (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 35). I en studie av Brinkman om människors uppskattning av landskap var hagmark en karaktär som värderades högt och monotona jordbrukslandskap och snårskog hamnade längst ner på listan (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 36). Detta talar för en gestalt-

ning av Emmeryd 5:11 med utgångspunkt i platsens historia och en strävan mot att återupp-
rätta karaktären av Blekingsk mellanbygd med höga natur- och kulturvärden.

Ett spännande sätt att gestalta ett landskap kan vara att **förstärka höjdskillnader** genom att till exempel främja vegetation på krön och röja vegetation nedanför (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 101). **Vegetation** kan läggas till eller behållas på grund av dess vindskyddande egenskaper (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 88) och det finns en skillnad mellan barr- och lövträdsbestånd i dess **skuggivande effekt** (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 88). Inom Emmeryd 5:11 kan ett förstärkande av nivåskillnader bidra till en upplevelse av ett mer dramatiskt och varierat landskap. I nuläget är befintliga höjder till stor del kamouflerade i vegetation och utslätade. Det finns möjligheter att röja siktstråk och att låta vegetationens skuggningseffekt variera från öppet till slutet och med olika mörka och ljusa arter.

Kantzoner kan i gestaltningen tillåtas variera och distinkta övergångar kan kombineras med mer mjuka övergångszoner (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 118), vilket också understryks av Ingrid Sarlöv-Herlin som menar att övergångszonerna i landskapet ur gestaltningssynpunkt kan ha många olika utseenden och uttryck och ofta bjuder på fåring i form av blommande buskar (1998, sid. 212). En skarp gräns kan användas för att betona en äldre kulturgräns eller en annan gräns som önskas framhävas (Gustavsson & Ingelög, 1994, sid. 118). Inom Emmeryd 5:11 kan distinkt övergång utgöras av en framröjd stenmur, vilken också är en äldre markanvändningsgräns, vilka kan kombineras med mer mjuka vegetationsövergångar.

Även Dee beskriver **kanter** som fysiska komponenter i landskapet som definierar en form eller en övergång. En kant är en separation av två olika ytor (2001, sid. 115). Kanter kan, enligt Dee, gestaltas för att väva samman olika områden och kan utgöras av topografiska faktorer, vegetation, vatten eller andra strukturer (2001, sid. 115). Kanter kan gestaltas så att de får en funktion eller ett kulturellt värde (Dee, 2001, sid. 117). Även Dee framhåller att en kant i form av en brynzon har en viktig ekologisk funktion och att brynzoner utgör en gradvis övergång mellan olika karaktärer. Brynzoner har också värdefulla estetiska kvaliteter (2001, sid. 121). En kant kan bland annat utformas mjukt, hårt, oregelbundet, genomsläppligt och med bibehållen sikt över/genom/under kanten eller inte (Dee, 2001, sid. 125). Berg och klippor kan skapa dramatiska kanter, men kan också verka som barriärer och förvilliga besökaren (Dee, 2001, sid. 131).

Ett exempel på **kanter** av kulturellt värde inom Emmeryd 5:11 är de många **stenmurarna**, vilka enligt Peter Nolbrant, är estetiska inslag i odlingslandskapet, vilka bidrar till en autentisk känsla och vittnar om generationers hårda arbete i jordbruket (Nolbrant, 1998, sid. 201). Ur gestaltningssynpunkt är det enligt författaren viktigt att synliggöra dem, vilket bidrar till läsbarheten (Nolbrant, 1998, sid. 204). Inom Emmeryd 5:11 finns många stenmurar och många av dem behöver röjas fram då de är dolda av vegetation.

Förutom **kanter** som gestaltningsbegrepp så använder Dee ytterligare ett begrepp, i form av **övergångar** eller **trösklar**, vilket är rumsliga komponenter som skapar olika typer av övergångar i landskapet. Denna typ av övergångar kan, enligt Dee, vara subtila eller mer komplexa och till skillnad från kanter så är tröskeln en övergång i form av en punkt istället för kanten, som är linjär (2001, sid. 169). En tröskel kan, enligt författaren, vara en del av en kant och till exempel fungera som en entré (2001, sid. 170) och övergången kan gestaltas genom topografi, vegetation, vatten och olika strukturer (2001, sid. 169). En tröskel kan utgöra början eller slut, eller vara en plats för väntan eller vila (Dee, 2001, sid. 170). Övergången kan också vara en plats för acklimatisering eller förberedelse (Dee, 2001, sid. 171). Inom Emme-

ryd 5:11 skapas många trösklar i de smala passager som erbjuds i de många stenmurarna och de kan till exempel förstärkas med inramande vegetation eller öppnas upp för en mjukare övergång.

Detaljer handlar om mindre element i landskapet och gestaltningen. Olika **texturer**, **ytor**, **ljus** och **färg** är gestaltningens minsta skala och viktigt för upplevelsen av ett landskap (Dee, 2001, sid. 188). Det är viktigt att tänka på detaljerna genom hela designprocessen för en varierad upplevelse för besökaren (Dee, 2001, sid. 188). Detaljer kan bidra till olika sinnesupplevelser och inbjuda till interaktion och uppskattning (Dee, 2001, sid. 190). Att vidröra olika **ytor**, känna **dofter** och uppfatta **ljud** kan göra att besökaren känner sig som en del av platsen (Dee, 2001, sid. 190). Säsongsvariationer i vegetationen är en typ av detaljer som har stor vikt för landskapets uttryck under olika årstider (Dee, 2001, sid. 194). Detaljer är viktiga vid urval av vegetation och dess placering. Att promenera genom hösttorrt gräs, ett rasslande lager höstlöv eller genom den mörka granskogen med dess mossbevuxna dämpande markplan är exempel på detaljer inom Emmeryd 5:11 som har stor betydelse för en varierad upplevelse.

När det gäller **detaljer** för en plats karaktär i form av dess **patina** så finns det alltid, enligt Axel Unnerbäck, en risk vid omgestaltung eller bevarandeinsatser att dessa subtila ålders-tecken går förlorade (2002, sid. 80). Patina kan ha en viss estetisk och **romantisk verkan** (Unnerbäck, 2002, sid. 80) och är ett av de många kriterier som bedömts i värdeanalys för Emmeryd 5:11 i avsnitt 2. Detaljer i form av naturvärden, som blomsterfägring, dofter och fågelsång, är enligt Morell, Myrdal & Larsson även skönhetsvärden och upplevelsevärden som utgör en viktig inspirationskälla och grund för vårt kulturarv i form av litteratur, konst och musik (1997, sid. 14).

Inom Emmeryd 5:11 finns patina och detaljer i form av moss- och lavbevuxna stenar, stenmurar, träd och odlingsrösen, vilket både tillför området upplevelse- samt naturvärden. Att öka ljusinsläppet i området och gynna brynzoner skulle troligen öka blomsterfägringen.

5. Målsättning och gestaltungsförslag för Emmeryd 5:11

Övergripande målsättningar

Målet med gestaltningen av området Emmeryd 5:11 är att ta till vara dess natur-, kultur- och upplevelsevärden, samt att skapa en läsbarhet i landskapet. Kontrasterna i det äldre kulturlandskapet har till stor del försvunnit i dagens Emmeryd 5:11 och i gestaltningen eftersträvas upplevelsen av ett mosaikartat, öppet och varierat landskap som innehåller en biologisk mångfald.

I analysarbetet har många olika värden utkristalliserats, vilka presenteras i detalj för de olika delområdena i nästa kapitel. Värdena ligger till grund för gestaltningen tillsammans med insikter från övriga analyser.

Generellt för hela området så visade analysen i form av den mentala kartan på bristande kopplingar för de olika stråken, vilket har lett till att jag utvecklat stigsystemet i området och även tillgängliggjort den sydöstra delen, som i förslaget genomlöps av en ny stig. Landmärkena som pekats ut i analysen blir i gestaltungsförslaget förstärkta på grund av minskad vegetation, vilket förstärker det visuella intrycket. Förslaget innebär även att ett helt nytt område, det på analyskartan (se figur 35) vita fältet i det sydöstra hörnet, blir tillgängligt.

I analysresultatet från Serial vision, de skissade sekvenserna, framgår kontraster, avsmalningar och nivåförändringar som positiva aspekter för en varierad upplevelse, vilket har lett till att dessa faktorer värnas och förstärks i förslaget.

I vegetationsanalyserna framgår det att området till stor del är mörkt och saknar ett välutvecklat buskskikt, på grund av den täta vegetationen, och det har lett till att det i gestaltungsförslaget förespråkas ett system av gläntor och fler öppna ytor med dungar av vegetation bland annat för att skapa fler olika nischer för flora och fauna.

Landskapet, Emmeryd 5:11, har varit starkt hävdpåverkat under många hundra år och dess många mindre element, i form av strukturer och olika biotoper, är ett resultat av nyttjandet av marken samt platsens förutsättningar. Detta har varit en utgångspunkt i gestaltungsarbetet och ett fokus är områdets helhet och dess karaktär som ett småskaligt odlingslandskap. Gestaltungsförslaget presenteras i en övergripande illustrationsplan och sedan mer i detalj för varje delområde. De olika delområdena har fått konceptuella namn som stämmer överrens med målbilden för den önskade utvecklingen och läsbarheten inom varje område.

Delområde 1 – Båtsmansbacken

Delområde 2 – F.d. crossbanan

Delområde 3 – Betesmarken

Delområde 4 – Skogsmarken

Delområde 5 – Björkbacken

Delområde 6 – Apelmarken

Målutseende för Emmeryd 5:11

Figur 119. Illustrationsplan som visar önskad utveckling för hela området (illustration: Nina Lindberg, 2013).

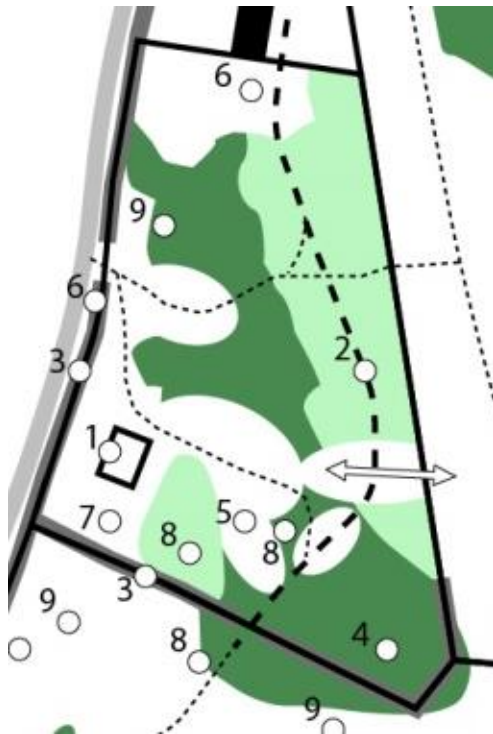
Delområde 1: Båtsmansbacken

Målsättning:

- En väl synlig husgrund från båtsmanstorpet
- En av vegetation inramad brukningsväg med utblickar
- Flera friställda äldre ekar
- Den karga miljön med berghällar är framhävd
- Flera brynzoner med blommande och fruktsättande buskar
- Hävdberoende arter gynnas

Figur 120. Konzeptbild för Delområde 1 (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Åtgärder för att gynna natur-, kultur- och upplevelsevärden:

1. Båtsmanstorpet, husgrund, röjs fram och synliggörs
2. Den äldre brukningsvägen, röjs till viss del för framkomlighet och utblickar
3. Stenmurarna röjs fram och synliggörs
4. Samlingen med äldre lövträd glesas ur
5. Berghällarna röjs fram och virkesrester flyttas
6. Sälgar sparas och friställs
7. Hävdberoende flora gynnas, till exempel genom betesstrategi med påsläpp av betesdjur efter blomning och frösättning, samt ej för hårt betestryck
8. Blommande och fruktsättande buskar gynnas
9. Solitära äldre ekar friställs

Figur 121. Målsättning för Delområde 1 med de huvudsakliga identifierade natur-, kultur- och upplevelsevärdena utmärkta och numrerade (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Inom Delområde 1 finns flera intressanta strukturer och värden att ta hänsyn till vid en gestaltning. Delområdet har en unik karg karaktär, en höjd med solbelysta berghällar och tunna jordlager, som inte återfinns någon annanstans inom Emmeryd 5:11 och har tidigare varit bebott av en båtsman. Den äldre strukturen från 1700-talet, av äldre träd, och solbelysta berghällar, har betydelse både ur natur-, kultur- och upplevelseaspekter och bör bevaras och framhävas. Ett framhävande av den karga berghällarna förstärker dess funktion som landmärke, som visade sig i analysarbetet och ger även en förstärkning av upplevelsen av nivåförändringar, vilket tillför en ökad variation och dramatik, vilket framstod som positiva effekter i analysen enligt metoden Serial vision.

Gestaltning och genomförande

Nedan presenteras gestaltningsåtgärder för att uppnå målsättningen för delområdet, vilken har arbetats fram efter genomgång av de olika analyserna, genomförd värdeanalys samt studier av gestaltningsteori som berör natur-, kultur- och upplevelsevärden. De gestaltningsåtgärder som förespråkas är inspirerad av litteraturstudien i kombination med platsens förutsättningar.

Husgrunden efter båtsmanstorpet bör synliggöras och röjas från ohävdsväxter, vilket gynnar dess samtliga roller som både natur-, kultur- och upplevelsevärde i enlighet med litteraturstudien. Enligt Olsson omges ofta övergivna torp av öppen mark, gårdstun, och eventuellt kulturpräglad vegetation (1992, sid. 174), vilket stämmer väl överens med båtsmanstorpet inom Emmeryd 5:11 och ohävdsväxterna i form av i huvudsak slån bör därför röjas bort.

Delområdet avgränsas till stor del av **stenmurar**, vilka har flera olika värden som uppfyller alla tre kriterier; natur-, kultur- och upplevelsevärden. Stenmurarna bör synliggöras och mycket av vegetationen bör tas bort. Stenmurarnas funktion som hägnad bör upprätthållas.

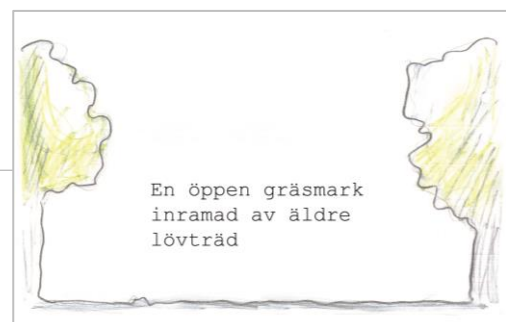
I relation till omgivande delområden så blir övergången distinkt, med öppna siktstråk, genom den lummiga vegetationen samt de avgränsande stenmurarna. För att skapa en **relation till gårdsmiljön** och gynna de stora **äldre lövträden** så bör undervegetationen röjas vid de stora lövträden. I avvikelse från detta så bör inramningen av **bruksvägens** början bibehållas som en tydlig rumsavdelare, avsmalning och tröskel, med inspiration från Dee, analysarbetet i skissekvenser samt Gustavsson & Ingelög, vilket ger en mer dramatisk början på stråket. Gränsen mot delområde 2 bör utgöras av äldre lövträd med ökad genomsiktlighet i den södra delen och av en **brynzon** med vissa öppningar i den norra delen. En tydlig siktlinje bör behållas mellan den högsta punkten inom delområde 1 rakt österut ner mot Delområde 2.

Vegetationens huvuddrag i Delområde 1 bör utgöras av äldre lövträd, fristående eller i mindre pelarsalslika bestånd, i kombination med yngre, mer skiktade bestånd och brynzoner med en variation av blommande och fruktsättande buskar och mindre träd.

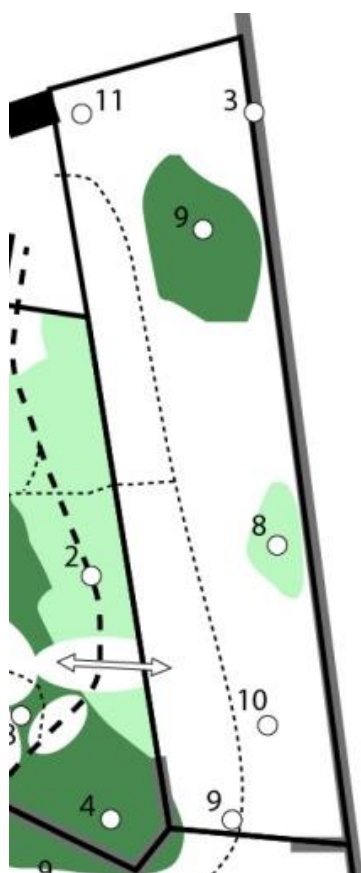
Delområde 2: F.d. crossbanan

Målsättning:

- Området präglas av öppenheten
- Stenmurarna är väl synliga och ramar in området
- Ekarna är friställda
- Sandhögarna utgör nya biotoper och bevuxna av ängsväxter

Figur 122. Konzeptbild för Delområde 2 (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Åtgärder för att gynna natur-, kultur- och upplevelsevärden:

3. Stenmurarna synliggörs
8. Blommande och fruktsättande buskar gynnas
9. Solitära äldre ekar friställs vid behov
10. Sanden i sandhögarna blottläggs på sydsidan och besås med ängsväxter
11. Odlingsröset hålls fritt från vegetation, bortsett från befintlig fläder

Figur 123. Målsättning för Delområde 2 med de huvudsakliga identifierade natur-, kultur- och upplevelsevärdena utmärkta och numrerade (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Gestaltning och genomförande

Nedan presenteras gestaltningsåtgärder för att uppnå målsättningen för Delområde 2, vilken har arbetats fram efter genomgång av analyser, genomförd värdeanalys och studier av gestaltningsteori som berör natur-, kultur- och upplevelsevärden.

Sandkullarna, som tillkommit i samband med motorsportsaktivitet, ska blottläggas på kullarnas södra sida samt besås med ängsväxter, för att skapa nya biotoper för bland annat bin. En insådd av ängsväxter på sandkullarna gynnar många insekter.

Slån och hagtornsbuskaget i mittendelen av området lämnas som en **brynzon**, men begränsas något i sin omfattning. För Delområde 2 är det viktigt med **bekämpning**, genom trimning, av **ohäldsvegetationen** framför allt i form av nässlor.

I relation till omgivningen så finns en kontakt med Delområde 1 i form av en bred siktlinje mot dess höjdparti, en stor öppenhet mot gårdsbebyggelsen, en halvöppen övergång mot Delområde 3 vilken även har en markering i form av ett mindre befintligt krön.

I analysarbetet framkom att området genomskärs av **stråk** och har ett **landmärke** i form av en vacker dunge av äldre, fristående ekar. De **inramande ekarna**, i områdets kanter, bidrar till vackra **siluetter** och ger även en trygg och omslutande känsla.

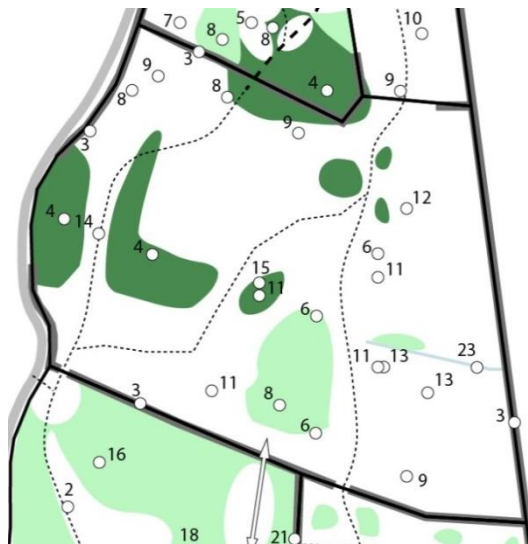
Delområde 3: Betesmarken

Målsättning:

- Området präglas av öppenhet med spridda träd och buskar
- Stenmurarna är synliggjorda
- Odlingsrösen är väl synliga
- Blommande och fruktsättande buskar gynnas
- Sälgar gynnas
- Äldre lövträd är friställda

Figur 124. Konzeptbild för Delområde 3 (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Figur 125. Målsättning för Delområde 3 med de huvudsakliga identifierade natur-, kultur- och upplevelsevärdena utmärkta och numrerade (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Åtgärder för att gynna natur-, kultur- och upplevelsevärden:

3. Stenmurar röjs fram och synliggörs
4. Äldre lövträd glesas eventuellt ur
6. Sälgar gynnas
8. Blommande och fruktsättande buskar gynnas
9. Solitära äldre ekar friställs
11. Odlingsrösen röjs fram och synliggörs
12. Högväxande hagtorn, ca 9 m, friställs
13. Solitär äldre al friställs
14. Lövgång röjs från slyvegetation
15. Flerstammig lind som troligen använts för lövtäkt röjs fram och synliggörs
23. Dike

Gestaltning och genomförande

Namn­givningen av området, *Betesmarken*, syftar på målet att uppnå ett öppet kulturprä­glat beteslandskap. Nedan presenteras gestaltungsåtgärder för att uppnå detta.

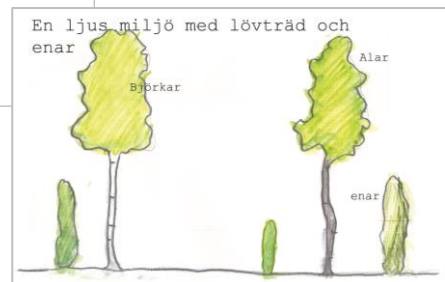
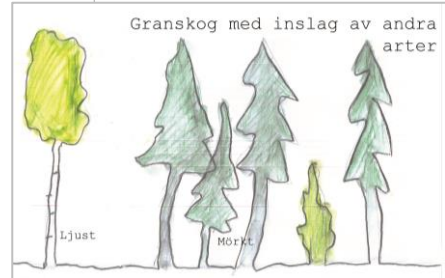
I urvalet av vegetationen så ska **äldre lövträd** gynnas, framför allt **ekarna** som finns inritade på kartmaterialet från 1768. I övrigt eftersträvas en stor **spridning bland arter** och en variation av träd- och buskararter i mindre **dungar**. I analyserna av vegetationen framkom brister i buskskiktet vilket har lett till att **Blommande och fruktsättande buskar** prioriteras och även **sälgar** gynnas, på grund av dess tidiga blomning. Blomning, fruktsättning och sälgens tidiga vårblomning ger både upplevelse- och naturvärden.

Området ramas in av **stenmurar**, vilka bör synliggöras, liksom de många **odlingsrösen**, i enlighet med litteraturen. Stenmurarna utpekas i analyskedet som kanter med viss barriärefekt. Kanterna blir i förslaget mer distinkta men med nya siktstråk som länkar samman olika delområden, vilket kan bidra till nyfikenhet och ökat läsbarhet i landskapet. I den nordvästra delen finns en **fristående äldre ek** som bör frihuggas. **Diket** bör röjas fram och synliggöras för att utgöra ett synligt kulturspår och naturvärde.

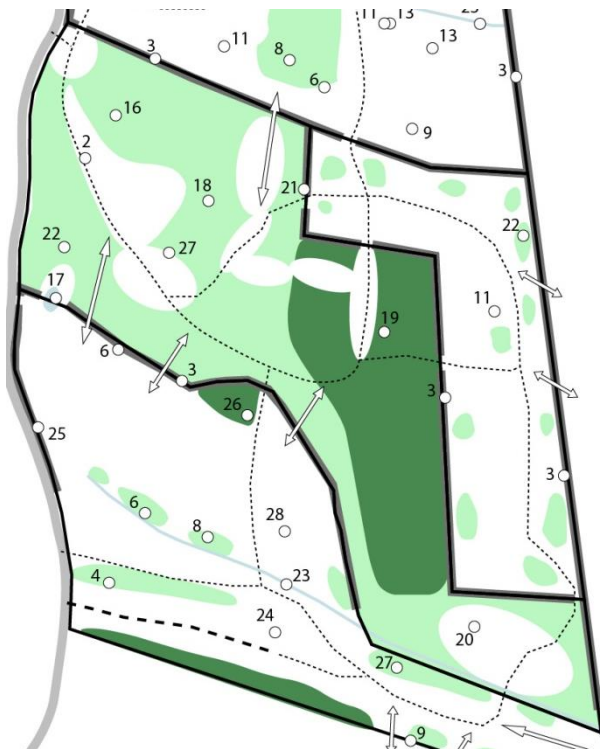
Delområde 4: Skogsmarken

Målsättning:

- Området har till stor del en lundkaraktär med ett system av gläntor
- Det finns ett ljusinsläpp från söder
- Höjdskillnader är visuellt synliggjorda
- Dominerande arter utgörs av ek, björk, lind, avenbok och hassel
- Granskog är bevarad och utgör ett mörkare parti i området
- Det finns friställda enar och vildaplar
- Stenmurarna är väl synliga

Figur 126-128. Konzeptbilder för Delområde 4 (illustration: Nina Lindberg, 2013).

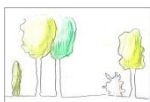
Figur 129. Målsättning för Delområde 4 med de huvudsakliga identifierade natur-, kultur- och upplevelsevärdena utmärkta och numrerade (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Åtgärder för att gynna natur-, kultur- och upplevelsevärden:

2. Brukningsvägen röjs från vegetation i körspåret
3. Stenmurarna synliggörs
16. Berg och nivåskillnader röjs fram och tydliggörs
17. Småvattnet röjs fram för bättre solinstrålning
18. Den blandade lövskogen glesas ur
19. Den äldre granskogen bevaras
20. Befintliga enar friställs och nya individer återplanteras
21. Den flerstammig avenboken, röjs fram och synliggörs
22. Bestånd av hasselbuskar gynnas
27. Brynzoner gynnas

Gestaltning och genomförande

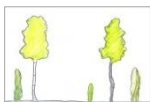
Nedan presenteras gestaltungsåtgärder för att uppnå målsättningen för delområdet, vilken har arbetats fram efter genomgång av analyser, befintliga värden och studier av gestaltningsteori som berör natur-, kultur- och upplevelsevärden.

I Delområde 4, *Skogsmarken*, eftersträvas tre olika karaktärer. I den nordvästra och västra delen är målet en **lundartad blandlövskog**, med ett **system av gläntor**. **Höjden**, i form av berghällar, som finns i denna del av området ska lyftas fram för en viss dramatisk effekt samt för en ny funktion som landmärke, i enlighet med analysarbetet. En **variation av trädarter** gynnas och i gläntorna eftersträvas även vissa **brynzoner** i söderlägen, eftersom buskskiktet har varit mindre välutvecklat enligt de vertikala skiktninganalyserna av området. Vid framröjning av gläntor bör ett **ljusinsläpp från söder** gynnas, för att skapa goda förutsättningar för fältskiktet och brynzoner. I den lundartade delen finns även ett **småvatten**, vilket bör röjas fram för en **solbelyst vattenspegel**, vilket bidrar till både upplevelsevärde samt bättre ekologiska förutsättningar.

I mittendelen av området finns ett mörkt trädbestånd i form av en äldre **granskog**. Granskogen skapar spännande kontraster och bidrar till den biologiska mångfalden. Kontrasten till omgivningen förstärks när omgivande bestånd görs ljusare och mer öppna. Viss röjning kan ske för att skapa möjligheter för ett buskskikt, som bör hållas mycket glest för att terrängen ska upplevas som luftig och vara framkomlig samt genomsiktig.

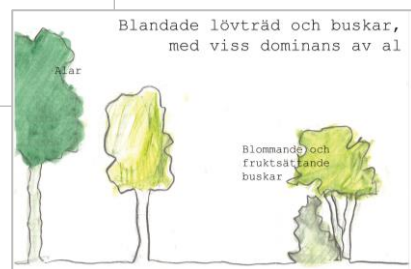
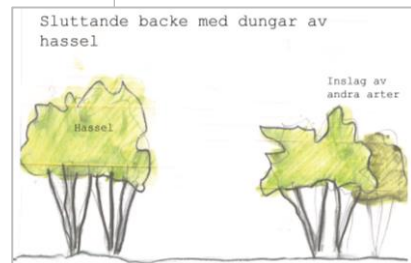
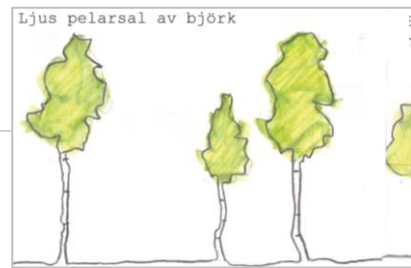
I den sydöstra delen ska större delen av dagens vegetation avverkas och en **öppen karaktär** eftersträvas, för att förstärka den variation av kontraster med ljusare och mörkare partier, som visade sig i skissarbetet. Buskar och mindre träd, som hagtorn och vildapel, gynnas. Särskilt prioriteras de **enar** som fortfarande är vid liv och om de ej går att rädda föreslås nyplantering av en (*Juniperus communis*).

Nya **siktstråk** i området skapar kontakt med omgivande delområden och intressanta utblickar.

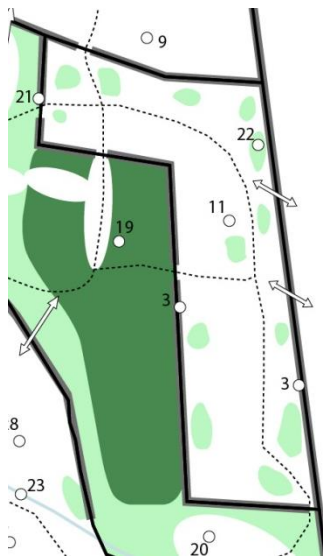
Delområde 5: Björkbacken

Målsättning:

- Området utgörs i norr av en gles pelarsal av björk
- Stenmurar och odlingsrösen är väl synliga i området
- Dungar av hassel präglar mittenpartiet
- Brynzoner och mindre buskage gynnas
- Hagtorn, slån och nypon gynnas
- De äldre alarna i den södra delen är friställda
- Området är ljust och luftigt

Figur 130-132. Konzeptbilder för Delområde 5 (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Åtgärder för att gynna natur-, kultur- och upplevelsevärden:

- 3. Stenmurar synliggörs
- 11. Odlingsrösen röjs fram och synliggörs
- 22. Hasselbuskar bevaras i dungar

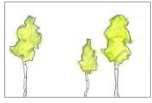
Figur 133. Målsättning för Delområde 5 med de huvudsakliga identifierade natur-, kultur- och upplevelsevärdena utmärkta och numrerade (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Gestaltning och genomförande

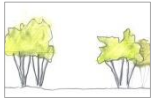
Nedan presenteras gestaltungsåtgärder för att uppnå målsättningen för delområdet, vilken är inspirerad av litteraturen och områdets befintliga förutsättningar.

I det femte delområdet ska stora delar av den befintliga vegetationen röjas. I analysarbetet framkom brister i tillgänglighet på grund av en mycket tät vegetation. I början av 1900-talet brukades området som åkermark och **öppenheten** ska till stor del återställas, vilket kommer att synliggöra **odlingsrösen** i de centrala delarna och därigenom skapa en historisk referens. Öppenheten kommer även att förstärka upplevelsen av nivåförändringen i form av den sluttande backen, vilket i analyskedet framkommit som positivt för upplevelsen av området.

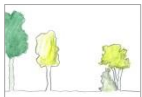
Kanterna och inramningen av **stenmurar** ska synliggöras och **blommande buskar** gynnas i kombination med **hasseldungar**. Målsättningen för området innefattar tre olika vegetationskaraktärer.

I den norra delen av delområdet eftersträvas en mycket gles **pelarsal av björk**. I nuläget utgörs det övre trädskiktet av äldre björkar, vilka sparas medan övriga skikt röjs. Längs stenvallen i norr sparas **brynzoner** med en variation av blommande buskar och träd, utan att helt dölja stenvallen.

I mittenpartiet av Delområde 5 slingrar stråket mellan **dungar av hassel** och **brynzoner**, med en väl synlig inramning i form av **stenmurarna**. På flera ställen längs backen finns **siktstråk** ut mot det angränsade öppna landskapet på andra sidan vällen.

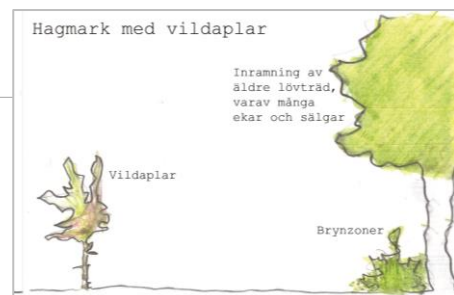

När delområdet sedan flackar ut i den nedre delen gynnas de **äldre klubbalar** som redan växer där i kombination med dungar av hassel och brynzoner.

Delområde 6: Apelmarken

Målsättning:

- Delområdet präglas av öppenhet
- Stenmurarna är synliggjorda
- Sandtaget är öppet med inslag av ängsväxter
- Diket är röjt och vattenflödet upprätthålls
- Brynzoner gynnas
- Sälgar gynnas
- Äldre lövträd är friställda och utgör inramande siluetter

Figur 134. Konceptbild för Delområde 6 (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Åtgärder för att gynna natur-, kultur- och upplevelsevärden:

3. Stenmurar synliggörs
4. Äldre lövträd glesas eventuellt ur
6. Sälgar gynnas
8. Blommande och fruktsättande buskar gynnas
9. Solitära äldre ekar friställs
17. Småvattnet röjs fram för bättre ljusinstrålning
23. Diken röjs fram och synliggörs, samt får bättre ljusinstrålning
24. Sandtaget bibehålls som viktig biotop och insådd sker av ängsväxter
25. Raden av äldre aspar friställs
26. Äldre lövträd och stora block friställs och synliggörs
27. Brynzoner gynnas
28. Vildplar gynnas

Figur 135. Målsättning för Delområde 6 med de huvudsakliga identifierade natur-, kultur- och upplevelsevärdena utmärkta och numrerade (illustration: Nina Lindberg, 2013).

Gestaltning och genomförande

Nedan presenteras gestaltungsåtgärder för att uppnå målsättningen för delområdet, vilken har arbetats fram efter genomgång av analyser, genomförd värdeanalys samt studier av gestaltningsteori som berör natur-, kultur- och upplevelsevärden.

Även i det sjätte delområdet ska stora delar av den befintliga vegetationen röjas. Det som ska behållas är **inramningen av äldre lövträd**, **vildaplarna** som finns spridda i marken, vissa **brynzoner** samt enstaka individer och dungar längs diket.

Stenmurarna som till viss del ramar in marken ska synliggöras, liksom **diket** som delar marken i två halvor. I den sydöstra delen ska **utblickar** skapas, som ger **siktstråk** ut i det öppna landskapet som angränsar.

Sandtaget, som en unik biotop i området, ska hållas öppet för att gynna den biologiska mångfalden.

6. Avslutande reflektion

Detta arbete tar avstamp i ett landskap med en lång historia där vegetationen till stor del fått fria tyglar och tagit över. Enligt huvudmålet har ett gestaltungsförslag för fastigheten Emmeryd 5:11, presenterats, vilket tar hänsyn till de natur-, kultur- och upplevelsevärden som finns i området idag. Nedan följer en övergripande reflektion kring arbetets olika delar.

Metod, material och arbetsprocess

Arbetsprocess

I arbetet så har mycket tid och stor vikt lagts vid den historiska genomgången, inventeringar och nulägesbeskrivning, plats- och rumsanalyser, samt värdeanalysen, vilket har varit viktigt för att förstå platsen och för att kunna ta fram ett förslag på utveckling och ny gestaltning. Under arbetets gång har det blivit tydligt för mig hur viktigt det är att analysera platsen, dess historia och identitet, för att förstå vilka förutsättningar som finns att utgå ifrån. Vikten av ett noggrant förarbete framhävs även av landskapsarkitekten, forskaren och praktikern Anne Whiston Spirn (1998, sid. 3, 2005, sid. 396, 397), som understryker betydelsen av grundlig inläsning på historiskt och nutida material, genomförande av inventeringar, analyser och tolkningar, vilket gör att fler aspekter kommer till uttryck och möjliggör en förståelse för platsen och möjlighet att arbeta fram nya utvecklingsförslag. Om jag inte hade gjort ett så grundläggande analys- och inventeringsarbete så hade det troligen varit svårt att arbeta med framför allt kulturvärdena och den historiska läsbarheten.

Förutom avsnitt 2, med historia, inventering och analyser, så har även en stor del av tiden gått åt till litteraturstudier och gestaltningsteoriavsnittet, tillsammans med arbetet med målsättningen och gestaltungsförslaget som pågått samtidigt. Under hela arbetsprocessen så har kontinuerliga återbesök på platsen genomförts för att jämföra och utveckla olika resonemang, vilket har lett till att jag lärt känna området väldigt väl. Då jag vid varje återbesök har gjort nya upptäckter har min förståelse för området fördjupats och utan dessa hade gestaltungsförslaget blivit mindre detaljerat och förankrat i platsen.

Arbetet med strukturen på uppsatsen och balansen mellan det övergripande och detaljerna, för att uppnå en behaglig och förstående läsupplevelse för mottagaren, har pågått in i det sista.

Litteraturstudier och kartmaterial

Den historiska genomgången av platsen är en övergripande redogörelse av platsens utveckling och ingen exakt beskrivning av historien. En viktig roll i min redogörelse av den historiska utvecklingen för Emmeryd 5:11 spelar de olika lantmätare som upprättat det historiska kartmaterialet, vilket varit en av mina viktigaste källor. Det finns möjlighet att en karta kan innehålla felaktigheter, vilket är svårt att kontrollera när det inte finns flera källor från samma tid, och olika kartor kan även ha en viss personlig prägel från upphovsmannen. En exakt historisk återgivning av vegetationen är inte möjlig eftersom det inte går att i detalj ta reda på vad som funnits på en plats vid en visst historisk tidpunkt. I mitt arbete är dock gestaltungsförslaget inte tänkt att återspegla en viss tidsepok exakt och många växtarter finns troligen fortfarande kvar, även om dess utbredning, historiskt sett, kan vara svårare att förhålla sig till. Det finns dock risk att växtarter i fältskiktet kan ha konkurrerats ut och försvunnit. Det finns möjlighet

att kvarvarande fröer i det översta markskiktet kan återetablera sig vid ett ökat ljusinsläpp genom röjning och hävd i form av bete.

Källmaterial i form av historiska kartor och dokument har endast funnits i begränsad mängd och ju längre tillbaka i tiden desto glesare har utbudet varit. Trots förfrågningar hos tidigare ägare och sökningar i arkiv så har till exempel inga äldre foton från markerna funnits att tillgå.

För att få en bild av förfluten tid under den senare delen av 1900-talet och början av 2000-talet togs kontakt med tidigare ägare. För att få en tydligare bild av området och fler detaljer, hade det varit en fördel med ytterligare kontakt och ett personligt möte med rundvandring på gårdens marker för att få en tydligare bild av landskapet och de personer som levt och brukat platsen under 1900-talet.

Plats- och rumsanalysmetoder

För att tydliggöra upplevelsen av området och läsbarheten genomfördes först en analys enligt Kevin Lynch, där upprättandet av en mental karta visade på olika visuella element som påverkar hur en besökare orienterar sig på platsen. Resultatet av analysen blev en plan karta som sedan kompletterades med en serie bilder, enligt analysmetoden av Gordon Cullen, där jag rörde mig runt i området samtidigt som jag skissade.

Den framtagna mentala kartan visar att det saknas många länkar mellan de olika områdena och stråken, som finns idag. Mina skissade sekvenser visar sedan på hur landskapet upplevs när man rör sig genom det. Till skillnad från den grafiska mentala kartbilden så visar skisserna på landskapets dramatik och kontraster, samt olika relationer. Trots att jag från början själv sett området som hårt drabbat av igenväxning, var det inte förrän i analysarbetet med Gordon Cullens Serial Vision som jag insåg hur mörkt det faktiskt var i stora delar av landskapet Emmeryd 5:11.

Jag har tidigare använt mig av de båda analysmetoderna var för sig i olika projekt under utbildningen och det har varit intressant och givande att kombinera de båda. Den mentala kartans fokus på orienterbarheten i landskapet kompletteras av bildsekvenserna som visar på upplevelsen och vegetationens karaktär.

Som komplement till de två plats- och rumsanalyserna genomfördes även en analys av kron-taketets slutenhet, för att ge en övergripande bild av mängden vegetation och förhållanden mellan ljus och skugga. Analysresultatet visade på att området är mörkt och att ljusinstrålningen är begränsad i stora delar av Emmeryd 5:11, vilket var en av anledningarna till att jag i gestaltungsförslaget förespråkar en reduktion i vegetationen.

För att ytterligare analysera vegetationen i området användes en metod där vegetationens vertikala skiktning studerades genom upprättande av profildiagram. Analysmetoden ger dock endast punktvisa upplysningar och detaljer inom mindre ytor. Arbetet med profildiagrammen har varit tidskrävande och hade med fördel kunnat visa längre avsnitt. Analysen och kartläggningen av vegetationens skiktning genomfördes under lövperioden, i oktober, och arbetet hade troligen underlättats om fältarbetet genomförts vid lövsprickning eller lövfällning likt Roland Gustavssons fältarbete i Sjöarp (1986, sid. 58).

Profildiagrammen ger förutom bilden av vegetationen, en uppfattning av upplevelsen och möjligheten till rörelse i området. Vegetationens karaktär i diagrammen visar även på markens bördighet. I analysen framkommer det att skiktningen i området vanligen är svag och

den ofta täta vegetationen begränsar busk- och fältskikt. I profildiagrammen syns också att området till stor del saknar tydliga grupperingar i vegetationen.

Att studera området utifrån de olika analysmetoderna har varit mycket intressant och att kombinera teorin och kartmaterialet med fältarbetet har varit givande. För alla de analysmetoder jag har använt så finns det dock inslag av subjektiva tolkningar och bedömningar. Ett exempel som har stor påverkan på vad som visas i analysresultatet är placeringen för de olika profildiagrammen. Två olika placeringar för ett profildiagram i samma område kan ge mycket olika resultat, vilket även gäller olika sträckningar samt urval av skisser för metoden Serial vision.

Värdeanalys

Den historiska genomgången vid arbetets början fungerade som en viktig grund för värdeanalysen. För att definiera vilka värden som finns i markerna i nuläget använde jag Axel Unnerbäck's modell för kulturhistorisk värdeanalys, vilken är en väl etablerad metod som även använts för landskapssammanhang. Jag har även tidigare, inom kursen *Bevarande, vård och restaurering av historiska trädgårdsanläggningar* (VT 2013), använt metoden och funnit att den fungerar väl i denna typ av sammanhang och i denna skala.

Unnerbäck's värderingsmodell är i huvudsak inriktad mot byggnader och jag har därför lagt till, samt uteslutit, vissa kriterier för att anpassa metoden för ett landskapssammanhang. De kriterier som inte finns med i den ursprungliga modellen är naturvärden, rekreativa värden och pedagogiskt värde. Mina förändringar och tillägg i metoden kan eventuellt försvåra en jämföra resultatet med andra liknande studier. Värderingen är till viss del subjektiv då det finns ett visst tolkningsutrymme. Värdeanalysen har sedan legat till grund för de värden som varit utgångspunkt för gestaltningsteorin.

Material och källor

Författarna till de olika utvalda källorna för analysdelarna och hanteringen av befintliga värden kan, liksom min indelning av värdena i området, delas in i tre olika grupper med utgångspunkt i natur-, kultur- eller upplevelseaspekter. Författarna med en naturvetenskaplig bakgrund (Dunnett, Hitchmough, Nolbrant och Ingelög) har till stor del haft ett fokus på ekologiska aspekter och även behandlat ämnet ner på artnivå. Kulturaspekterna har i huvudsak behandlats genom antikvarien Axel Unnerbäck's värderingsmodell och när det gäller upplevelsevärden så har flera av författarna, med bakgrund inom arkitekturen (Lynch, Cullen, Dee och Gustavsson), använt sig av liknande begrepp såsom stråk, rumsligheter, kanter och noder, vilka varit centrala för upplevelseaspekten. Terminologin i plats- och rumsanalyserna har således till stor del återkommit i gestaltningsteorin, vilket även gäller för de olika natur- och kulturvärdena. De olika perspektiven har varit väsentliga för att genomföra detta arbete.

Tanken från början var att använda nyare litteratur, men efter genomgång av olika författare och källor utgjordes den utvalda huvudlitteraturen för gestaltningsteorin av publikationer från 1994 till 2004 eftersom de kändes relevanta för mitt arbete. Att arbeta med texter av författare med olika bakgrund, som arkitekter, landskapsarkitekter, antikvarier, ekologer och biologer, med olika utgångspunkter har varit både intressant och utvecklande och har haft stor betydelse för arbetets gång och resultat.

Resultat

Arbetet har resulterat i ett gestaltungsförslag för Emmeryd 5:11, med avstamp i befintliga natur-, kultur- och upplevelsevärden, vilket var målet med arbetet. Att skapa ett variationsrikt landskap med hänsyn till många olika aspekter, vilket oftast är en förutsättning i en design-process, är komplext. I området Emmeryd 5:11 fanns redan från början många värden i form av historiska spår, en varierad och artrik vegetation, varierad terräng och många olika biotoper, vilket visade vid analysarbetet och genomgången av frågeställningarna om hur dagens landskap på platsen ser ut samt vilka värden som finns.

Det jag har fokuserat på och valt att arbeta vidare med är småskaligheten, det mosaikartade landskapet med de många olika småbiotoperna. Att reducera mängden vegetation i området har varit grundläggande för att förstärka upplevelsen av ett varierat kulturhistoriskt odlingslandskap, synliggöra kulturvärden samt utveckla naturvärdena på platsen. En grundläggande tanke i min gestaltning är att de olika delområdena ska behålla/tillföras en egen karaktär och att det finns en variation i öppen- och slutenhet. I analyskedet framkom att det finns en brist av välskiktade skogsbestånd och att grupperingar i vegetationen saknades. Av denna anledning så finns ett gynnande av brynzoner och dungar av träd och buskar på ytor som tidigare varit åker och som ur ett kulturvärdesperspektiv för läsbarhet av landskapets historia skulle kunna hållits som öppna ytor. Att låta stigsystemet slingra fram genom gläntor och mellan dungar tillför även en variation i upplevelsen av området.

I gestaltungsprocessen har jag inte försökt återskapa landskapet till en viss tidpunkt i historien, vilket är i enlighet med artikel 16 i Florensdeklarationen (ICOMOS, 1982). I deklarationen förespråkas att någon enskild tidsperiod inte ska ha företräde framför någon annan (ICOMOS, 1982). Meningen är att gestaltningen ska erbjuda en variation i upplevelsen av området samt gynna natur- och kulturvärden, och samtidigt vara anpassad till moderna förhållanden och en skötsel i form av betesdrift.

Gestaltungsförslaget innebär att stora mängder vegetation röjs för en ökad öppenhet och ljusinstrålning, för att skapa ett system av stråk och gläntor, för att skapa gynnsamma förhållanden för brynzoner, för att skapa siktstråk och för att synliggöra kulturspår. Öppenheten i förslaget och utvecklandet av nya stråk, kopplingar och siktlinjer gynnar rörelse i området. Förslaget innebär också att den tillgängliga arealen ökar, då det sydöstra hörnet av området i nuläget är helt otillgängligt på grund av den täta vegetationen. De nya siktlinjerna skapar också kontakt med de öppna ytorna som finns söder om fastigheten.

Så här i efterhand kan jag konstatera att mitt största fokus har legat på naturvärden och att det i sin tur ger upplevelsevärden och till stor del även gynnar kulturvärden. Många naturvärden gynnas av en ökad solinstrålning, till exempel stenmurar och odlingsrösen, vilket även leder till ett synliggörande av dessa kulturvärden och där igenom också ett ökat upplevelsevärde.

En svårighet i processen mot ett färdigt resultat kan vara behovet av kunskap hos utföraren, vilket är ytterligare en anledning till att det andra avsnittet i arbetet är viktigt. Det är mycket vegetation som ska tas bort och till viss del innebär varje buske och träd ett beslut hos utföraren. Detaljeringsgraden i gestaltungsförslaget går inte in på individ- och artnivå, mer än i generella termer, och det finns därmed fortfarande utrymme till olika tolkningar och preferenser.

Naturvärdenas gynnande

Fokus har bland annat varit att stärka och utveckla befintliga naturvärden på platsen. Generellt föreslås en reduktion i mängden vegetation, bland annat i form av slyröjning och omformande av vegetationen till dungar och grupper med öppna ytor där emellan. Variation av olika arter ska gynnas i urvalet av de individer som sparas och den större öppenheten och ljusinsläppet gynnar många småbiotoper och fältskikt. Den ökade ljusinstrålningen och gynnandet av brynzoner gynnar naturvärdena i området skapar troligen ökade möjligheter för en varierad flora i fält- och buskskikt samt fler platser med gynnsamt mikroklimat för både flora och fauna.

Viktiga biotoper i form av stenmurar, odlingsrösen, småvatten, diken, äldre lövträd synliggörs och friläggs i förslaget, vilket ger en ökad solinstrålning och bättre ekologiska förutsättningar. Skogsbryn och grupper av blommande och fruktsättande buskar gynnas, vilket ger föda och skydd för djur och insekter. Äldre, grova exemplar av sälgar, vilka enligt Ehnström & Öberg (2009, sid. 8) är den största bristen i dagens landskap, gynnas och även yngre exemplar sparas för att säkerställa återväxt och dess roll som tidig födokälla för insekter och fåglar på våren. Äldre träd och träd med död ved gynnas och friställs, vilket bland annat gynnar olika lavar, insekter och fåglar.

Skötselstrategin i form av bete har betydelse för områdets fortsatta utveckling och dess naturvärden, då betesdjuren bibehåller den planerade och framröjda öppenheten och de nya strukturerna. Betet gynnar även många hävdberoende arter. Det är dock viktigt med en genomtänkt betesstrategi och lagom betetryck för att inte arterna, som är tänkta att gynnas, istället utarmas genom högt betetryck och avbetning innan frösättning. För grustaget i den södra delen rekommenderas fortsatt störning för att den solbelysta sandväggen ska finnas kvar som livsmiljö.

I gestaltungsförslaget finns en variation i struktur för de olika delområdena samt ökat ljusinsläpp. Variationen i vegetationens struktur och artsammansättning skapar möjligheter för att Emmeryd 5:11 i framtiden får gynnsamma biologiska egenskaper.

Kulturvärdenas gynnande

I arbetet har många kulturvärden uppmärksamats vilka återkommer i gestaltungsförslaget. Allmänt för hela området så föreslås i gestaltningen ett synliggörande av de många gränserna, ägostrukturer och historiska gränser för markanvändning, i form av stenmurarna som både ramar in och genomlöper området. De många murarna utgör även spår efter skiftesreformer. Att främja naturvärden och biotoper i form av stenmurar och odlingsrösen går mycket väl ihop med att synliggöra kulturvärden eftersom till exempel en solbelyst stenmur får en bättre ekologisk funktion och gynnar både flora och fauna.

Husgrunden från båtsmanstorpet ska enligt gestaltungsförslaget synliggöras och skulle även kunna framhävas genom en informationsskylt. Grunden blir efter röjning av vegetation även synlig för förbipasserande på den längsgående grusvägen. Även de många odlingsrösen i området kommer enligt förslaget att synliggöras, vilket ökar förståelsen för den historiska markanvändningen. Vid synliggörandet av odlingsrösen kommer även de flerstammiga träden, som växer i vissa odlingsrösen, att synliggöras vilket kommer vittna om troligt historiskt stubbskottsbruk i området.

Att spara och synliggöra de många äldre ekarna vittnar om deras historiska betydelse. Eken var regale från 1500- till 1800-talet och reserverad för kronans skeppsbyggen (Nolbrant,

1998, sid. 122). Granskogen, som enligt förslaget ska sparas visar på kulturen att plantera gran och den utgör både ett natur-, kultur- och ett upplevelsevärde, liksom flera element i området. Ytterligare ett modernare tillskott av kulturvärden i området utgör den tidigare crossbanan i den norra delen av området, vilken visar på fritidsaktiviteter som förekommit på gården under 2000-talet.

Gestaltningförslaget innebär en ökad kulturhistorisk läsbarhet i och med att gränser och historiska element, som odlingsrösen, synliggörs. För att göra kopplingen till den historiska markanvändningen på platsen tydligare kunde eventuellt ytterligare vegetation röjts, till exempel i Delområde 5 där det tidigare varit åker kunde alla träd och buskar tagits bort. Utgångspunkten och kombinationen av natur-, kultur- och upplevelsevärden, har gett ett annorlunda utseende än om endast en faktor varit i fokus.

Upplevelsevärdenas gynnande

En viktig del i arbetet är upplevelsevärden och att uppnå en variation i upplevelsen har varit en del av målet. Arbetet har resulterat i ett gestaltningförslag där stråken är en viktig del för att möjliggöra rörelser i området, vilket visades sig som en brist i analysarbetet (se figur 35). Vid upprättandet av den mentala kartan i analyskedet framgick det att det saknades stråk och kopplingar. En stor skillnad mellan dagens Emmeryd 5:11 och gestaltningförslaget är att det sydöstra hörnet blir tillgängligt. Förslaget innebär också ett stigsystem genom områden med olika karaktär och öppenhet.

Flera av författarna framhåller vikten av rumsligheter, vilket även varit ett centralt begrepp under landskapsarkitektutbildningen, och i gestaltningförslaget finns flera olika rumsligheter i varierande skala och utseende. I förslaget finns rumsligheter i olika storlek, större öppna ytor och mindre intima rum, med olika typer av inramning och avgränsning samt med olika kopplingar däremellan. De många stenmurarna i området skapar flera distinkta trösklar och övergångar och tydliggör känslan av att röra sig mellan olika områden, vilka alla i förslaget har en egen sammanhållande karaktär, vilket enligt Lynch är en grundläggande förutsättning för god läsbarhet (Lynch, 1986 [1960], sid. 111).

Gestaltningförslaget innehåller många upplevelsevärden i form av detaljer. En tanke med gestaltningen är att synliggöra detaljer i form av odlingsrösen, mossbevuxna stenmurar och variation i de många olika arterna med olika habitus och färgskalor. I analysen av det historiska materialet har områdets utveckling framträtt och ett fokus har varit att behålla områdets historiska karaktär och samtidigt skapa något nytt.

I skissarbetet enligt Cullens metod Serial vision framträdde ett område präglat av vegetation som skapade mycket skugga. Gestaltningförslaget är tänkt att skapa flera kontraster och ett spel mellan ljus och skugga, med en variation från öppna ytor till mörk granskog.

Jämförelse av resultatet med historiska landskap på platsen

Vid en jämförelse av mitt gestaltningförslag, 2013, med de olika historiska kartbilderna finns olika likheter och skillnader. Om man tittar på området Emmeryd 5:11 år 1768 så finns det inte så mycket som skulle få dåvarande besökare att känna igen sig. De spår som utpekats från 1700-talet i form av strukturer av äldre lövträd och dåvarande öppen åkermark är kvar, men det år 1768 mycket öppnare landskapet skiljer sig mycket från mitt gestaltningförslag även om växtmaterialet troligen har stora likheter.

Nästa möjliga jämförelse av mitt gestaltungsförslag är med kartbilden från år 1882, vilken har stora likheter med kartan från 1915-19. En besökare från 1882, skulle troligtvis till stor del känna igen sig i gestaltungsförslagets landskap. Många gränser och ramverket i form av de många stenmurarna är de samma. Växtmaterialet är troligen mycket lika även om de många åkertegarna nu utgörs av betesmark, med ett större inslag av träd och buskar. Andelen vegetation är högre i gestaltungsförslaget än i landskapet 1882, då det som i gestaltungsförslaget benämns som *Skogsmarken* och föreslås en lundartad karaktär med gläntor, troligen var en mycket öppen betesmark.

Förändring i funktion

Gestaltungsförslaget har inte något att göra med ett ekonomiskt hållbart, modernt jordbruk på 2000-talet. Därmed innebär det ett brott i kontinuiteten. Det är inte längre funktionen som är den centrala utgångspunkten i landskapets utformning. Även om gestaltningen tar avstamp i den historiska kontinuiteten på platsen så innebär den ändå ett avslut, eftersom funktionen i form av lantbruk för ekonomisk bärkraftighet och matproduktion helt har upphört och landskapet istället fyller en funktion som bas för rekreation och fritid, även om det sker med intresse, hänsyn och vård av natur- och kulturaspekter. Dagens påverkan och aktivitet i landskapet är morgondagens kulturarv.

Vad den önskade funktionen för området kommer att bli i framtiden är svårt att säga. Hållbarheten för mitt gestaltungsförslag är baserat på att markerna betas och vissa återkommande skötselåtgärder i form av eventuell slyröjning och bekämpning av ohävdsväxter. Utan betesdjur skulle gestaltungsförslaget innebära enorma skötselinsatser.

Morgondagens kulturarv

När det gäller dagens avtryck, som blir morgondagens kulturarv, tänker jag att det kan vara svårt att vara mitt uppe i det, som i framtiden kommer att ses som kulturhistoriskt värdefullt utav det vi gör i landskapet. Jag upplever dock att det finns en viss trygghet och tillfredsställelse, i det föränderliga landskapet, att knyta an till historien och möjliggöra en större förståelse för dess historia och bakgrund. Kanske är det viljan och strävan att bevara och förtydliga samt se nya användningsområden som blir kännetecknande.

Resultatet är förutom ett gestaltungsförslag för fastigheten, även ett dokument som presenterar landskapet och området Emmeryd 5:11 med dess olika värden år 2013, vilket kan vara ett intressant material för kommande generationer.

Problem och upptäckter under arbetet

Min uppdelning av landskapet i natur-, kultur- och upplevelsevärden har haft både fördelar och nackdelar. På ett sätt så har strukturen varit tydlig, men många värden passar också in i både två eller alla kategorier, vilket kan leda till upprepningar. Många element, natur- och kulturvärden är ofta sammanhörande, vilket tydligt framgår i texterna av bland annat Nolbrant (1998) som behandlar de båda kategorierna samtidigt.

En upptäckt jag gjort under arbetet är hur viktigt det är med kunskap om landskapets olika aspekter och värden. Ett exempel på detta är att en granne sågade ner eken i figur 60, som jag tidigare fotograferat som ett bra exempel på ett naturvärde i form av död ved. Om personen känt till vilken nytta trädet gör så hade han kanske resonerat annorlunda, eller förhoppningsvis i alla fall lyft frågan med markägaren.

Nedsågningen av eken visar på betydelsen av en förståelse för de olika värdena, och av kunskap, i förhållande till den plan som visar ett generellt utseende med utrymme för många olika beslut. Om personerna som ska utföra röjningsåtgärderna i marken förstår syftet med röjningen ökar chansen att de faktiska värdena och funktionerna bibehålls.

Framtida frågeställningar och arbete

En framtida fråga och arbetsinsats, som jag önskat vore en del av detta arbete, är en inventering av de olika fältskikten i området. Fältskikten har dock lämnats utanför i detta examensarbete på grund av årstidens förutsättningar. Det vore också relevant att inventera faunan i området och eventuella rödlistade arter.

För att bibehålla en viss gestaltning krävs ett underhåll och en plan för hur förvaltningen av området ska hanteras. För Emmeryd 5:11 skulle framtagandet av en skötselplan kunna vara ett framtida arbetsredskap som bidrar till att önskat resultat uppnås.

Utseendet för Emmeryd 5:11 genom historien har till stor del färgats av funktion, men också av olika lantbrukares vägval och metoder att bruka marken samt rådande idéer och ideal från aktuell tidsepok. Det hade varit spännande att med en fördjupad kontakt med tidigare boende på gården som har varit med och brukat jorden under 1900-talet och som fortfarande är i livet.

I detta arbete har resultatet blivit en gestaltning med utgångspunkt i befintliga natur-, kultur- och upplevelsevärden. Det hade varit spännande att se hur en gestaltning med ett helt annat fokus, eller utgångspunkt i helt annan litteratur, hade kunnat te sig. Det hade också varit intressant att se hur landskapet i framtiden formats om målet var ett modernt, ekonomiskt bärkraftigt jordbruk.

Slutord

Infallsvinklarna i projektet har varit många och det har varit lärorikt att arbeta med detta område och dess komplexitet. Det har också varit utvecklande att fördjupa mig i den svenska agrarhistorien, tolkning och analys av historiskt kartmaterial, Blekinges och Kvistagårdens historia, Riksantikvariets metod för värdeanalys samt att genomföra plats- och rumsanalyser och analyser av vegetationen i ett kulturlandskap.

Att gestalta Emmeryd 5:11 utifrån befintliga natur-, kultur- och upplevelsevärden kan göras på flera sätt. Jag tänker att denna gestaltungsprocess genom litteraturstudier, inventering och analyser, visar på ett av många sätt att arbeta och kan användas som exempel för utveckling av liknande miljöer.

7. Referenser

Muntliga källor

Jupiter Kristofer, forskningsassistent, Projektet yngre geometriska kartor, Riksarkivet, e-post den 23 oktober 2013.

Kedjevåg Joakim, tidigare boende på Kvistagården, Karlskrona, möte, juni 2013.

Petersson Kristina, tidigare ägare till Kvistagården i tredje generationen, Karlskrona, telefonsamtal den 10 november 2013.

Willman Sofie, biolog, Naturvårdsenheten, Länsstyrelsen i Blekinge, möte den 5 november 2013.

Arkiv

Blekinge museum (BM):

Fridlevstads församling, Husförhörslängd 1880-1890

Kart- och ritningssamlingen:

Sverige. Rikets allmänna kartverk. (1827-1979). *Generalstabens karta över Sverige: Södra delen*. Stockholm: Generalstabens litografiska anstalt

Beskrivning till kartan över Hasslö-Aspö socken inom Medelstads härad och Blekinge län. (1920). Karlskrona: K L Svensson

Tryckta och elektroniska källor

Bergenudd, Lars (red.) (1985). *Upptäck naturen i Blekinge*. Karlskrona: Länsstyrelsen i Blekinge län.

Dee, Catherine (2001). *Form and fabric in landscape architecture: a visual introduction*. London: Spon Press.

Dunnett, Nigel & Hitchmough, James (red.) (2004). *The dynamic landscape: design, ecology and management of naturalistic urban planting*. London: Spon Press.

Ehnström, Bengt & Öberg, Thomas (2009). *Sälgen behövs*. Jordbruksinformation 3-2009. Jönköping: Jordbruksverket.

Eriksson, Astrid & Svensson, Bo G (1998). Bebyggelse. I *Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvården*. Höök-Patriksson, Kristina (red.), sid. 158-171. Jönköping: Statens jordbruksverk.

Gustavsson, Roland (1986). *Struktur i lövskogslandskap: former och samspel mellan lövträd och buskar i Sjöarps lövskogsområde, - strukturella typer, egenskaper och förändringar i innerbestånd, bryn, buskage och halvöppen mark*. Diss. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet.

Gustavsson, Roland & Fransson, Lars (1991). *Furulunds fure: en skog i samhällets centrum: vegetationsstudier, historia, fågelinventering samt modeller och förslag till framtida skötsel*. Stad & Land, Nr 96-1991. Alnarp: Movium.

Gustavsson, Roland & Ingelög, Torleif (1994). *Det nya landskapet: kunskaper och idéer om naturvård, skogsodling och planering i kulturbygd*. Jönköping: Skogsstyrelsen.

Gyllin, Mats; Haaland, Christine; Larsson Anders & Peterson, Anna (2010). *Recreation in Swedish agricultural areas – public attitudes to multifunctional greenway designs*. Tillgänglig via: http://pub.epsilon.slu.se/8309/1/Peterson_et_al_110901.pdf [2013-12-07].

Höök-Patriksson, Kristina (red.) (1998). *Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvården*. Jönköping: Statens jordbruksverk.

ICOMOS (1982). *Florens-deklarationen*. Tillgänglig via: http://www.icomos.se/wp-content/uploads/2013/05/Florensdeklarationen_1982.pdf [2014-01-14].

Isacson, Maths & Flygare, Iréne (2003). *Det svenska jordbrukets historia. Bd 5, Jordbruket i välfärdssamhället: 1945-2000*. Stockholm: Natur och kultur och LTs förlag i samarbete med Nordiska museet och Stiftelsen Lagersberg.

Jordbruksverket (2013). *TUVA*. Databas. Tillgänglig via: <https://etjanst.sjv.se/tuvaut/site/index.htm> [2013-10-10].

Lantmäteriet (2013a). *Fastighetskartan*. Tillgänglig via: <http://www.lantmateriet.se/Kartor-och-geografisk-information/Kartor/> [2013-09-17].

Lantmäteriet (2013b). *Historiska kartor*. Tillgänglig via: <http://historiskakartor.lantmateriet.se/arken/s/search.html> [2013-09-17].

Rikets allmänna kartverks arkiv:

Rödeby J112-4-41, Häradsekonomiska kartan, 1915-1919.

Rödeby J133-3F7h72, Ekonomiska kartan, 1969.

Karlskrona J243-11-1, Generalstabskartan 1870.

Lantmäterimyndigheternas arkiv:

10-FRI-6, Storskifte, 1768.

10-FRI-104, Laga skifte, ägoutbyte, 1849.

10-FRI-146, Övrigt, 1882.

Lantmäteriet (2013c). *Ortofoto*. Tillgänglig via: <http://www.lantmateriet.se/Kartor-och-geografisk-information/Kartor/> [2013-09-17].

Lantmäteriet (2013d). *Väggkartan*. Tillgänglig via: <http://www.lantmateriet.se/Kartor-och-geografisk-information/Kartor/> [2013-09-17].

Lynch, Kevin (1986 [1960]). *The image of the city*. [18. uppl.] Cambridge, Massachusetts: M.I.T. Press.

Länsstyrelsen (2013a). *Fakta om eken*. Tillgänglig via: <http://www.lansstyrelsen.se/blekinge/SiteCollectionDocuments/Sv/nyheter/2012/Fakta-om-eken.pdf> [2013-11-04].

Länsstyrelsen (2013b). *Jordbruk*. Tillgänglig via: <http://www.lansstyrelsen.se/blekinge/sv/miljo-och-klimat/tillstandet-i-miljon/jordbruk/Pages/index.aspx?keyword=r%C3%B6dlistade+arter+blekinge> [2013-11-04].

Länsstyrelsen (2013c). *Nationell kartläggning av ekoxar*. Tillgänglig via: <http://www.lansstyrelsen.se/gotland/Sv/nyheter/2013/Pages/nationell-kartlaggning-av-ekoxar.aspx> [2013-11-12].

Morell, Mats, Myrdal, Janken & Larsson, Bengt M. P. (red.) (1997). *Agrarhistoria*. Stockholm: LTs förlag.

Myrdal, Janken (red.) (1999). *Det svenska jordbrukets historia. Bd 2, Jordbruket under feodalismen: 1000-1700*. Stockholm: Natur och kultur/LTs förlag i samarbete med Nordiska museet och Stiftelsen Lagersberg.

Myrdal, Janken & Gadd, Carl-Johan (red.) (2000). *Det svenska jordbrukets historia. Bd 3, Den agrara revolutionen: 1700-1870*. Stockholm: Natur och kultur/LTs förlag i samarbete med Nordiska museet och Stiftelsen Lagersberg.

Myrdal, Janken & Morell, Mats (red.) (2001). *Det svenska jordbrukets historia. Bd 4, Jordbruket i industrisamhället: 1870-1945*. Stockholm: Natur och kultur/LTs förlag i samarbete med Nordiska museet och Stiftelsen Lagersberg.

Naturvårdsverket (2013). *Miljömål*. Tillgänglig via: <http://www.miljomal.se/sv/> [2013-11-04].

Nolbrant, Peter (1998). Odlingsrösen. I: Höök-Patriksson, Kristina (red.). *Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvärden*. sid. 33-37. Jönköping: Statens jordbruksverk.

Nolbrant, Peter (1998). Diken. I: Höök-Patriksson, Kristina (red.). *Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvärden*. sid. 38-44. Jönköping: Statens jordbruksverk.

Nolbrant, Peter (1998). Hamlade träd och solitärträd. I: Höök-Patriksson, Kristina (red.). *Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvärden*. sid. 119-129. Jönköping: Statens jordbruksverk.

Nolbrant, Peter (1998). Brukningsvägar och vägrenar. I: Höök-Patriksson, Kristina (red.). *Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvärden*. sid. 194-200. Jönköping: Statens jordbruksverk.

Nolbrant, Peter (1998). Stenmurar. I: Höök-Patriksson, Kristina (red.). *Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvärden*. sid. 201-207. Jönköping: Statens jordbruksverk.

Nolbrant, Peter (1998). Småvatten och vätar. I: Höök-Patriksson, Kristina (red.). *Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvärden*. sid. 221-231. Jönköping: Statens jordbruksverk.

Olsson, Anders (red.) (1992). *Kulturmiljövård i skogen: att känna och bevara våra kulturminnen*. Jönköping: Skogsstyrelsen.

Paulsson, Bengt (1992). *Fridlevstad: bygd att minnas*. Fridlevstad: Fridlevstads hembygdsförening.

Pehrson, Inger (1998). Betesmark. I: Höök-Patriksson, Kristina (red.). *Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvärden*. sid. 59-75. Jönköping: Statens jordbruksverk.

Peterson, Anna (2006). *Farms between past and future: local perspectives for farm planning, design and the new production of landscape values*. Diss. Alnarp : Sveriges lantbruksuniversitet. Tillgänglig via: <http://pub.epsilon.slu.se/1041/1/Acta200617.pdf> [2013-11-12].

Påhlsson, Lars (red.) (1998). *Vegetationstyper i Norden*. [3. uppl.] Köbenhavn: Nordisk Ministerråd.

Riksantikvarieämbetet (RAÄ) (2013). Den europeiska landskapskonventionen. Tillgänglig via: <http://www.raa.se/om-riksantikvarieambetet/vart-internationella-arbete/europaradet/europeiska-landskapskonventionen/> [2013-09-30].

Riksarkivet (RA) (2013). SVAR. Tillgänglig via: <http://sok.riksarkivet.se/digitala-forskarsalen> [2013-10-23].

Krigsarkivet (RA), Sveriges topografiska kartor (sökord: Blekinge):

0400:18A:001, Generalkarta, 1684.

0400:18A:002, Generalkarta, 1788.

0400:18A:003b, Generalkarta, 1690.

0400:18A:004a, Generalkarta, 1823.

0400:18A:004b, Generalkarta, 1823.

0400:18B:001, Detaljkarta, 1670.

0400:18B:003, Detaljkarta, 1680/81.

Sarlöv-Herlin, Ingrid (1998). Skogsbryn. I: Höök-Patriksson, Kristina (red.). *Skötselhandbok för gårdens natur- och kulturvärden*. sid. 212-220. Jönköping: Statens jordbruksverk.

Sarlöv-Herlin, Ingrid (2012). *Landskap för mångbruk: erfarenheter från England*. Stockholm: Forskningsrådet Formas.

SGU (Sveriges geologiska undersökning). *Kartgeneratorn*. Tillgänglig via: http://maps2.sgu.se/kartgenerator/maporder_sv.html [2013-09-30].

SMHI (2013). *Årsnederbörd*. Tillgänglig via:
http://www.smhi.se/klimatdata/meteorologi/2.1353/mon_YrTable.php?month=13&par=nbYr
[2013-09-20].

Spirn, Anne Whiston (1998). *The language of landscape*. New Haven: Yale University Press.

Spirn, Anne Whiston (2005). Restoring Mill Creek: Landscape Literacy, Environmental Justice and City Planning and Design. *Landscape Research*, 30(3), sid. 395-413 Tillgänglig via:
<http://www.annewhistonspirn.com/pdf/SpirnMillCreek2005.pdf> [2013-12-08].

Svensson, Rikard (1982). *Minnen och berättelser från hembygden*. Karlskrona: Föreningen Gamla Carlskrona.

Tollin, Clas (1991). *Ättebackar och ödegården: de äldre lantmäterikartorna i kulturmiljövärden*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Tollin, Clas (2004). Historien i landskapet: om metoder att beskriva agrarlandskapet och dess komponenter. *Bebyggelsehistorisk tidskrift*. Nr 47-2004, sid. 19-29.

Unnerbäck, R. Axel (2002). *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*. Stockholm: Riksantikvarieämbetets förlag.

Wastenson, Leif & Helmfrid, Staffan (red.) (1996). *Sveriges nationalatlas. Sveriges geografi*. Vällingby: Sveriges nationalatlas (SNA).

Wiström, Björn (2009). *Strukturrika planteringar: en möjlighet för stadens grönska*. Gröna Fakta 5-2009. Alnarp: Movium.